

BACHELORPROEF

Ontwerpgerichte methodiek voor herbestemmingen van religieus erfgoed.

Bachelor	Bachelor Toegepaste Architectuur
Afstudeerrichting	Toegepaste Architectuur
Academiejaar	2025 - 2026
Student	Fleur Sanchez
Interne begeleider	Delphine Vercruysse
Externe promotor	Bas Meulman en Dirk Vanclooster

INHOUD

BACHELORPROEF	1
1 DANKWOORD	4
2 INLEIDING	5
2.1 Disclaimer AI gebruik	5
3 ONDERZOEKSVRAAG EN DOELSTELLINGEN	6
3.1 Onderzoeksvraag	6
3.2 Deelvragen	6
3.3 Doel van het onderzoek	6
4 BEGRIPPENLIJST	7
5 LITERATUURSTUDIE	8
5.1 Analyse van bestaande herbestemmingsmodellen	8
5.1.1 Wat is herbestemmen	8
5.1.2 Bestaande Herbestemmings modellen	8
5.1.3 Conclusie bestaande herbestemmings modellen	13
5.2 Fases binnen het herbestemmingproces	14
5.2.1 Vooronderzoek	14
5.2.1.1 Erfgoed soorten	14
5.2.1.2 Eigenaars- en beheersstructuren	15
5.2.1.3 Erfgoedwaarden	16
5.2.1.4 Bouwhistorisch onderzoek	18
5.2.2 Haalbaarheidsstudie	19
5.2.2.1 Analyse context	19
5.2.2.2 Programma	24
5.2.2.3 Rapport	26
5.2.3 Ontwerp	27
5.2.3.1 Ruimtelijke ingrepen	27
5.2.3.2 Organisatieprincipes	33
5.2.3.3 Esthetiek	41
5.2.3.4 Technische en administratieve documenten	42
5.2.4 Uitvoering	44
5.2.4.1 Aanbesteding	44
5.2.4.2 Voorbereiding van de werken	44
5.2.4.3 Uitvoering	44
5.2.5 Ingebruikname	44
5.3 Type opdrachten	45
5.3.1 Openbare opdracht	45
5.3.2 Private opdracht	45
6 TUSSENCONCLUSIES	46
7 METHODIEK EN ONDERSZOEKSSTRATEGIE	48
8 CASE STUDY EN ONDERZOEK	50
8.1 Praktijkcases	50
8.1.1 Begijnhof	50
8.1.1.1 Context	50
8.1.1.2 Open oproep Vlaams bouwmeester	50
8.1.1.3 Ontwerpvisie en realisatie	52
8.1.2 Luma	54

8.1.2.1	Context	54
8.1.2.2	Oproep Triginta	54
8.1.2.3	Ontwerpvisie	56
8.2	Aftoetsing praktijk vs. theorie methodologie	57
8.2.1	Interviews	57
8.3	Hoe kan hier een methodologie uitgevormd worden?	61
8.3.1	Gesprekken externe promotoren	61
8.3.1.1	Els Pieraerts, Stad Brugge toegankelijkheid en monumentenzorg	61
8.3.1.2	Natalie Vernimme, Agentschap onroerend erfgoed	61
8.3.1.3	Cyril Carton, Agentschap Onroerend erfgoed	61
8.3.1.4	Jelle Angillis en Eline Vernack, Midwest erfgoedconsulenten	61
8.4	Test van een casus aan de hand van het product	62
8.4.1	Fotoreportage plaatsbezoek	62
8.4.2	Analyse schema van de gebouwen	68
8.4.3	Toekomst visie van Herita	69
8.4.4	Toepassing van het model op de testcasus	70
9	RESULTATEN	72
9.1	Fasering van het herbestemmingsproces	72
9.2	Toepassing van ontwerpmethodiek en ontwerpstrategieën	74
9.3	Actoren en randvoorwaarden als sturende factoren	76
9.4	Invloed van het type opdracht op het proces	79
9.5	Participatie als voorwaarde voor draagvlak	80
9.6	Reflectiemomenten en terugkoppelingen als kwaliteitsbewaking	80
9.7	Synthese: Het samenbrengen van versnipperde kennis	81
10	REFLECTIE EN EVALUATIE	82
10.1	Reflectie op het onderzoeksproces	82
10.2	Sterktes en zwaktes van het onderzoek	82
10.3	Beperkingen en moeilijkheden	82
10.4	Relevantie en betrouwbaarheid van de resultaten	83
10.5	Suggesties voor verder onderzoek	83
11	CONCLUSIE EN PRODUCT	84
11.1	Conclusie	84
11.1.1	Maatschappelijke waarde en SDG's	84
11.2	Eindproduct	85
12	BIBLIOGRAFIE	89
13	BIJLAGEN	93

1 DANKWOORD

Tijdens een intensieve periode van vier maanden werkte ik aan mijn bachelorproef rond de ontwikkeling van een methodologisch kader voor herbestemmingen van religieus erfgoed, met de focus op het ontwerp en de toepasbaarheid op verschillende casussen. Dit onderzoek had ik niet alleen kunnen realiseren. Daarom vermeld ik graag de personen die mij tijdens dit traject hielpen, begeleidden en ondersteunden.

Mijn bijzondere dank gaat uit naar mijn externe promotor Bas Meulman, architect en zaakvoerder ZOOM architecten, voor de waardevolle feedback en de tijd die hij vrijmaakte om mij te begeleiden, zowel online als fysiek bij ZOOM architecten samen met Michaël Callant. Daarnaast gaat mijn waardering uit naar mijn andere externe promotor Dirk Vanclooster, conservator en directeur van het Abdijmuseum Ten Duinen. Hoewel het onderzoek uiteindelijk een andere richting uitging, waardeer ik de hulp en ondersteuning die hij mij bood ten eerste.

Verder wil ik mijn interne begeleider Delphine Vercruysse bedanken. Bij haar kon ik steeds terecht met vragen over de haalbaarheid en de richting van mijn onderzoek. Ze wist mij telkens gerust te stellen en hielp mij verder wanneer ik vastliep. Ook bedank ik de lectoren Veronique Reynaert, Mieke Maes, Maïté Martens en Mark Dutré voor hun feedback en waardevolle input.

Daarnaast vermeld ik graag Benoît Delaey, restauratiearchitect, die mijn e-mails telkens snel beantwoordde en op korte termijn een Teams-gesprek inplande om feedback te geven op mijn model. Ook gaat mijn oprechte waardering uit naar de ontwerpers die ik mocht interviewen: Julie Jonckheere project developer bij Triginta, Joris Willems van Bovenbouw Architecten en Bas Meulman van ZOOM architecten. Hun praktijkervaring maakte het mogelijk om de theorie aan de praktijk te koppelen en zo tot onderbouwde resultaten te komen. Verder bedank ik Vastert Cuyckens, stafmedewerker bij Herita, voor de waardevolle informatie die hij mij bezorgde over de Abdij van Herkenrode.

Ook bedank ik alle externe promotoren die aanwezig waren tijdens de feedbackmomenten en bij wie ik mijn vragen over het model kon afstemmen. Hun input hielp mij om het model in detail verder te verfijnen.

Fleur Sanchez
Koksijde, 31 mei 2026

2 INLEIDING

In deze bachelorproef onderzoek ik hoe ik een methodologisch kader kan ontwikkelen voor herbestemmingsprojecten van religieus erfgoed, met de focus op het ontwerp en de toepasbaarheid op verschillende casussen. Het onderzoek richt zich op ontwerpers, waarbij ik hen een hulpmiddel wil aanbieden om het complexe herbestemmingsproces beter te begrijpen, te structureren en toe te passen.

De keuze voor dit onderwerp vertrekt vanuit een persoonlijke interesse in historische gebouwen, architectuurtheorie en de manier waarop bestaande erfgoedstructuren opnieuw betekenis kunnen krijgen. Religieus erfgoed vormt daarbij een actueel thema. Door de secularisering van de maatschappij en de afname van het kerkbezoek en de veranderde invulling van traditionele kerkelijke rituelen onder invloed van veranderde waarden, komen steeds meer kerken, kloosters, abdijen en andere religieuze erfgoedsites leeg te staan of onder druk te staan. Hierdoor ontstaat de noodzaak aan doordachte herbestemmingen die niet alleen rekening houden met het gebouw, maar ook met erfgoedwaarden, maatschappelijke betekenis, gebruikers, ontwerpqualiteit en toekomstige functies.

Uit een eerste verkenning stelde ik vast dat er al verschillende modellen en methodes bestaan rond herbestemming en erfgoedanalyse. Toch dekken deze modellen niet altijd het volledige herbestemmingsproces en ligt de nadruk vaak sterk op analyse. De vertaling naar het ontwerp, de rol van actoren, participatie, reflectie en terugkoppeling worden minder vaak als een geïntegreerd geheel weergegeven. Vanuit deze vaststelling ontstond mijn motivatie om te onderzoeken hoe ik deze verschillende onderdelen kan samenbrengen in één methodologisch model.

Voor dit onderzoek werd eerst een literatuurstudie uitgevoerd aan de hand van publicaties over herbestemming, religieus erfgoed, ontwerpmethodieken, ontwerpstrategieën en bestaande procesmodellen. Op basis daarvan ontwikkelde ik een eerste processtructuur. Vervolgens toetste ik deze theoretische basis aan de praktijk via interviews met ontwerpers. Doorheen de ontwikkeling van het model wordt daarnaast feedback verzameld van verschillende experts, zodat het eindproduct inhoudelijk en grafisch verder verfijnd wordt.

2.1 DISCLAIMER AI GEBRUIK

Tijdens de voorbereiding van dit werk gebruikte ik Chat GPT-5.5 Thinking als taalpartner. Daarnaast zette ik Chat GPT-5.5 Thinking in om de complexe wetgeving rond brandpreventie en het decreet van integrale toegankelijkheid te analyseren en samen te vatten.

Na het genereren van deze teksten bekeek ik de inhoud grondig en kritisch en bewerkte ik deze waar nodig. Ik neem dan ook de volledige verantwoordelijkheid op mij voor het uiteindelijke eindresultaat. Hieronder volgt een beschrijving van de meest relevante prompts die ik hiervoor hanteerde.

- Herschrijf op een academisch niveau zonder de inhoud en lengte van de tekst aan te passen
- Analyseer en haal de belangrijkste elementen hieruit voor mijn bachelorproef over herbestemmingen van religieus erfgoed met focus op ontwerp.

3 ONDERZOEKSVRAAG EN DOELSTELLINGEN

3.1 ONDERZOEKSVRAAG

“Hoe kan er een methodologisch kader ontwikkeld worden voor herbestemmingsprojecten van religieus erfgoed, met de focus op ontwerp en toepasbaarheid op verschillende cases?”

3.2 DEELVRAGEN

- 1) Welke lacunes zijn aanwezig in bestaande herbestemmingsmodellen van religieus erfgoed?
- 2) Uit welke hoofd- en deelfases bestaat het herbestemmingsproces van religieus erfgoed?
- 3) Welke actoren en randvoorwaarden beïnvloeden het herbestemmingsproces?
- 4) Welke ontwerpmethodieken en ontwerpstrategieën kunnen ontwerpers hanteren?
- 5) Welke verschillen en gelijkenissen zijn zichtbaar tussen openbare en private opdracht op vlak van programma, gunning en procesverloop?
- 6) In welke mate komen theoretische kaders overeen met praktijkervaringen van ontwerpers betrokken bij herbestemmingsprojecten?
- 7) Welke rol spelen participatie, reflectiemomenten en terugkoppelingen binnen het herbestemmingsproces?
- 8) Hoe kan de ontwikkelende methodologie worden toegepast op een concrete erfgoedsite en welke inzichten ontstaan er uit deze testcase?
- 9) Hoe kan dit geheel vertaald worden naar een gefaseerde en toepasbare tijdlijn voor herbestemmingsprojecten van religieuze erfgoedsites?

3.3 DOEL VAN HET ONDERZOEK

Het doel van dit onderzoek is om een methodologisch model te ontwikkelen dat ontwerpers ondersteunt binnen het herbestemmingsproces van religieus erfgoed. Dit proces is complex, omdat ontwerpkeuzes voortdurend moeten worden afgetoetst aan erfgoedwaarden, randvoorwaarden, actoren, gebruikersnoden en haalbaarheid.

Met dit model wil ik ontwerpers een duidelijk overzicht bieden van het proces. Het toont welke stappen al doorlopen zijn, in welke fase het project zich bevindt en welke stappen nog kunnen volgen. Op die manier kan het model dienen als leidraad of hulpmiddel tijdens het herbestemmingstraject.

Binnen dit onderzoek ligt de focus voornamelijk op het ontwerp. Daarom worden ook verschillende ontwerpmethodieken en ontwerpstrategieën in kaart gebracht, zodat het duidelijk wordt hoe de overgang van analyse naar ontwerp ondersteund kan worden. Uiteindelijk moet het model toepasbaar zijn op verschillende casussen binnen religieus erfgoed, zodat het als algemeen kader gebruikt kan worden bij diverse herbestemmingsprojecten.

4 BEGRIPPENLIJST

Erfgoedwaarden: specifieke, betekenisvolle eigenschappen die bepalen waarom een gebouw, landschap of object belangrijk is en bewaard moet blijven.

Erfpacht: het tijdelijke recht om een onroerend goed van iemand anders te gebruiken alsof je de eigenaar bent.

Herbestemming: het geven van een nieuwe functie aan een bestaand gebouw of terrein.

Instandhouding: het beschermen, bewaren of onderhouden van iets zodat het in de huidige of goede staat blijft.

Kerkfabriek: lokale openbare instelling die instaat voor het materiële en financiële beheer van een parochiekerk.

Kernwaarden: de fundamentele overtuigingen, principes die bepalen waarom een gebouw, landschap of object belangrijk is en bewaard moet blijven.

Ontwerpmethodiek: systematische en gestructureerde aanpak om complexe problemen op te lossen en ideeën om te zetten in concrete producten, systemen of diensten.

Ontwerpstrategie: een planmatig kader dat creatief denken en zakelijke doelstellingen met elkaar verbindt.

Openbare opdracht: een contract tussen een publieke instantie, zoals de overheid of een gemeente, en een commercieel bedrijf.

Participatie: de samenleving en lokale gemeenschappen die actief betrokken worden bij het behoud, de beleving en het beheer van erfgoed.

Private opdracht: een taak of opdracht die door een individu, bedrijf of organisatie wordt verleend aan een particuliere dienstverleener in plaats van aan een overheidsinstantie.

Randvoorwaarden: de eisen waaraan moet worden voldaan om een herbestemmingsproces succesvol te kunnen laten plaatsvinden.

Reflectiemoment: een gepland of spontaan moment van bewust stilstaan bij ervaringen om hiervan te leren.

Religieus erfgoed: roerende of onroerende cultuurgoederen die door of voor religieuze gemeenschappen zijn gemaakt of gebruikt.

Renovatie: het herstellen of gedeeltelijk vernieuwen van een bestaand gebouw, zodat het weer voldoet aan de huidige eisen en voorschriften.

Restauratie: het herstellen van een beschadigd of verval geraakt object met als doel het terugbrengen in de oorspronkelijke, cultuurhistorische staat.

Terugkoppeling: proces waarbij de uitkomst van een actie of proces wordt teruggevoerd naar het begin.

5 LITERATUURSTUDIE

5.1 ANALYSE VAN BESTAANDE HERBESTEMMINGSMODELLEN

Vooraleer er verder wordt ingegaan in het herbestemmingsproces, licht ik even toe wat een herbestemming is, waarom we juist gaan herbestemmen en hoe een herbestemming wordt aangepakt.

5.1.1 WAT IS HERBESTEMMEN

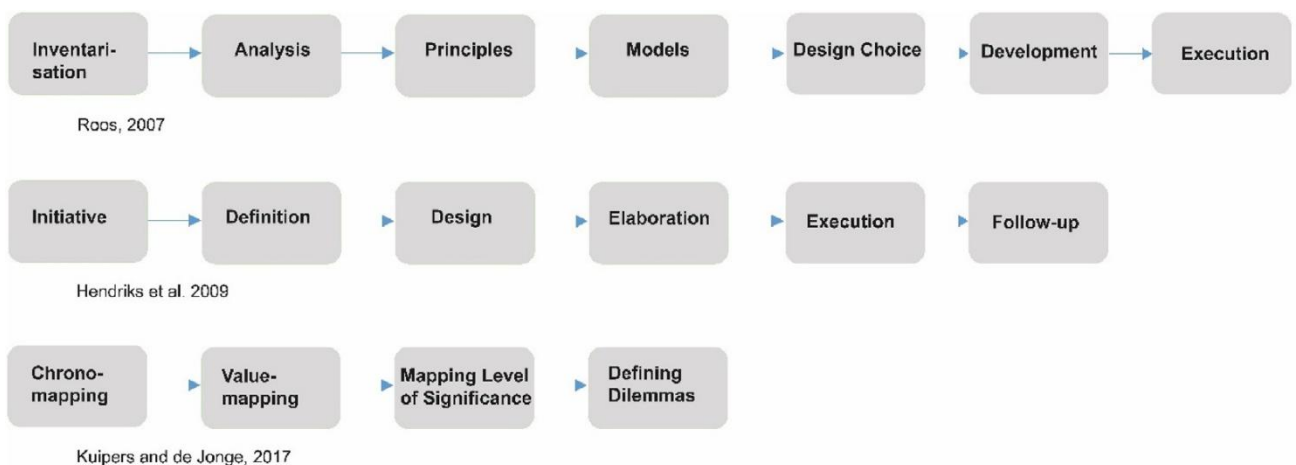
Overall ter wereld zijn er veel religieuze erfgoedsites waar veel geschiedenis is geschreven. Door de secularisering is er meer en meer leegstand. *“Een gebouw in gebruik wordt onderhouden en raakt niet in verval”* (Van Roy et al., 2014, p.9). Vaak zijn de laatste generaties in deze religieuze sites te oud en kunnen ze deze niet meer onderhouden waardoor ze de site moeten verlaten. Het gevaar van deze leegstand is niet alleen het verval van het gebouw, maar ook het verlies van zijn identiteit en de daaraan verbonden verhalen.

Identiteit speelt een belangrijke rol bij erfgoed, omdat ze iets vertelt over onze geschiedenis. Als een gebouw zijn identiteit verliest, verliest het ook zijn geschiedenis en zijn maatschappelijke waarden. *“Het gebouw is de draad die de toekomst met het verleden verbindt [...] Een betekenisvolle herbestemming brengt hiermee de kenmerken en kwaliteiten, en daarmee het verhaal van het gebouw, weer aan de oppervlakte”* (Vandenbroucke, 2020, p.19).

Door het bedenken van nieuwe programma's die aanwezig zijn in het gebouw kan deze langdurige of permanente leegstand vermeden worden. De site krijgt dus opnieuw een rol en een nieuwe maatschappelijke betekenis. Het idee van herbestemmen is niet een nieuw concept, het hergebruik van sites is iets van alle tijden.

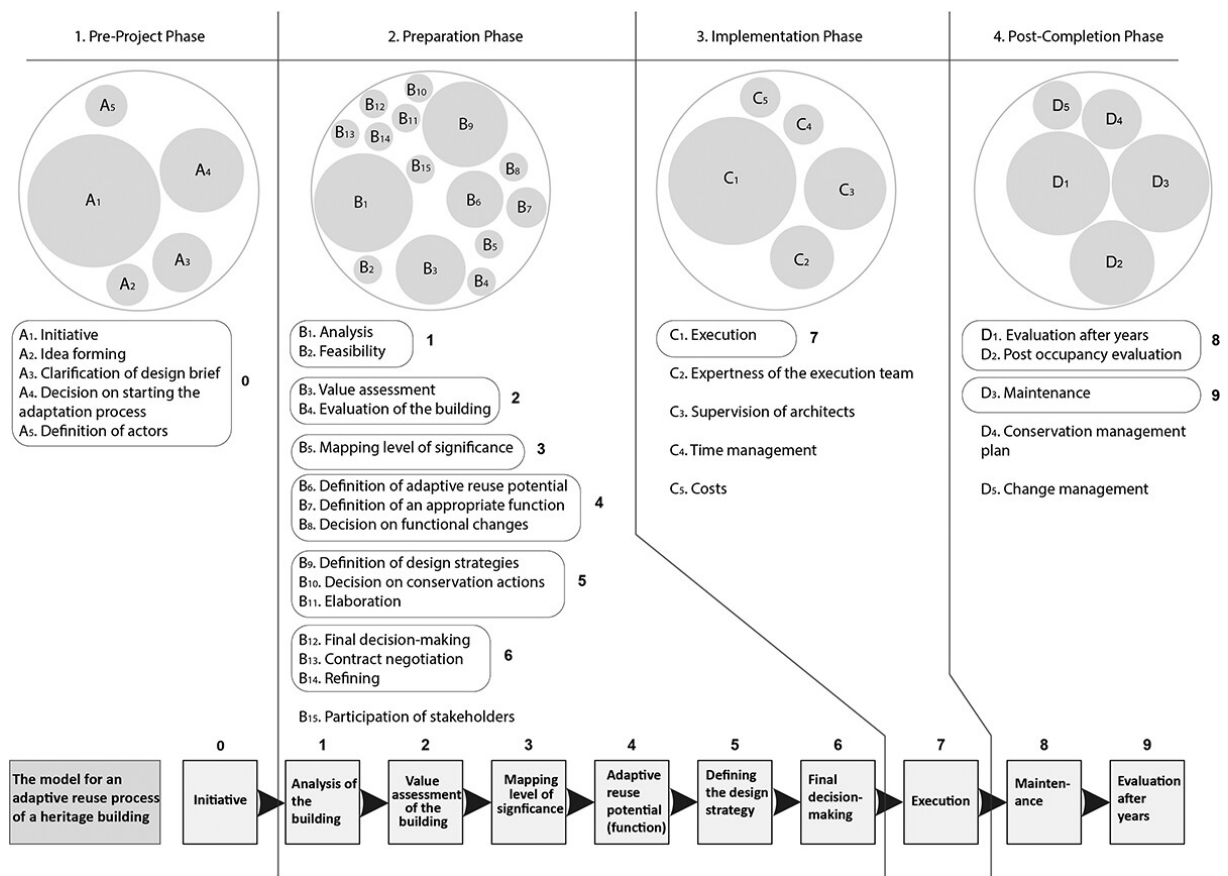
5.1.2 BESTAANDE HERBESTEMMINGS MODELLEN

Het herbestemmingsproces is een complex proces. Dit bestaat uit diverse stappen en verschilt van project tot project. Dit proces werd al een aantal keer in een stappenplan gegoten. Maar elke keer zijn er toch nog lacunes in te vinden.

Afbeelding 1 Een collectie van modellen voor herbestemmingsproces vanuit het perspectief van architecten (Arfa et al, 2022)

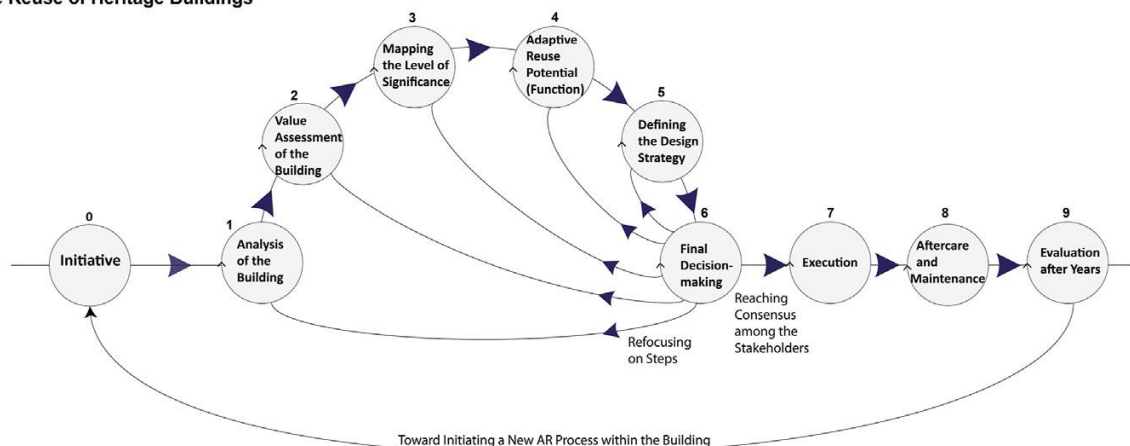
In dit model van Arfa et al. worden verschillende bestaande modellen geanalyseerd en komen Arfa et al. zo tot een tweede stappenplan. Hierbij bekijkt men wat de grootste rol speelt en hoe er verschillende kleinere aspecten kunnen samengebracht worden tot stappen in het proces. (Arfa et al., 2022)

Afbeelding 2 Het theoretisch model in 10 stappen (Arfa et al, 2022)

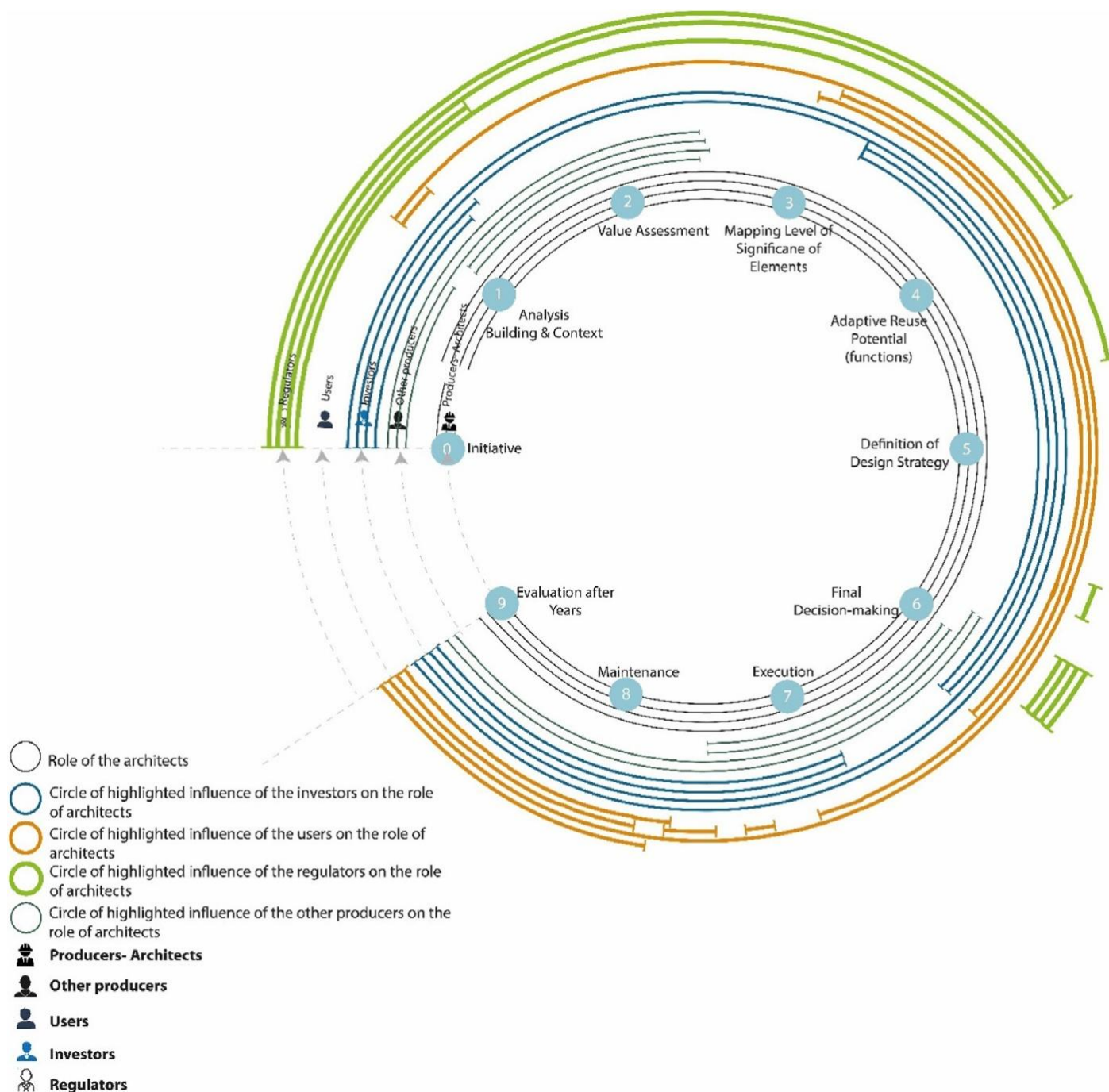
Dit model start vanuit een initiatief, de analyse, een waardebeoordeling, het betekenisniveau gebouw en het herbestemmingspotentieel van het gebouw. Gevolgd door het bepalen van de ontwerpstrategie en de finale beslissingsneming voor de verdere uitwerking, de uitvoering, het onderhoud en de evaluatie na een aantal jaren. Door het bovengenoemde proces te toetsen aan vier cases in Nederland, leidde dit tot het EARHB-model (Effective Adapted Reuse of Heritage Buildings). (Arfa et al., 2024)

The Refind Process Model for Adaptive Reuse of Heritage Buildings

Afbeelding 3 EARHB-model (Arfa et al, 2024)

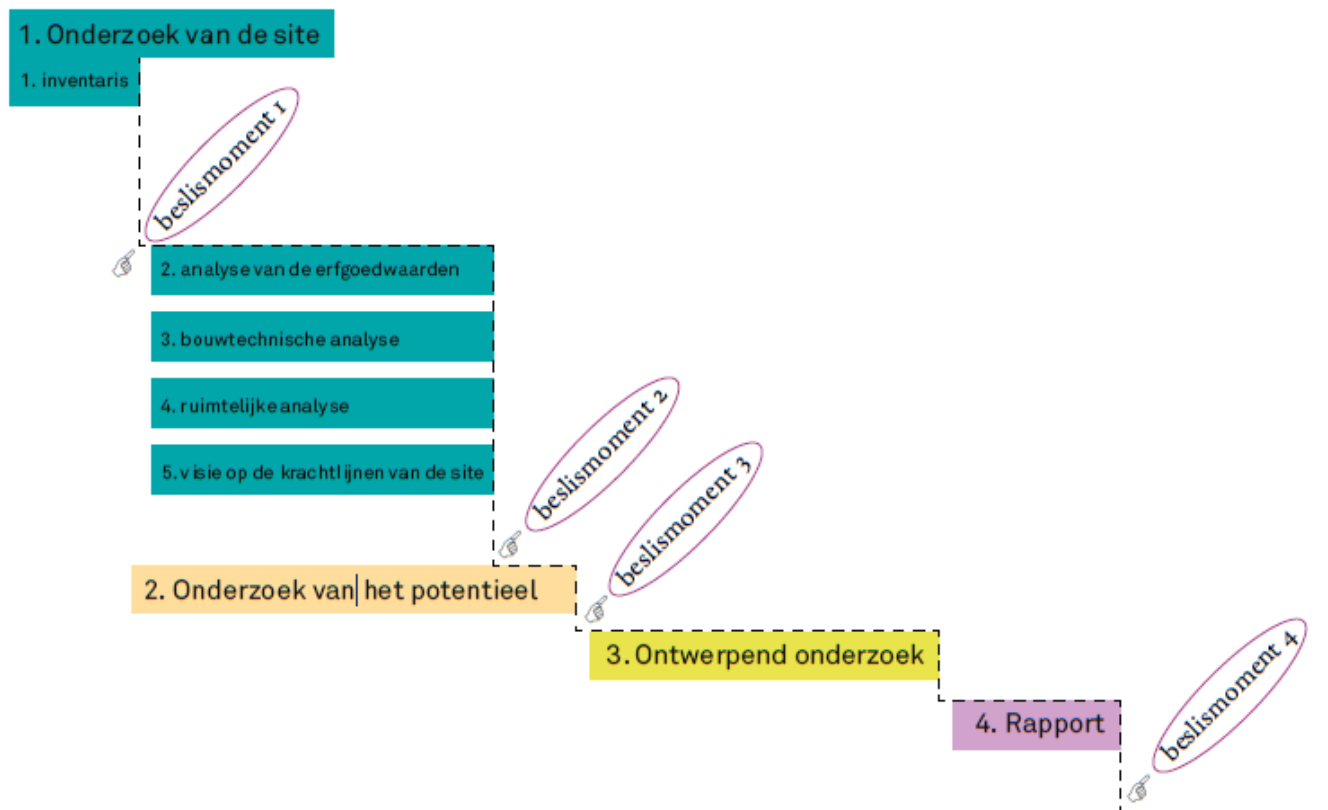
Vanuit dat model worden er interviews uitgevoerd met stakeholders over welke rol men had en welke impact dit had op het proces. Daaruit hebben ze een circulaire tijdlijn ontwikkeld die dezelfde stappen volgt als in het EARHB-model (Afbeelding 4).

Afbeelding 4 Rol van architecten en hun invloed op stakeholders en hun rol (Arfa et al, 2024)

In deze circulaire tijdlijn zijn al veel diverse aspecten in acht genomen, zoals participatie en terugkoppelingen. Alsnog ontbreekt veel. Namelijk, welke ontwerpstrategieën kunnen er toegepast worden en uit welke elementen bestaan deze? Op welke manier komt men tot een beslissing? Kunnen deze stappen in verschillende fases opgesplitst worden? Wat moet er allemaal geanalyseerd worden? Deze vragen blijven aanwezig.

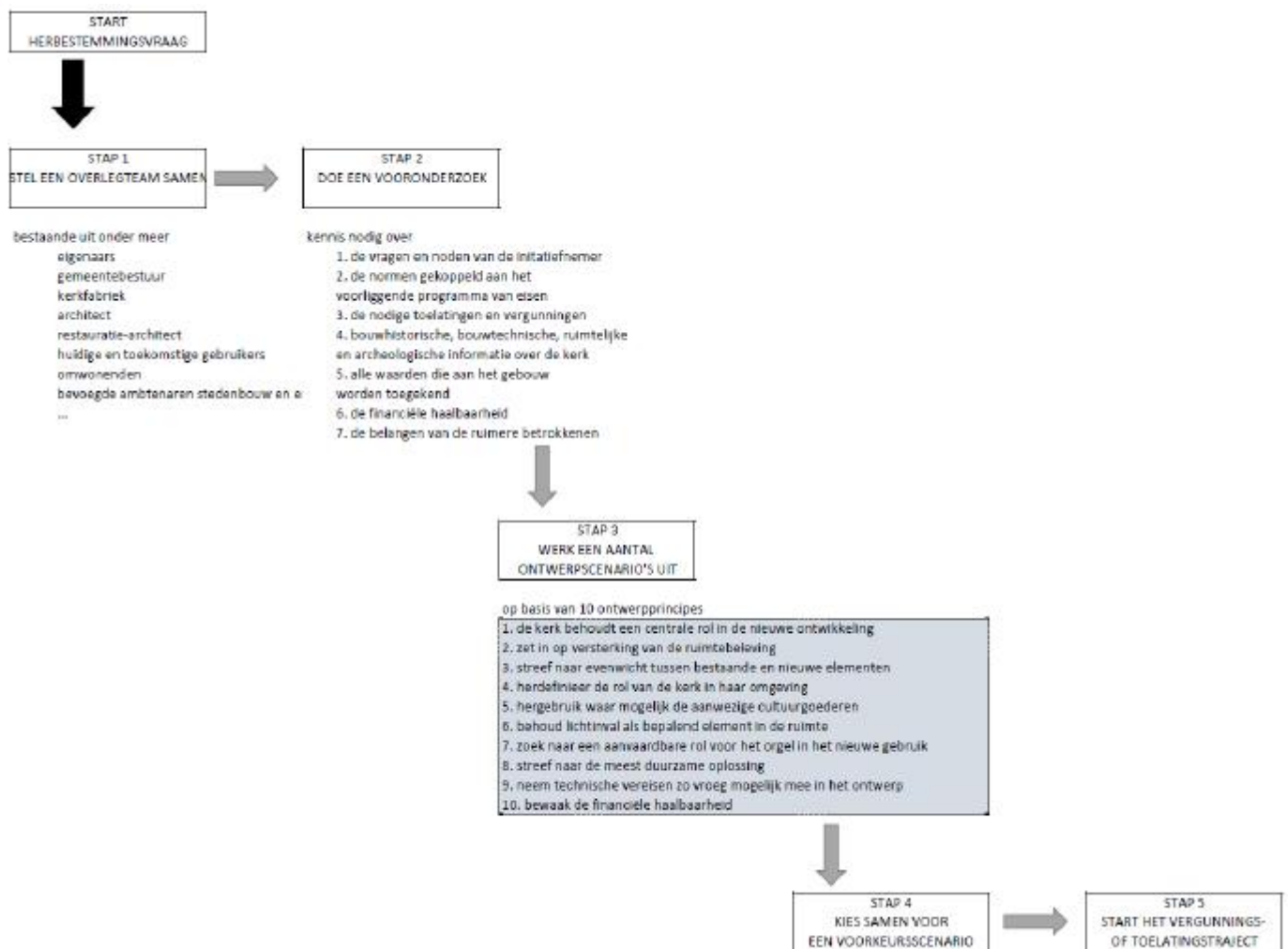
Een volgende model vond ik in een uitgave van het Agentschap Onroerend Erfgoed (AOE). Deze was korter en algemener. Het maakt wel gebruik van cruciale beslissingsmomenten (Afbeelding 5). Ook gaat het model van AOE al wat uitgebreider in op wat er van de site onderzocht moet worden, met als einddoel niet de realisatie van het gebouw, maar een rapport. We spreken hier over een tijdslijn van een haalbaarheidsstudie binnen het herbestemmingsproces. Wel blijft de ontwerpfase zeer beperkt, ze spreken over een ontwerpend onderzoek, alleen kunnen we hieruit niet afleiden wat dit effectief inhoudt.

Afbeelding 5 Tijdslijn herbestemmingsonderzoek (Van Roy & Vermeulen, 2014)

Het volgende model is opnieuw een publicatie van AOE: de leidraad voor de herbestemming van kerken. Hierbij wordt het proces eerder als een traject benaderd (Afbeelding 6). Men start met het samenstellen van een overlegteam met diverse stakeholders. Hierin zien we dat men niet alleen architecten en experts aanhaalt maar dus ook omwonenden, huidige en toekomstige gebruikers,... Hierbij vindt er participatie plaats, wat een cruciale rol speelt in het hele proces. Dit betekent dat mensen zonder de architecturale expertise mee inspraak kunnen geven over wat ze positief en negatief vinden.

Verder gaan ze concreter in op wat het vooronderzoek inhoudt en welke kennis nodig is om het proces tot een goed einde te brengen. De ontwerpfase zien ze als een soort ontwerpend onderzoek, namelijk het uitwerken van een aantal ontwerpscenario's. Hierbij halen ze tien verschillende ontwerpprincipes aan.

Afbeelding 6 Schematische weergave herbestemmingstraject (agentschap Onroerend Erfgoed, 2018)

Als laatste kwam ik een kort stappenplan tegen uit het Ontwerpend onderzoek voor het Projectbureau Herbestemming Kerken 2016-2021. In dit project maakte men maar liefst 141 haalbaarheidsstudies voor parochiekerken. Hierbij gebruikte men het ontwerpend onderzoek niet alleen als een creatief proces maar ook als communicatiestrategie. Men beschreef dit proces beknopt in vier verschillende stappen namelijk:

- 1) Een eerste intakegesprek met enkel de coördinator, waarbij men kon aftoetsen of het project in aanmerking kwam.
- 2) Een startgesprek en kennismaking met de lokale projectgroep en het ontwerpteam gekoppeld aan een plaatsbezoek.
- 3) Ontwerpteam gaat aan de slag en maakt een drietal scenario's die uitgebreid worden voorgesteld en besproken in het tweede gesprek.
- 4) Tot slot wordt er een voorkeursscenario bepaald dat het ontwerpteam uitwerkt tot een budgettair becijferd voorstel.

(Ardul et al., 2024)

5.1.3 CONCLUSIE BESTAANDE HERBESTEMMINGS MODELLEN

	inventaris	analyse van het gebouw	analyse van de erfgoedwaarden	waardenbepaling	bouwtechnische analyse	ruimtelijke analyse	visie op de krachtlijnen van de site	initiatief	stel een overlegteam samen	intake gesprek met coördinator	startgesprek en kennismakingsteam met plaatsbezoek	onderzoek van het potentieel	ontwerpend onderzoek	financiële haalbaarheid	uitwerken scenario's	rapport	finale beslissing	vergunningstraject	uitvoering	nazorg en onderhoud	evaluatie na een aantal jaren
EARHB model (Arfa et al., 2024)	☐	☒	☐	☒	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐	☒	☒	☐	☐	☐	☒	☐	☒	☒	☒
Tijddlijn herbestemmingsonderzoek (Van Roy & Vermeulen, 2014)	☒	☐	☒	☐	☒	☒	☒	☐	☒	☐	☐	☒	☒	☐	☒	☒	☐	☐	☐	☐	☐
Schematische weergave herbestemmingstraject (agentschap Onroerend Erfgoed, 2018)	☐	☐	☒	☐	☒	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☒	☒	☐	☐	☐
Ontwerpend onderzoek voor het Projectbureau Herbestemming Kerken 2016-2021 (Ardul, et al., 2024)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒	☒	☒	☐	☒	☒	☐	☒	☐	☐	☐	☐

Tabel 1 Schematisch overzicht van lacunes, als niet aangevinkte hokjes, in de bestaande modellen

Bij het vergelijken van de verschillende modellen, kunnen enkele belangrijke conclusies worden getrokken. Ten eerste blijkt dat geen enkel bestaand model het volledige herbestemmingsproces dekt. De modellen besteden vooral aandacht aan de analysefase, waaronder de analyse van het gebouw, de erfgoedwaarden, de krachtlijnen, de bouwtechnische toestand, de ruimtelijke context, de regelgeving, de ruimtelijke kwaliteit en het gebruikspotentieel.

In sommige modellen komen het ontwerpend onderzoek en scenario-ontwikkeling aan bod, maar wordt zelden verduidelijkt hoe deze stappen concreet in de praktijk kunnen worden toegepast. Hierdoor blijft de rol van de ontwerper binnen het proces eerder vaag. Ook de randvoorwaarden die een invloed hebben op het ontwerp worden niet altijd volledig benoemd. Vergunningen worden bijvoorbeeld wel aangehaald, maar thema's zoals brandveiligheid, integrale toegankelijkheid en andere technische of wettelijke randvoorwaarden blijven vaak onderbelicht. Bovendien wordt de ethische afweging bij de keuze van een nieuw programma nauwelijks besproken.

Ook het samenstellen van een team en het betrekken van buurtbewoners, gebruikers en andere stakeholders worden niet in elk model expliciet benoemd. Nochtans speelt participatie een belangrijke rol bij herbestemmingsprocessen, omdat het het draagvlak, de samenwerking en een gedeelde visie kan versterken.

Verder blijkt dat de overgang van uitvoering naar nazorg in de meeste modellen beperkt wordt uitgewerkt. De focus ligt vooral op analyse, haalbaarheid en ontwerp, terwijl stappen zoals ingebruikname, onderhoud, opvolging en evaluatie minder aandacht krijgen. Ten slotte komt reflectie slechts in beperkte mate aan bod. Slechts één model voorziet een reflectiemoment, enkele jaren na ingebruikname. Hieruit kan worden afgeleid dat reflectie sterker en op meerdere momenten in het proces geïntegreerd kan worden.

Deze vergelijking vormt de basis voor een geïntegreerde methodologie die niet enkel inzet op analyse en waardebeoordeling, maar ook op ontwerpend onderzoek, participatie, scenario-ontwikkeling, randvoorwaarden, uitvoering, nazorg en terugkerende reflectiemomenten.

5.2 FASES BINNEN HET HERBESTEMMINGPROCES

5.2.1 VOORONDERZOEK

Het proces start met een vooronderzoek van het gebouw of de site. Tijdens deze fase wordt een brede analyse uitgevoerd waarbij verschillende aspecten worden onderzocht, zoals de bouwtechnische staat van het gebouw, de aanwezige erfgoedwaarden, het type erfgoed, de historische gelaagdheid, de ruimtelijke context en de bestaande functies. Daarnaast worden ook mogelijke knelpunten, kwaliteiten en kansen van de site in kaart gebracht. Dit vooronderzoek vormt een essentieel vertrekpunt. Het legt de basis voor de haalbaarheidsstudie en geeft richting aan de verdere ontwerp- en herbestemmingskeuzes.

5.2.1.1 ERFGOED SOORTEN

Dit volledig onderdeel komt uit Definities | Soorten erfgoed van Onroerend Erfgoed z.d.

MONUMENT

Een monument is een onroerend goed dat tot stand is gekomen door de mens, door de natuur of door beide samen, en dat één of meerdere erfgoedwaarden bezit. Dit kan zowel gaan om bouwwerken of constructies die door de mens zijn gemaakt of aangelegd en dus een duidelijke culturele betekenis hebben, als om elementen die spontaan door natuurlijke processen zijn ontstaan.

CULTUURGOEDEREN

Cultuurgoederen zijn roerende goederen die door hun erfgoedwaarden van algemeen belang zijn. Ze hebben een bijzondere waarde door hun samenhang met het beschermde goed. Dit kan zijn omdat ze specifiek voor het beschermde goed zijn ontworpen of vervaardigd, of omdat ze verbonden zijn met de functie ervan. In dat geval moet de historische verbondenheid tussen het cultuurgood en het beschermde goed kunnen worden aangetoond.

STADS- EN DORPSGEZICHT

Een stads- of dorpsgezicht is een geheel van onroerende goederen met bijbehorende omgevende elementen, zoals beplanting, omheiningen, waterlopen, bruggen, wegen, straten en pleinen. Dit geheel bezit één of meerdere erfgoedwaarden en vormt daardoor een waardevol onderdeel van de bebouwde of landschappelijke omgeving.

ERFGOEDLANDSCHAP

Erfgoedlandschappen zijn gebieden die zijn opgenomen in of voortkomen uit een vastgestelde erfgoedinventaris, of waarvoor een onroenderfgoedrichtplan bestaat. Door hun erfgoedwaarde worden ze opgenomen in een ruimtelijk uitvoeringsplan.

ARCHEOLOGISCHE SITE

Een archeologische site is een terrein of onroerend goed dat sporen of vondsten bevat met archeologische of erfgoedwaarde. Deze sporen kunnen zich in de ondergrond bevinden, aan het oppervlak zichtbaar zijn of onder water liggen. Ook archeologische vondsten maken deel uit van deze waarde.

ARCHEOLOGISCHE ZONES

Binnen archeologische zones wordt een onderscheid gemaakt tussen drie typen archeologisch erfgoed. Bij oudere beschermingen werden terreinen met archeologische erfgoedwaarde nog niet afzonderlijk beschermd als archeologische site. Voor deze terreinen gelden vandaag de huidige regels die van toepassing zijn op archeologische sites.

Daarnaast bestaat de wetenschappelijke inventaris van archeologische zones. Deze inventaris geeft een overzicht van gebieden waar een grote kans bestaat op de aanwezigheid van archeologische resten in de bodem. Hiervoor moet er een duidelijke aanwijzing zijn dat deze resten aanwezig zijn en nog voldoende goed bewaard zijn. De opname in deze inventaris heeft in de eerste plaats een wetenschappelijke functie.

Tot slot is er de vastgestelde inventaris van archeologische zones. Dit betekent dat de zone nog erfgoedwaarden bezit en dat deze waarden nog steeds bewaard zijn. Bij deze vaststelling moet rekening worden gehouden met een aantal rechtsgevolgen.

OVERGANGZONE

Een overgangzone ondersteunt de erfgoedwaarde van een beschermd goed. Dit kan voorkomen bij een beschermd monument, een cultuurhistorisch landschap, een stads- of dorpsgezicht of een beschermde archeologische site.

BUFFERZONE

Een bufferzone is een gebied dat twee andere gebieden van elkaar gescheiden houdt. Ze beschermt het erfgoed tegen externe invloeden, zoals de impact van hoogbouw of de inplanting van een industriezone in de directe omgeving van waardevol erfgoed.

5.2.1.2 EIGENAARS- EN BEHEERSSTRUCTUREN

De eigendoms- en beheersstructuur van religieus erfgoed is niet eenduidig. Een kerkgebouw kan eigendom zijn van een kerkfabriek, een gemeente, een kerkelijke instelling, een vzw of een private eigenaar. Het dagelijks beheer valt niet noodzakelijk samen met het eigenaarschap. Zo staat de kerkfabriek in voor het beheer van de goederen en financiën die bestemd zijn voor de eredienst, terwijl de kerkraad de pastorale en religieuze werking van de parochie organiseert. Een gemeente kan daarnaast eigenaar zijn van het gebouw. Bij herbestemming spelen zowel de eigenaar als de verschillende beheerders een belangrijke rol in het besluitvormingsproces. Ook kunnen nieuwe gebruiksvormen ontstaan, zoals erfpacht, concessie of exploitatie door een externe beheerder.

5.2.1.3 ERFGOEDWAARDEN

Het toekennen van erfgoedwaarden gaat verder dan het louter erkennen van een gebouw op basis van zijn ouderdom. Niet elke erfgoedwaarde heeft bovendien hetzelfde belang. Sommige waarden zijn niet meteen vanzelfsprekend of zichtbaar, omdat ze minder sterk tot uiting komen in het materiële of visuele karakter van het gebouw.

Wanneer bepaalde erfgoedwaarden als onvervreemdbaar worden beschouwd, spreken we van kernwaarden. Dit zijn de waarden die zo essentieel zijn voor het gebouw dat, wanneer ze verdwijnen, ook de identiteit en betekenis van het gebouw verloren gaan. Deze kernwaarden worden geordend volgens hun belang voor het gebouw en vormen een belangrijke basis voor verdere keuzes binnen het herbestemmingsproces (Vandenbroucke, 2020).

ARCHEOLOGISCHE WAARDE

Een onroerend goed heeft archeologische waarde wanneer het kan bijdragen aan de reconstructie van de bestaansgeschiedenis van de mensheid en haar relatie met de omgeving. Dit gebeurt door de aanwezige overblijfselen, voorwerpen of sporen van menselijke activiteit te behouden, of door deze te onderzoeken aan de hand van archeologische en natuurwetenschappelijke methoden.

ARCHITECTURALE WAARDE

Een onroerend goed heeft architecturale waarde wanneer het getuigt van een bepaalde periode, stijl, stroming of ontwikkeling binnen de architectuurgeschiedenis. Dit kan verband houden met het oeuvre van een specifieke architect, tuinarchitect of landschapsarchitect, maar ook met de algemene architecturale kwaliteit van het gebouw of de aanleg.

Daarbij wordt gekeken naar de vormgeving, ruimtelijke opbouw, materiaalgebruik, detaillering en de mate waarin het gebouw representatief of vernieuwend is binnen een bepaalde architecturale context.

CULTURELE WAARDE

Een onroerend goed heeft culturele waarde wanneer het getuigt van de opvattingen, normen, waarden, gebruiken, gewoonten en tradities van een bepaalde periode, regio of gemeenschap. Deze waarde verwijst naar de manier waarop een gebouw of site betekenis krijgt binnen een bredere culturele en maatschappelijke context.

Daarbij kan ook gekeken worden naar de maatschappelijke betekenis van het gebouw: de gemeenschap die ermee verbonden was of de gebruiken en rituelen die er plaatsvonden. De culturele waarde maakt dus zichtbaar welke rol het onroerend goed speelde binnen het dagelijks leven, de identiteit of de tradities van een bepaalde groep mensen.

HISTORISCHE WAARDE

Een onroerend goed heeft historische waarde wanneer het getuigt van gebeurtenissen, ontwikkelingen, figuren of instellingen die een betekenisvolle rol hebben gespeeld in het verleden. Deze waarde kan ook verband houden met historisch landgebruik of met de manier waarop een gebouw of site doorheen de tijd werd gebruikt.

Vaak gaat het hierbij om sociaal-maatschappelijke aspecten, zoals de aanwezigheid van een belangrijk historische figuur die er heeft gewoond of gewerkt, of een instelling die een invloed had op de ontwikkeling van de omgeving. De historische waarde maakt dus duidelijk welke plaats het onroerend goed inneemt binnen een bredere geschiedenis.

STEDENBOUWKUNDIGE WAARDE

Een onroerend goed heeft stedenbouwkundige waarde wanneer het getuigt van de inrichting en organisatie van de bebouwde ruimte in het verleden. Deze waarde heeft betrekking op de relatie tussen het gebouw, de omliggende bebouwing, de publieke ruimte en het ruimere landschap.

Daarbij wordt gekeken naar de ligging, schaal, structuur en ruimtelijke samenhang van het gebouw binnen zijn omgeving. Een gebouw kan bijvoorbeeld stedenbouwkundige waarde hebben doordat het een herkenbaar onderdeel vormt van een dorpskern, stadsweefsel, straatbeeld of natuurlijk landschap.

TECHNISCHE WAARDE

Een onroerend goed heeft technische waarde wanneer het getuigt van de toepassing van bouwtechnieken, constructiemethoden of materialen uit het verleden. Deze waarde verwijst naar de manier waarop een gebouw werd ontworpen, opgebouwd en uitgevoerd binnen een bepaalde historische context.

Daarbij kan het gaan om specifieke constructieve elementen, ambachtelijke technieken, materiaalgebruik of bouwkundige details die kenmerkend waren voor een bepaalde periode. De technische waarde maakt dus zichtbaar welke kennis, vaardigheden en uitvoeringsmethoden op dat moment in de geschiedenis werden toegepast.

SELECTIECRITERIA

Deze waarden worden vervolgens afgetoetst aan verschillende selectiecriteria.

- 1) **Zeldzaamheid** geeft aan in welke mate een onroerend goed uitzonderlijk voorkomt binnen zijn geografische en historische context, erfgoedtype of oeuvre.
- 2) **Representativiteit** geeft aan in hoeverre een onroerend goed kenmerkend of typerend is voor een bepaald type erfgoed.
- 3) **Herkenbaarheid** verwijst naar de mate waarin een onroerend goed nog een duidelijke en leesbare uitdrukking vormt van zijn oorspronkelijke functie, uitzicht of vormtaal of van een belangrijke latere ontwikkelingsfase.
- 4) **Ensemblewaarde** geeft aan in hoeverre een onroerend goed een sterke samenhang vertoont tussen de verschillende onderdelen waaruit het bestaat. Hierbij wordt gekeken naar de relatie tussen de afzonderlijke elementen en de manier waarop zij samen één geheel vormen.
- 5) **Contextwaarde** verwijst naar de mate waarin er een sterke visuele of inhoudelijke relatie bestaat tussen het onroerend goed en zijn directe of ruimere omgeving. Dit criterium legt het verband tussen het onroerend goed en de context waarin het zich vandaag bevindt.

De definities van de waarden komen uit de publicatie Afwegingskader Waarderen van erfgoed: erfgoedwaarden en criteria van De Houwer et al. (2023).

Aan de hand van de kernwaarden wordt een waardestelling opgesteld. Uit dit rapport kunnen vervolgens de sterktes en zwaktes van het gebouw worden afgeleid. De sterktes komen voort uit de kernwaarden, aangezien deze bepalend zijn voor de identiteit en betekenis van het gebouw.

Daarnaast brengt de waardestelling ook de zwakkere aspecten van het gebouw in beeld. Deze aandachtspunten moeten meegenomen en waar mogelijk opgelost worden binnen het verdere herbestemmingsproces. Wanneer de kernwaarden behouden en versterkt worden en de zwakke punten tegelijk worden aangepakt, kan er een meerwaarde ontstaan voor het gebouw als geheel.

5.2.1.4 BOUWHISTORISCH ONDERZOEK

Bij een bouwhistorisch onderzoek gaat een bouwhistoricus de bestaande toestand van het gebouw inventariseren en registreren. Dit gaat van bouwtechnische aspecten tot het vergelijken van kaartmateriaal en originele grondplannen. Ook kan er bijkomend een kleurhistorisch- of een dendrochronologisch onderzoek plaatsvinden.

BOUWTECHNISCHE ANALYSE

Bij een bouwtechnisch onderzoek wordt er alles in verband met het technische aspect, zoals constructie en funderingen, op het vlak van scheurvorming, verzakkingen of aantasting van houten balklagen, vochtproblematiek, de staat van gevels en daken. Het doel van deze analyse is het in kaart brengen van de fysieke en bouwkundige staat van het gebouw. Het geeft verder mee een beeld van wat er hersteld of onderhouden moet worden en welke kosten dit kan opleveren.

KLEURHISTORISCH ONDERZOEK

Kleurhistorisch onderzoek focust op de samenstelling van verf en kleuren. De kennis over de kleuren en materialen draagt bij aan de geschiedenis van het gebouw, de toegepaste afwerkingen van die periode, de betekenis van de toegepaste afwerkingen, de uitstraling toen van het gebouw en de schilderambacht en de wijze waarop er in het verleden werd geschilderd.

Afbeelding 7 Kleurhistorisch onderzoek ©Patrimoon

DENDROCHRONOLOGISCH ONDERZOEK

Dendrochronologisch onderzoek is een onderzoeksmethode waarbij wordt vastgesteld in welk jaar een boom werd gekapt. Dit gebeurt aan de hand van de jaarringen in een stuk hout van de boom.

Binnen het vooronderzoek kan een dendrochronologisch onderzoek worden toegepast op houten onderdelen van een gebouw, zoals balken, spanten of dakconstructies. Door middel van een boring wordt een houtstaal genomen, waarna de jaarringen worden geanalyseerd. Op die manier kan de ouderdom van het hout worden bepaald en kan het onderzoek bijdragen aan de datering van bepaalde bouwfasen of constructieve elementen.

5.2.2 HAALBAARHEIDSSSTUDIE

Een haalbaarheidsstudie is een verkennend onderzoek voorafgaand aan de eigenlijke ontwerpfase. Binnen deze fase wordt onderzocht in welke mate een herbestemming technisch, financieel, ruimtelijk en juridisch haalbaar is. Daarbij worden onder meer de bouwtechnische toestand, mogelijke programma's, ruimtelijke ingrepen, regelgeving en erfgoedwaarden afgewogen. Op basis van deze studie kunnen onderbouwde keuzes gemaakt worden over het toekomstige programma en de verdere ontwerpstrategie van het gebouw of de site.

5.2.2.1 ANALYSE CONTEXT

KERNWAARDEN

De kernwaarden worden bepaald in het vooronderzoek bij de waardestelling. Deze blijven gedurende het verdere proces een belangrijk referentiekader. Daarom worden ze grondig bestudeerd en verder afgetoetst, bijvoorbeeld aan de hand van bijkomende plaatsbezoeken, om hun betekenis en impact beter te begrijpen.

RUIMTELIJKE ANALYSE

Daarnaast wordt ook de locatie zelf geanalyseerd. Hierbij wordt onder meer gekeken naar de oriëntatie van het gebouw ten opzichte van het zonlicht, mogelijke geluidsoverlast door nabijgelegen verkeersassen, de toegangswegen en de eventuele ligging in een overstromingsgevoelig gebied. Op die manier worden de verschillende ruimtelijke en contextuele factoren systematisch in kaart gebracht.

Afbeelding 8 Analyse omgeving ©ZOOM Architecten

RANDVOORWAARDEN – ONROEREND ERFGOED

Dit volledige onderdeel komt uit het Onroerend erfgoeddecreet van 12 juli 2013.

HOOFDSTUK 4 – INVENTARISSEN

Binnen het onroerenderfgoedbeleid kunnen de Vlaamse Regering en erkende onroerenderfgoedgemeenten verschillende inventarissen geheel of gedeeltelijk vaststellen. Dit kan gaan over de landschapsatlas, de inventaris van archeologische zones, de inventaris van bouwkundig erfgoed en de inventaris van landschappelijk erfgoed. Een erkende onroerenderfgoedgemeente kan dit enkel doen voor zijn eigen grondgebied, terwijl de Vlaamse Regering de inventarissen voor bouwkundig en landschappelijk erfgoed niet vaststelt op het grondgebied van zo'n erkende gemeente.

Vastgestelde inventarissen kunnen later worden gewijzigd. Er kunnen onroerende goederen worden toegevoegd of verwijderd. Voor deze wijzigingen wordt een openbaar onderzoek georganiseerd, zodat opmerkingen en bezwaren kunnen worden ingediend. De goederen die opgenomen zijn in een vastgestelde inventaris worden bovendien ontsloten via een publiek raadpleegbare GIS-laag.

De opname van een onroerend goed in een vastgestelde inventaris heeft bepaalde juridische gevolgen. Belangrijk is dat de opname op zich geen weigeringsgrond vormt voor een vergunning, machtiging of toelating. Een geïnventariseerd goed is dus niet automatisch beschermd. Wel moet er bij bepaalde handelingen, zoals sloop, kap of werken door een overheid, rekening gehouden worden met de erfgoedwaarden en erfgoedkenmerken van het goed. Daardoor vormt de inventaris een belangrijk aandachtspunt binnen een herbestemmingsproces.

The screenshot shows the 'Inventaris Onroerend Erfgoed' website. At the top, there's a purple navigation bar with the logo and links like 'AANMELDEN' and 'HULP NODIG'. Below this, a search bar is present. The main content area is divided into three columns: 'Erfgoedobjecten', 'Aanduidingsobjecten', and 'Waarnemingen'. Each column has a title, a brief description, and a link to 'Meer info' or 'Zoek'. A 'Top' button is located on the right side of the content area.

Afbeelding 9 Inventaris (Inventaris Onroerend Erfgoed, z.d.)

HOOFDSTUK 6 – BESCHERMINGEN, ERFGOEDLANDSCHAPPEN EN WERELDERFGOED

Het agentschap stelt een databank van beschermd onroerend erfgoed digitaal beschikbaar. Op beschermde goederen kan daarnaast een herkenningsteken worden aangebracht.

Zakelijkrechthouders en gebruikers van een beschermd goed moeten dit goed in goede staat behouden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren. Dit behoort tot het actiefbehoudsbeginsel. Daarnaast geldt het passiefbehoudsbeginsel, dat verbiedt om beschermde goederen te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of handelingen te stellen die de erfgoedwaarde ervan aantasten.

Handelingen aan of in beschermde goederen kunnen niet zomaar worden aangevat. Afhankelijk van de situatie is een toelating van de Vlaamse Regering of de erkende onroerenderfgoedgemeente, een voorafgaande melding bij het college van burgemeester en schepenen of een advies van het agentschap nodig. Ook cultuuroederen en erfgoedelementen die onroerend zijn door bestemming in een beschermd monument mogen niet worden verplaatst zonder toelating van het agentschap.

De sloop van een beschermd monument is verboden. De Vlaamse Regering kan wel een toelating verlenen voor een gedeeltelijke sloop van een beschermd monument of voor het geheel of gedeeltelijk slopen, optrekken, plaatsen of herbouwen van een gebouw of constructie in een beschermd stads- of dorpsgezicht, op voorwaarde dat de erfgoedwaarde niet wezenlijk wordt aangetast.

Afbeelding 10 Herkenningsteken (Herkenningsteken |Eigenaars |Onroerend Erfgoed, z.d.)

Bij overdracht of langdurige verhuur van een beschermd goed geldt een informatieplicht. De betrokken overdragers of tussenpersonen moeten in de publiciteit vermelden dat het onroerend goed beschermd is en dat hieraan verbonden rechtsgevolgen zijn. Ook in de onderhandse of authentieke akte moet vermeld worden dat het onroerend goed beschermd is en welke rechtsgevolgen daaraan verbonden zijn. Wanneer deze informatie ontbreekt, moet de instrumenterende ambtenaar de partijen hierop wijzen.

Als een beschermd goed onvoldoende wordt behouden en daardoor dreigt te vervallen, beschadigd te worden of verloren te gaan, kan de overheid ingrijpen via onteigening. Dit kan enkel om redenen van algemeen nut en heeft als doel het beschermde erfgoed veilig te stellen.

Erfgoedlandschappen kunnen via ruimtelijke uitvoeringsplannen worden afgebakend op basis van een onroerenderfgoedrichtplan of een vastgestelde inventaris. Binnen deze gebieden geldt een zorgplicht voor de erfgoedwaarden. Werken of handelingen mogen de erfgoedwaarden niet vernietigen of betekenisvolle schade veroorzaken. Wanneer een erfgoedlandschap nadelig beïnvloed kan worden, moet de administratieve overheid motiveren hoe schade wordt voorkomen of beperkt. Strengere voorschriften voor beschermde goederen blijven daarbij van toepassing.

Bij werelderfgoed en de bufferzone ervan kunnen bepaalde handelingen niet zomaar worden uitgevoerd. Afhankelijk van de situatie is een voorafgaande toelating of vergunningstoets nodig. Daarbij wordt nagegaan of de handelingen rekening houden met de uitzonderlijke universele waarde van het werelderfgoed. Wanneer het goed daarnaast beschermd is of opgenomen is in een vastgestelde inventaris, gelden de bijbehorende toelatings-, meldings- of adviesplichten.

HOOFDSTUK 7 - ONROERENDERFgoedRICHTPLANNEN

De Vlaamse Regering kan per thema of gebied een onroerenderfgoedrichtplan opstellen. Dit plan vertrekt onder andere vanuit gegevens uit de vastgestelde inventarissen en formuleert, vanuit de erfgoedwaarden, een visie op de toekomstige ontwikkeling van de betrokken onroerende goederen binnen dat thema of gebied. Het verduidelijkt de aandachtspunten uit het onroerenderfgoedbeleid en legt beheers- en ontwikkelingsdoelstellingen vast.

Een onroerenderfgoedrichtplan kan op elk moment, geheel of gedeeltelijk, worden herzien. Daarnaast vormen deze plannen sectorale voorstellen voor inrichtingsplannen en ruimtelijke uitvoeringsplannen. Aan een onroerenderfgoedrichtplan kan ook een actieprogramma worden gekoppeld. Dit programma somt de instrumenten en middelen op die ter beschikking staan van administratieve overheden en die vanuit onroerenderfgoedogpunt nuttig of noodzakelijk zijn om de toekomstvisie, aandachtspunten en beheersdoelstellingen uit het richtplan te verwezenlijken.

HOOFDSTUK 8 – BEHEER VAN ONROEREND ERFGOED

Om de beheersdoelstellingen te verwezenlijken, kan voor onroerend erfgoed en erfgoedlandschappen een beheersplan worden opgesteld. De opmaak en uitvoering van zo'n beheersplan kunnen worden begeleid door een beheerscommissie. Wanneer voor een onroerend goed naast een beheersplan ook een natuurbeheerplan wordt opgemaakt in het kader van natuurbehoud en het natuurlijke milieu, worden alle beheersdoelstellingen voor dat onroerend goed geïntegreerd in één plan.

RANDVOORWAARDEN - STEDENBOUWKUNDIGE VOORSCHRIFTEN EN VERORDERINGEN

Stedenbouwkundige voorschriften komen voort uit verschillende soorten ruimtelijke plannen en verordeningen. Een ruimtelijk uitvoeringsplan geeft uitvoering aan een ruimtelijk beleidsplan en heeft een verordenende waarde voor overheidsbeslissingen. Voor de percelen die in het plan zijn opgenomen, legt het onder meer vast welke activiteiten er mogen plaatsvinden, waar al dan niet gebouwd mag worden, aan welke stedenbouwkundige voorschriften moet worden voldaan en hoe een bepaald gebied ingericht en beheerd moet worden. De Vlaamse overheid maakt gewestelijke ruimtelijke uitvoeringsplannen op in uitvoering van het ruimtelijk beleidsplan op Vlaams niveau (Ruimtelijke plannen, z.d.).

Stedenbouwkundige verordeningen zijn voorschriften die gelden op het volledige grondgebied van de overheid die de verordening heeft opgesteld. Dit kan het Vlaamse Gewest, een provincie of een gemeente

zijn. De Vlaamse gewestelijke stedenbouwkundige verordeningen gelden in het hele Vlaamse Gewest. Voorbeelden hiervan zijn verordeningen rond hemelwater, toegankelijkheid, voetgangersverkeer, weekendverblijven, breedband en publiciteit. Voor provinciale of gemeentelijke stedenbouwkundige verordeningen moet contact worden opgenomen met de bevoegde stedenbouwkundige dienst van de gemeente of provincie (Ruimtelijke plannen, z.d.).

RANDVOORWAARDEN – BRANDVEILIGHEIDSVOORSCHRIFTEN

De Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken Algemene Directie Civiele Veiligheid – Brandpreventie (1993) vertelt dat het Koninklijk Besluit van 7 juli 1994 de basisnormen vastlegt voor de preventie van brand en ontploffing. De voorschriften hebben betrekking op de indeling van gebouwen volgens hoogte, bereikbaarheid voor de brandweer, compartimentering, evacuatie, brandweerstand van bouwelementen en de actieve brandbeveiligingsinstallaties. Een belangrijk uitgangspunt is de indeling van gebouwen in lage, middelhoge en hoge gebouwen. Deze bepaalt welke voorschriften van toepassing zijn. Daarnaast worden eisen gesteld aan de inplanting en de toegangswegen, zodat brandweervoertuigen het gebouw kunnen bereiken en zich kunnen opstellen.

Verder wordt een gebouw opgedeeld in compartimenten om brandoverslag gedurende een bepaalde tijd te beperken. Ook de evacuatie wordt geregeld via voorschriften rond uitgangen, evacuatiewegen, trappenhuisen en de afstand tot veilige uitgangen. Daarnaast legt het ook eisen op rond de brandweerstand van bouwelementen, zoals structurele elementen, wanden, deuren, plafonds en trappenhuisen. Ook doorvoeringen van leidingen of technische installaties mogen de vereiste brandweerstand niet verminderen.

Tot slot bevat het ook voorschriften voor actieve brandbeveiliging, zoals branddetectie, automatische blusinstallaties, rook- en warmteafvoer en ontrokingssystemen. Deze installaties moeten ontworpen, uitgevoerd, gebruikt en nagekeken worden volgens de regels van goed vakmanschap en de geldende normen.

RANDVOORWAARDEN - VOORSCHRIFTEN INTEGRALE TOEGANKELIJKHEID

Het besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van een gewestelijke stedenbouwkundige verordening inzake toegankelijkheid (2009) vertrekt vanuit het principe dat de bebouwde leefomgeving bereikbaar, betreedbaar en bruikbaar moet zijn voor verschillende gebruikers. Het gaat daarbij niet alleen om personen met een handicap, maar ook om ouderen, mensen met een tijdelijke beperking, ouders met een buggy of andere personen met een verminderde mobiliteit.

De voorschriften hebben betrekking op verschillende onderdelen van een gebouw, zoals toegangen, toegangspaden, niveauverschillen, deuropeningen, parkeerplaatsen, onthaalbalies, zitplaatsen, kleedruimtes, toiletten en douches. Daarbij worden onder meer minimale doorgangsbreedtes, draairuimtes, hellingspercentages en aangepaste sanitaire voorzieningen vastgelegd.

Voor onroerend erfgoed geldt een specifieke afweging. Bij vergunningsplichtige werken aan beschermd erfgoed of goederen binnen beschermde erfgoedcontexten wordt in het advies een afweging gemaakt tussen de vereisten inzake toegankelijkheid en de te behouden erfgoedwaarden.

BOUWTECHNISCH

Uit de bouwtechnische analyse binnen het vooronderzoek kunnen verschillende knelpunten naar voren komen waarvoor reeds in een vroege fase mogelijke oplossingen kunnen worden onderzocht. Daarnaast moet ook worden nagedacht over de integratie van nieuwe technieken, zoals ventilatie, verwarming, elektriciteit en sanitair. Deze ingrepen kunnen een grote impact hebben op de ruimtelijke organisatie, de erfgoedwaarden en de technische haalbaarheid van het gebouw.

Daarom is het belangrijk om tijdens de haalbaarheidsstudie de nodige expertise te betrekken, zoals een ingenieur technieken. Deze expert kan mee onderzoeken welke technische installaties noodzakelijk zijn voor een bepaald programma en in welke mate deze op een haalbare en respectvolle manier geïntegreerd kunnen worden binnen het bestaande gebouw.

BUDGET

In de haalbaarheidsstudie is het van groot belang om het gewenste programma af te toetsen met het financiële plaatje. Eerst komt het erop aan om de kost van de restauratie van het gebouw te bepalen. Per scenario van een programma kan er een financieel aspect berekend worden samen met de nodige technieken. Het gegeven budget van de eigenaar of beheerder moet ook constant in rekening worden gehouden en afgetoetst worden of het gewenste programma ermee mogelijk is.

Verder kunnen er ook subsidies, premies en leningen aangevraagd worden bij een haalbaarheidsstudie en vooronderzoek. Afhankelijk van de beschermingsstatus, eigenaar en toekomstige functie kan beroep worden gedaan op erfgoedpremies, subsidies voor eredienstgebouwen, specifieke projectoproepen, erfgoedleningen of provinciale steunmaatregelen. Deze financiële ondersteuning beïnvloedt de haalbaarheid van een herbestemmingsscenario en moet daarom al vroeg in het proces worden onderzocht.

5.2.2.2 PROGRAMMA

ONTWERPEND ONDERZOEK

Ontwerpend onderzoek is een manier om tot een oplossingsrichting te komen door het met experimenten te testen in de directe context. Hierdoor weet je direct wat wel of niet haalbaar is. *“Het proces van ontwerpend onderzoek is anders ingedeeld en bevat juist een snelle en terugkerende afwisseling tussen actie (ontwerpen) en reflectie (onderzoeken).”* (Wat is ontwerpend onderzoek?, 2025)

Ontwerpend onderzoek wordt in het herbestemmingsproces ingezet op verschillende manieren, zoals een creatief proces waarmee men aan de hand van scenario's tot een concept komt. Het wordt ook vaak ingezet *“als een dialoog en onderhandeling tussen diverse partijen”* (Ardui et al., 2024). Er kunnen verschillende typen scenario's bedacht worden naargelang het type concept dat men voor ogen heeft. Dit kan gaan van een scenario met minimale ingrepen, vaak de goedkoopste, tot maximale en meer radicale ingrepen (Ardui, et al., 2024).

Deze scenario's worden telkens gevisualiseerd en voorgelegd. Dit gaat van schema's en vlekkenplannen tot simulaties, renderbeelden en maquettes. Deze visualisaties zorgen ervoor dat het overleg met het projectteam vergemakkelijkt wordt. Niet iedereen heeft een architecturale achtergrond en kan makkelijk plannen analyseren. Hierbij wordt het ontwerpend onderzoek op het moment van overleg vooral ingezet als communicatiemiddel. Het zorgt er dus voor dat de ontwerpers hun ideeën helder en overtuigend kunnen overbrengen. Aan de andere kant zorgt het er ook voor dat de stakeholders de mogelijke aanpassingen makkelijker kunnen aankaarten (Ardui et al., 2024).

ETHIEK

Tijdens de keuze van een nieuw programma is het belangrijk om telkens af te wegen of de voorgestelde functie passend is voor het gebouw, de erfgoedwaarden en de betekenis die de plek heeft voor haar omgeving. Binnen de haalbaarheidsstudie speelt participatie een belangrijke rol. Door buurtbewoners, gebruikers en andere stakeholders vroegtijdig te betrekken, kan worden onderzocht welke functies maatschappelijk gedragen worden en welke gevoeligheden verbonden zijn aan de site.

Een voorbeeld hiervan is de herbestemming van de Sint-Annakerk in Gent, waarbij de keuze voor een commerciële invulling, namelijk een Delhaize, tot discussie leidde. Het probleem hierbij was dat *“Er is geen inspraak geweest”*, zegt Mieke Felix. *“Alle bezwaren die de werkgroep formuleerde, werden door allerhande instanties afgewezen, vaak om onduidelijke redenen. Tot de Raad van State toe. We moesten ‘rondleidingen’ noodgedwongen organiseren om de kerk heen, want we mochten er niet in. Nooit kregen we de kans om samen een bestemming te vinden die het gebouw eer zou aandoen. Vaak genoeg hebben we aan het stadsbestuur gezegd: kom eens kijken wat je aan het verkwanselen bent.”* (Mulders, 2025).

Afbeelding 11 Delhaize vormt de Sint-Annakerk om tot een supermarkt, restaurant en wijnbar ©Delhaize

Dit toont aan dat de keuze van een programma niet enkel een ruimtelijke of financiële afweging is, maar ook een maatschappelijke en ethische kwestie. Bij religieus erfgoed speelt bovendien het proces van ontwijding een belangrijke rol. Een kerkgebouw maakt vaak deel uit van het dagelijkse leven en de collectieve herinnering van buurtbewoners. Daarom mag de overgang van religieuze functie naar een nieuwe bestemming niet worden onderschat en moet deze zorgvuldig worden begeleid binnen het herbestemmingsproces.

VOORKEUR SCENARIO

Nadat een aantal scenario's zijn voorgelegd, wordt er een keuze gemaakt voor een bepaald voorkeursscenario. Deze beslissing wordt gemaakt aan de hand van bijvoorbeeld een SWOT-analyse (Strengths Weaknesses Opportunities Threats – analyse). Dit is een analyse-methode waarbij de sterktes, zwaktes, kansen en bedreigingen van een project geëvalueerd worden. Een andere mogelijkheid is bijvoorbeeld de MCDM-model (Multi-Criteria Decision Making). Dit is een soort besluitvorming op basis van meerdere criteria die worden gebruikt, waarbij verschillende aspecten onderling tegenstrijdig kunnen zijn.

“Door voor- en nadelen van diverse ontwerpscenario's af te wegen, ontstaat inzicht.” (Biermans et al., 2021/2023). Hierna zal men de financiële aspecten grondig uitrekenen. Dit gaat van de kostprijs voor de bouw, exploitatie en beheer tot het totaal van de restauratiekosten. Bij eventuele financiële tekorten, is het essentieel om alle stappen opnieuw te overlopen tot er een haalbaar ontwerp ontstaat (Ardui et al., 2024).

5.2.2.3 RAPPORT

Aan het einde van de haalbaarheidsstudie wordt een eindrapport opgesteld waarin alle onderzochte elementen worden samengebracht tot één samenhangend geheel. Dit rapport vormt een synthese van het doorlopen proces en moet tegelijk leesbaar zijn voor betrokkenen die geen deel uitmaakten van het projectteam. Het eindrapport mag daarom geen momentopname van de site zijn, maar moet functioneren als een richtinggevende leidraad voor de verdere ontwikkeling van het gebouw op lange termijn. De oplevering van dit eindrapport vormt het eindpunt van de haalbaarheidsstudie. (Van Roy & Vermeulen, 2014)

Een haalbaarheidsstudie kan als geslaagd worden beschouwd wanneer het projectteam, vanuit verschillende expertises, de mogelijkheden en beperkingen van het gebouw zorgvuldig tegen elkaar heeft afgewogen. Daarbij moeten zowel de kernwaarden als de zwakke punten van het gebouw worden meegenomen in de besluitvorming. Ook een goed opgebouwd participatief traject is hierbij essentieel, omdat dit bijdraagt aan draagvlak, gedeelde visie en een onderbouwde keuze voor het verdere herbestemmingsproces. (Van Roy & Vermeulen, 2014)

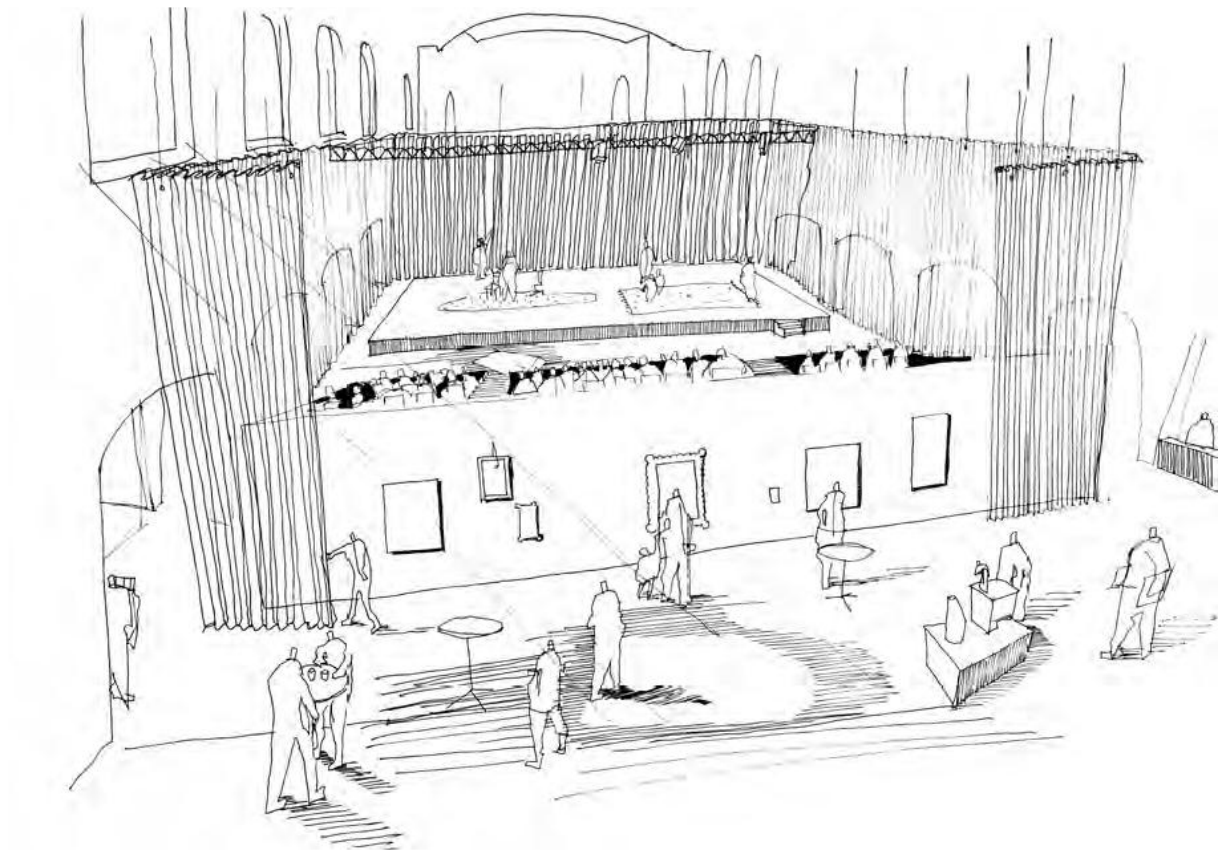
5.2.3 ONTWERP

5.2.3.1 RUIMTELIJKE INGREPEN

De ruimtelijke beleving binnen religieus erfgoed speelt een centrale rol en dient daarom behouden te blijven, terwijl de integrale toegankelijkheid via gerichte ingrepen wordt verbeterd. Dit kan op verschillende manieren worden gerealiseerd (agentschap Onroerend Erfgoed, 2018). Daarbij is het belangrijk om toekomstgericht te ontwerpen zodat programma en gebruik zich kunnen aanpassen aan het gebouw, en niet omgekeerd (Arfa et al., 2024). Binnen dit proces is het waardevol om erfgoedconsulenten actief te betrekken in een kritisch dialoog, waarbij bestaande uitgangspunten in vraag gesteld worden en ruimte ontstaat om buiten vaste denkkaders te treden (Ardui et al., 2024).

AFZONDEREN

Volgens Ardui et al. (2024) is afzonderen het invoegen van een kleiner, afgesloten en zelfstandig volume dat het mogelijk maakt om binnen een grote ruimte een intieme plek te creëren. Dit volume kan zich over meerdere verdiepingen uitstrekken en kan tijdelijk of permanent zijn, afhankelijk van de context en materialiteit. Daarbij is het essentieel om na te denken over de invulling en kwaliteit van de resterende ruimte.

Afbeelding 12 Afzonderen van ruimte (Ardui et al., 2024)

TOEVOEGEN

Ardui et al. (2024) vermelden dat het toevoegen van nieuwbouw of een optopping het mogelijk maakt om de bruikbare oppervlakte te vergroten zonder de bestaande binnenruimten te verkavelen. Daarbij is het essentieel dat deze ingrepen toekomstgericht zijn en inspelen op het veranderend gebruik. De architectuurtaal en materialiteit kunnen worden teruggebracht tot de essentie, waarbij ze ofwel aansluiten bij het bestaande of een eigen autonome expressie ontwikkelen. Bovendien biedt nieuwbouw ook de kans om de omliggende ruimte te herstructureren.

KOPIE

Binnen herbestemmingsprojecten bestaan er vaak discussies over wat kan worden beschouwd als een eigentijdse, afleesbare laag met een eigen bestaansrecht en logica. Daarbij is het essentieel dat er een duidelijk onderscheid bestaat tussen het originele en het nieuwe, zodat de leesbaarheid van het gebouw behouden blijft. Dit kan zowel op detailniveau als via een meer gestileerde benadering (Vandenbroucke, 2020). In sommige gevallen kan een kopie of reconstructie een verantwoorde keuze zijn, op voorwaarde dat deze onderbouwd wordt met sterke conceptuele argumenten (Vandenbroucke, 2020).

Afbeelding 13 Kopie, Abdij Van Herkenrode © regionale landschappen

CONTACT

Wanneer er bij een toevoeging gebruik wordt gemaakt van contact, is er een onderlinge verbinding tussen twee elementen aanwezig die zorgvuldig wordt ontworpen in relatie tot het bestaande gebouw. Hierbij is het belangrijk dat de verschillende onderdelen zich bescheiden opstellen ten opzichte van elkaar, zodat er een harmonieuze samenhang ontstaat. Het zal bijvoorbeeld de vorm of het materiaal aannemen en een logische aansluiting volgen, zoals de ritmiek (Vandenbroucke, 2020).

Afbeelding 14 Contact, The Bank Amsterdam (Rijbouts, 2025)

CONTRAST

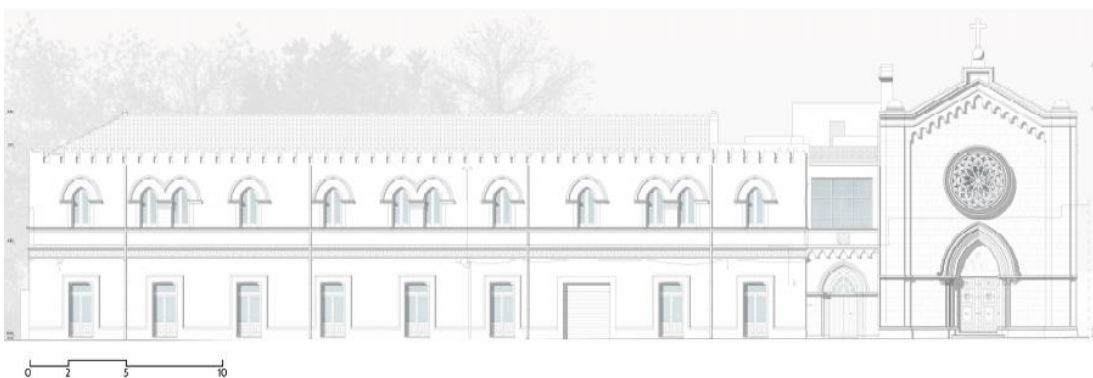
Bij een contrast is er een in het oog springende tegenstelling aanwezig die het bestaande gebouw kan versterken door het contrast duidelijk leesbaar te maken. Alleen moet het wel respect tonen voor het originele gebouw. Het gevaar bij een contrast is dat de toevoeging te dominant wordt en het originele zal overheersen. Een geslaagde interventie zoekt daarom evenwicht, waarbij contrast gecombineerd wordt met harmonie, ritme, structuur en ruimtelijkheid. Zo ontstaat een plek die de aandacht trekt zonder het geheel te verstoren (Vandenbroucke, 2020).

Afbeelding 15 Contrast, Faculteit Architectuur Doornik ©Tim Van de Velde

CONNECTIE

Nieuwe ingrepen kunnen worden opgevat als een vorm van onderlinge samenhang of 'familiale' relatie met het bestaande gebouw. Ze nemen bepaalde kenmerken over, maar behouden tegelijk een eigen identiteit. Een sterke connectie ontstaat door een grondige analyse van de bestaande architectuur, met aandacht voor gebouwkenmerken en architecturale waarden. Daarbij kan ook inspiratie worden gehaald uit het breder oeuvre van de oorspronkelijke architect of uit gelijkaardige oplossingen uit andere projecten (Vandenbroucke, 2020).

Afbeelding 16 Connectie, Klooster van Villagonia (Lo Faro & Miceli, 2019)

OPENEN

Ardui et al. (2024) vertellen dat het creëren van openingen zorgt voor een lichtrijk en vlot toegankelijk interieur. Daarnaast is het noodzakelijk om veilige vluchtwegen te voorzien. Dergelijke ingrepen kunnen ook bijdragen aan de hedendaagse expressie van het gebouw door nieuwe visuele verbindingen. Bij religieus erfgoed is het echter essentieel om het bestaande lichtspel maximaal te respecteren, aangezien de lichtinval een belangrijke ruimtelijke en symbolische rol speelt. De uitdaging bestaat erin om beide aspecten in balans te brengen. Openingen kunnen worden gerealiseerd via ingrepen in gevels of daken, of door het toevoegen van nieuwe ramen en deuren.

Afbeelding 17 Openen, Begijnhof Hasselt ©Stijn Bollaert

OPDELEN

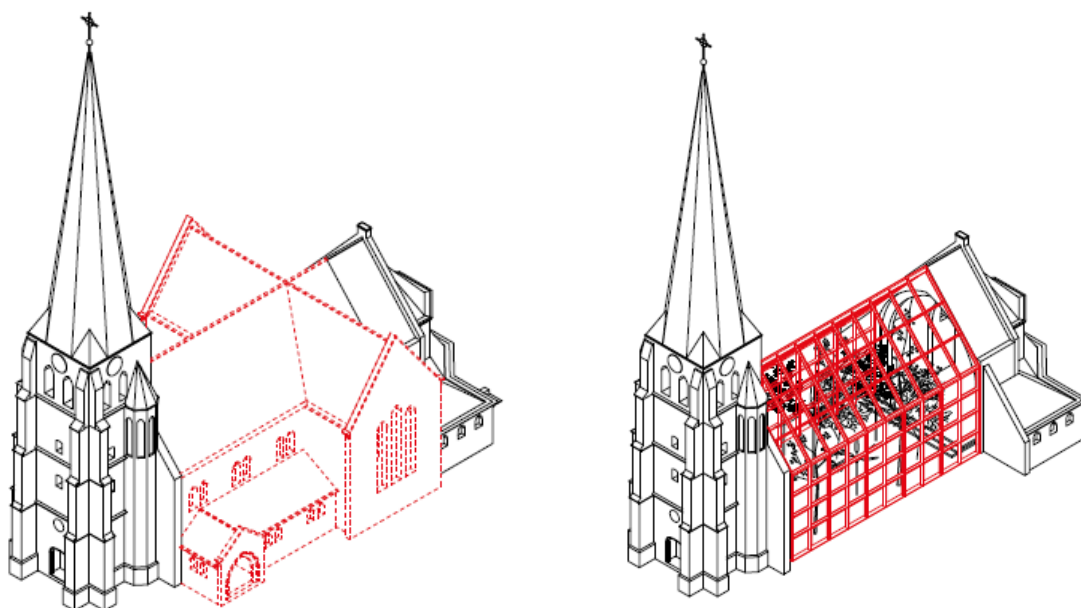
Doordat het beheer en het verwarmen van grote ruimtes complex zijn, geven Ardui et al. (2024) aan dat ruimtes kunnen worden opgedeeld in kleinere, intieme zones die functioneel, akoestisch en visueel van elkaar gescheiden zijn. Dit kan via horizontale ingrepen, zoals het introduceren van een nieuwe vloer, of via verticale elementen zoals wanden of gordijnen. Essentieel is dat de bestaande ruimtelijke beleving behouden blijft.

Afbeelding 18 Maquette opdelen, Loods Degeyter op de site Ten Bogaerde Koksijde ©ZOOM Architecten

WEGNEMEN

Ook zeggen Ardui et al. (2024) dat wanneer de bouwfysische toestand van een gebouw zeer slecht is of de energieprestaties moeilijk te verbeteren zijn, (gedeeltelijke) afbraak een strategische optie kan vormen. Dit kan variëren van het selectief verwijderen van bepaalde elementen tot een meer ingrijpende ontmanteling. Essentieel is om de erfgoedwaarden en de betekenis voor de lokale gemeenschap zorgvuldig in rekening te brengen. Het verwijderde deel kan vervolgens worden vervangen door een nieuwe ingreep die, in een respectvolle architectuurtaal, opnieuw connectie zoekt bij het bestaande gebouw.

Afbeelding 19 Wegnemen, Sint-Lambertus Ham (Ardui et al., 2024)

INTEGREREN

Liturgisch meubilair vormt een essentieel ruimtelijk en beeldbepalend onderdeel van katholieke rituelen en is vaak op maat gemaakt, zoals devotieobjecten met een sterke betekenis voor de lokale gemeenschap. Binnen herbestemmingsprojecten stelt zich dan ook de vraag welke rol deze elementen nog kunnen opnemen in het nieuwe ontwerp. Dit geldt ook voor christelijke symbolen die integraal deel uitmaken van de architectuur of interieurdecoratie, zoals heiligenbeelden en kruiswegen. Zorgvuldig omgaan met deze elementen is cruciaal om zowel de erfgoedwaarde als de gevoelsmatige betekenis te respecteren (Ardui et al., 2024).

FACILITEREN

Berging, sanitair en keukenvoorzieningen vormen de essentiële basisinfrastructuur binnen een herbestemmingsproject. Ze zijn vaak onvoldoende aanwezig in bestaande gebouwen. Dit brengt technische uitdagingen met zich mee, zoals leveringen, leidingen en mogelijke hinder. De capaciteit en inplanting van deze voorzieningen zijn sterk afhankelijk van het beoogde gebruik. Daarom worden ze vaak ondergebracht in een nieuwe, afgescheiden ruimte of 'box', die perifeer of centraal kan worden geplaatst om verschillende zones te bedienen. Hoewel deze ingrepen gepaard gaan met intens studiewerk en aanzienlijke, vaak weinig zichtbare investeringen, zijn ze cruciaal voor een flexibel en toekomstgericht gebruik van het gebouw (Ardui et al., 2024).

ONTSLUITEN

Kerken worden gekenmerkt door heldere circulatieassen en een duidelijke hiërarchie in toegangen. Bij herbestemming kunnen nieuwe ingangen en circulatieassen een extra laag toevoegen die meervoudig gebruik mogelijk maakt. Daarbij is integrale toegankelijkheid een belangrijke uitdaging, zeker door niveauverschillen tussen interieur en exterieur. Dergelijke ingrepen vergen vaak aanzienlijke investeringen (Ardui et al., 2024).

VERBINDEN

Door hun schaal en sacrale karakter bezitten religieus erfgoed een zekere autonomie, terwijl ze tegelijk een intrinsiek onderdeel vormen van hun wijk, stadsdeel of dorp. Binnen herbestemming kan een nieuwe wisselwerking worden gecreëerd, waarbij zowel nieuwe allianties ontstaan als bestaande netwerken worden versterkt. Dit kan zich uiten in het activeren van fiets- en wandelroutes en het opnieuw betekenisgeven aan publieke ruimte. Zo ontstaan ruimtelijke en sociale verbindingen op buur- of zelfs bovengemeentelijk niveau (Ardui et al., 2024).

ACTIVEREN

De relatie tussen interieur en omgeving situeert zich in een spanningsveld tussen het sacrale en het alledaagse. Vaak ontstaat een tussenzone, variërend van een eenvoudige trappenpartij tot een plein, meestal omgeven door een eerder onbestemde of verharde ruimte. Door de visuele relaties tussen het gebouw en zijn directe omgeving te versterken, kan deze overgangszone worden geactiveerd. Daarbij is het belangrijk te bepalen welke sfeer en welk gebruik worden nagestreefd. Dit kan via architecturale, landschappelijke of infrastructurele ingrepen (Ardui et al., 2024).

INTEGRALE OPLOSSINGEN

Van Roy en Vermeulen (2014) vermelden dat bij herbestemmingsprojecten integrale oplossingen kunnen worden toegepast die vertrekken vanuit inzichten uit gelijkaardige projecten. Door terugkerende patronen en strategieën te analyseren, ontstaat inspiratie die kan worden doorvertaald naar de eigen context. Dergelijke integrale benaderingen voegen een eigentijdse laag en ruimtelijke logica toe aan het bestaande gebouw (Vandenbroucke, 2020).

5.2.3.2 ORGANISATIEPRINCIPES

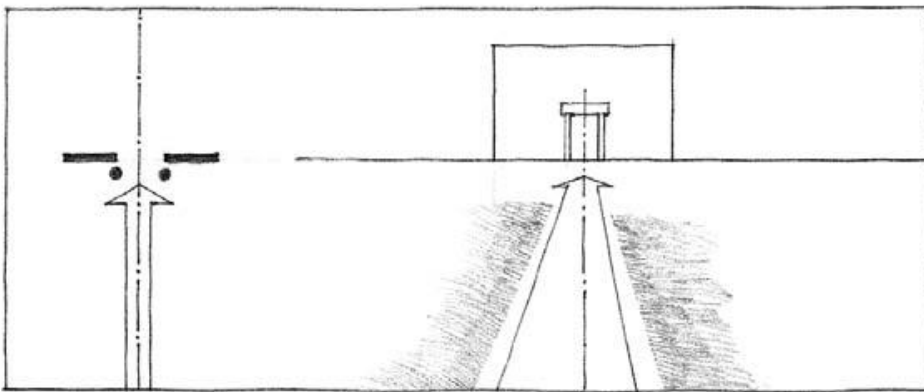
CIRCULATIE

Het traject van beweging kan worden gezien als de waarneming die ruimtes van een gebouw met elkaar verbindt. Circulatie kunnen we opdelen in verschillende elementen. Namelijk benadering vanuit de verte, ingang van buiten naar binnen, configuratie van het pad door de volgorde van ruimte, relaties tussen gang en ruimte en de vorm van de circulatieruimtes (D.K. Ching, 2007).

BENADERING

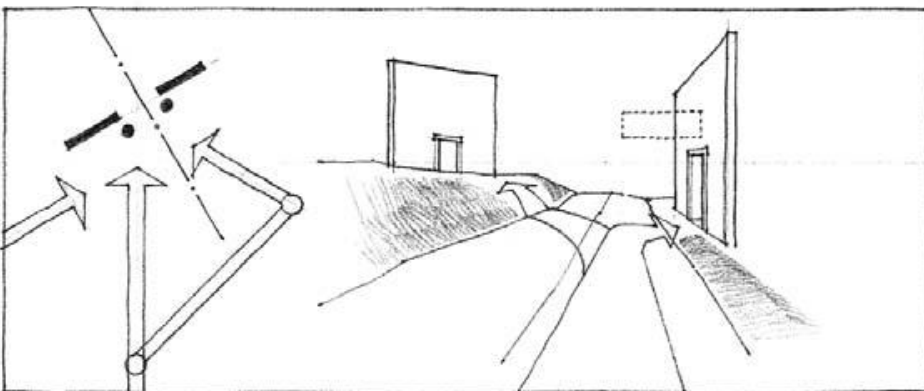
Ching (2007) zegt dat vooraleer iemand een gebouw betreedt, de ingang benaderd wordt via een pad of route. Deze benadering vormt de eerste fase van het circulatiesysteem en bereidt de gebruiker voor op het zien, ervaren en gebruiken van de ruimtes binnen het gebouw. De aanloop naar een gebouw kan kort en direct zijn, maar ook lang, traag of kronkelend verlopen. Ze kan loodrecht op de ingang gericht zijn of net schuin verlopen. De manier waarop men een gebouw nadert, beïnvloedt dus de eerste ruimtelijke ervaring.

Deze benadering kan contrasteren met wat men binnen aantreft, of net verdergezet worden in de opeenvolging van binnenruimtes. Daardoor kan de overgang tussen buiten en binnen duidelijk worden benadrukt of juist verzacht worden.

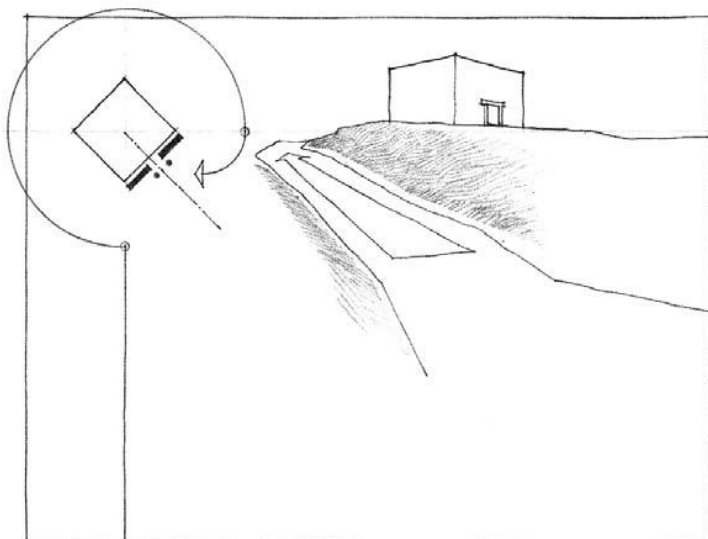
Afbeelding 20 Frontale toegangsweg (D.K. Ching, 2007)

Een frontale toegangsweg leidt rechtstreeks naar de ingang van een gebouw via een recht, asvormig pad. Het visuele eindpunt van de toegangsweg is duidelijk; dat kan de volledige voorgevel van een gebouw zijn of een fraai vormgegeven ingang binnen dat vlak. (D. K. Ching, 2007)

Afbeelding 21 Schuine toegangsweg (D.K. Ching, 2007)

Een schuine benadering versterkt het perspectivische effect op de voorgevel en de vorm van een gebouw. Het pad kan één of meerdere keren worden omgeleid om de opeenvolging van de benadering te vertragen en te verlengen. Als een gebouw vanuit een extreme hoek wordt benaderd, kan de ingang iets buiten de gevel uitsteken, zodat deze beter zichtbaar is. (D.K. Ching, 2007)

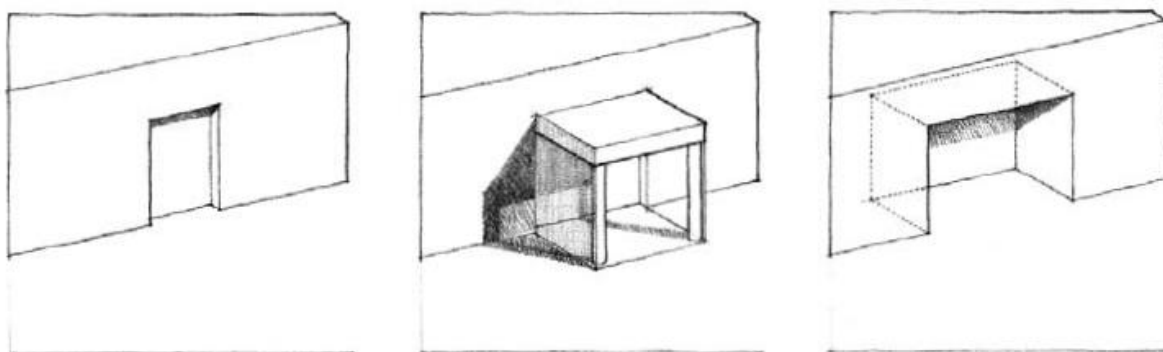

Een spiraalvormig pad verlengt de aanloop en benadrukt de driedimensionale vorm van het gebouw terwijl we rondom het gebouw lopen. De ingang van het gebouw kan tijdens de aanloop af en toe zichtbaar zijn om de ligging ervan te verduidelijken, of kan verborgen blijven tot het moment van aankomst. (D.K. Ching, 2007)

Afbeelding 22 Spiraalvormige toegangsweg (D.K. Ching, 2007)

INGANG

Ching (2007) zegt dat ingangen kunnen worden ingedeeld in volgende drie typen: vlakke, uitstekende en verzonken ingangen. Bij een vlakke ingang behoudt het wandoppervlak zijn continuïteit en kan bewust aan het oog worden onttrokken. Een uitstekende ingang vormt een overgangsruijme van exterieur naar interieur en andersom. Het biedt tegelijkertijd ook beschutting. Een verzonken ingang biedt netzoals een uitstekende ingang beschutting en haalt een deel van de buitenruimte binnen in het gebouw.

Afbeelding 23 Type ingangen (D.K. Ching, 2007)

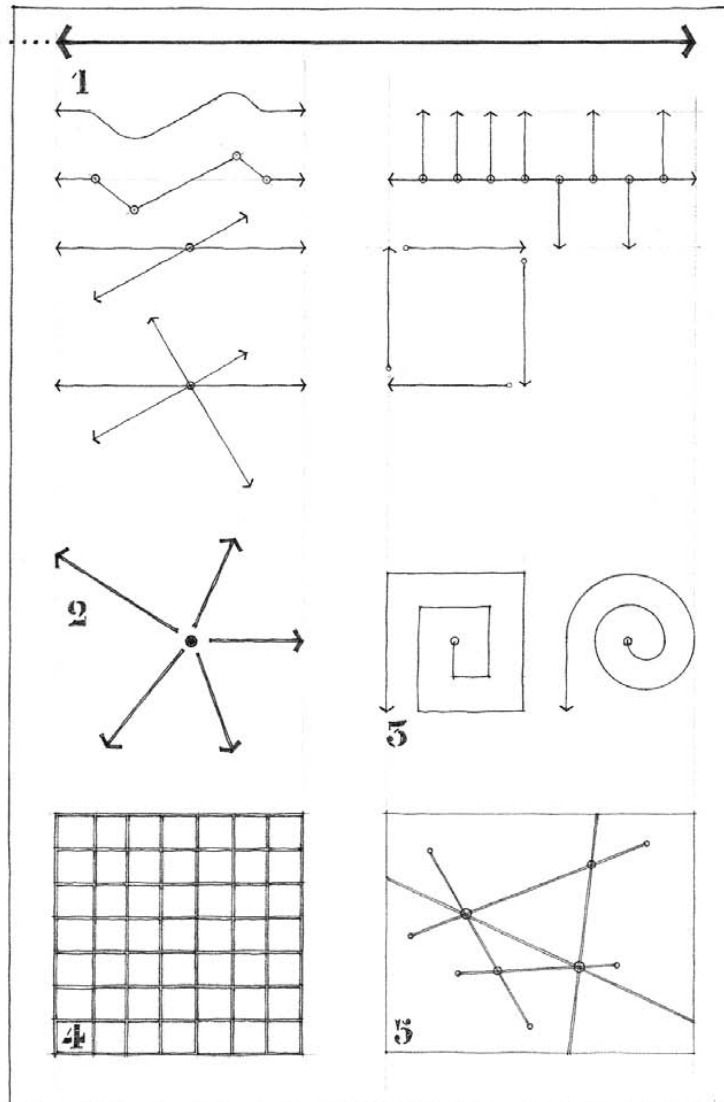
In elk van bovenstaande typen ingangen kan de vorm ervan vergelijkbaar zijn met de vorm van de ruimte die betreden wordt. Of dit kan ook een contrast zijn om de grenzen ervan te versterken en het karakter te benadrukken. Wat de locatie van de ingang betreft, kan deze gecentreerd zijn of excentrisch geplaatst zijn. De locatie van de ingang ten opzicht van de vorm van de ruimte die wordt betreden zal de configuratie van de route en het patroon van de activiteiten binnen de ruimte bepalen (D.K. Ching, 2007).

Een ingang kan verder visueel worden versterkt door:

- De opening lager, breder of smaller te maken dan er verwacht wordt
- De ingang diep of kronkelig te maken
- De opening te accentueren met ornamenten of decoratieve versieringen

STRUCTUUR VAN EEN ROUTE

Ching (2007) zegt verder dat de bewegingsroutes lineair zijn en een startpunt met een eindbestemming verbinden via opeenvolgende ruimtes. De vorm, schaal en ligging van paden en ingangen moeten duidelijk maken of ze een openbare, private of dienstgerichte functie hebben. De structuur van een route hangt samen met de ruimtelijke organisatie van het gebouw: ze kan deze structuur versterken door het patroon te volgen, of er bewust mee contrasteren. Een duidelijke padenstructuur helpt gebruikers om zich te oriënteren en de ruimtelijke opbouw van een gebouw beter te begrijpen.

1. Lineaire structuur

Alle routes zijn recht, dit kunnen hoofdwegen zijn. Echter kan er een buiging inzitten en kruisen met andere paden.

2. Radiale structuur

Een radiale structuur heeft rechte routes die uitbreiden en samenkomen op een centraal punt.

3. Spiraalstructuur

Een spiraal is één lange route dat start vanuit een centraal punt en rond zichzelf roteert tot het op een bepaalde afstand bevindt van het startpunt.

4. Gridstructuur

Een grid bestaat uit twee parallelle routes dat samenkomen op regelmatige punten die vierkante of rechthoekige plaatsen creëren.

5. Netwerkstructuur

Een netwerk bestaat uit verschillende paden die samenkomen op willekeurige plaatsen in de ruimte.

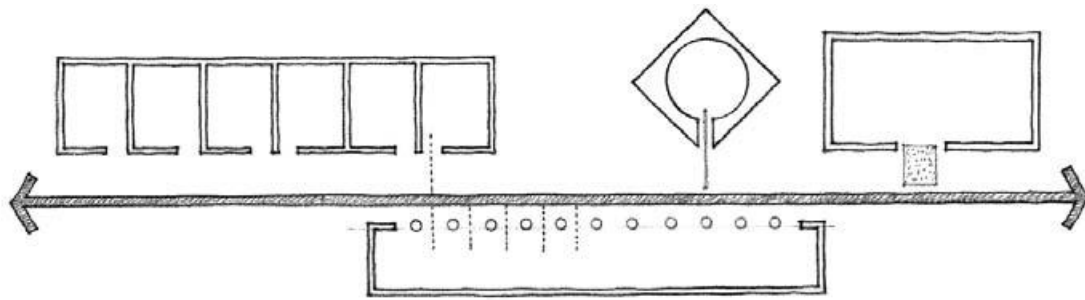
6. Compositie structuur

In gebouwen worden meestal meerdere circulatiepatronen gecombineerd. Belangrijke knooppunten, zoals ingangen, hallen, trappen, hellingbanen en liften, sturen de bewegingsroutes en helpen gebruikers om te pauzeren en zich opnieuw te oriënteren. Door paden en knooppunten te onderscheiden in schaal, vorm, lengte en plaatsing ontstaat een duidelijke hiërarchie en wordt desoriëntatie vermeden.

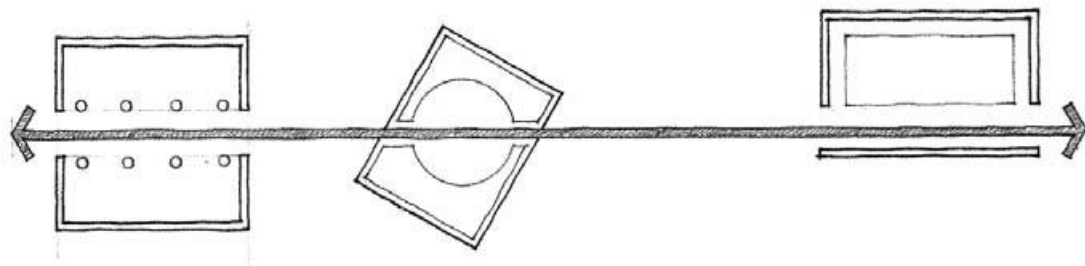
Afbeelding 24 Structuren van een route (D.K. Ching, 2007)

RELATIE TUSSEN DE ROUTE EN DE RUIMTE

Ching (2007) vermeldt dat routes op verschillende manieren in relatie kunnen staan tot de ruimtes die ze verbinden. Een route kan langs een ruimte lopen, waardoor de afzonderlijke ruimtes intact blijven en de route flexibel blijft (Afbeelding 25). Ze kan ook door een ruimte gaan, recht, schuin of langs de rand, waardoor een afwisseling ontstaat tussen beweging en rust (Afbeelding 26). Ten slotte kan een route eindigen in een ruimte, waarbij de ruimte zelf het eindpunt en de richting van de route bepaalt. Dit wordt vaak gebruikt om belangrijke ruimtes functioneel of symbolisch te benadrukken (Afbeelding 27).

Afbeelding 25 Route langs een ruimte (D.K. Ching, 2007)

Afbeelding 26 Route doorkruist een ruimte (D.K. Ching, 2007)

Afbeelding 27 Route eindigt in een ruimte (D.K. Ching, 2007)

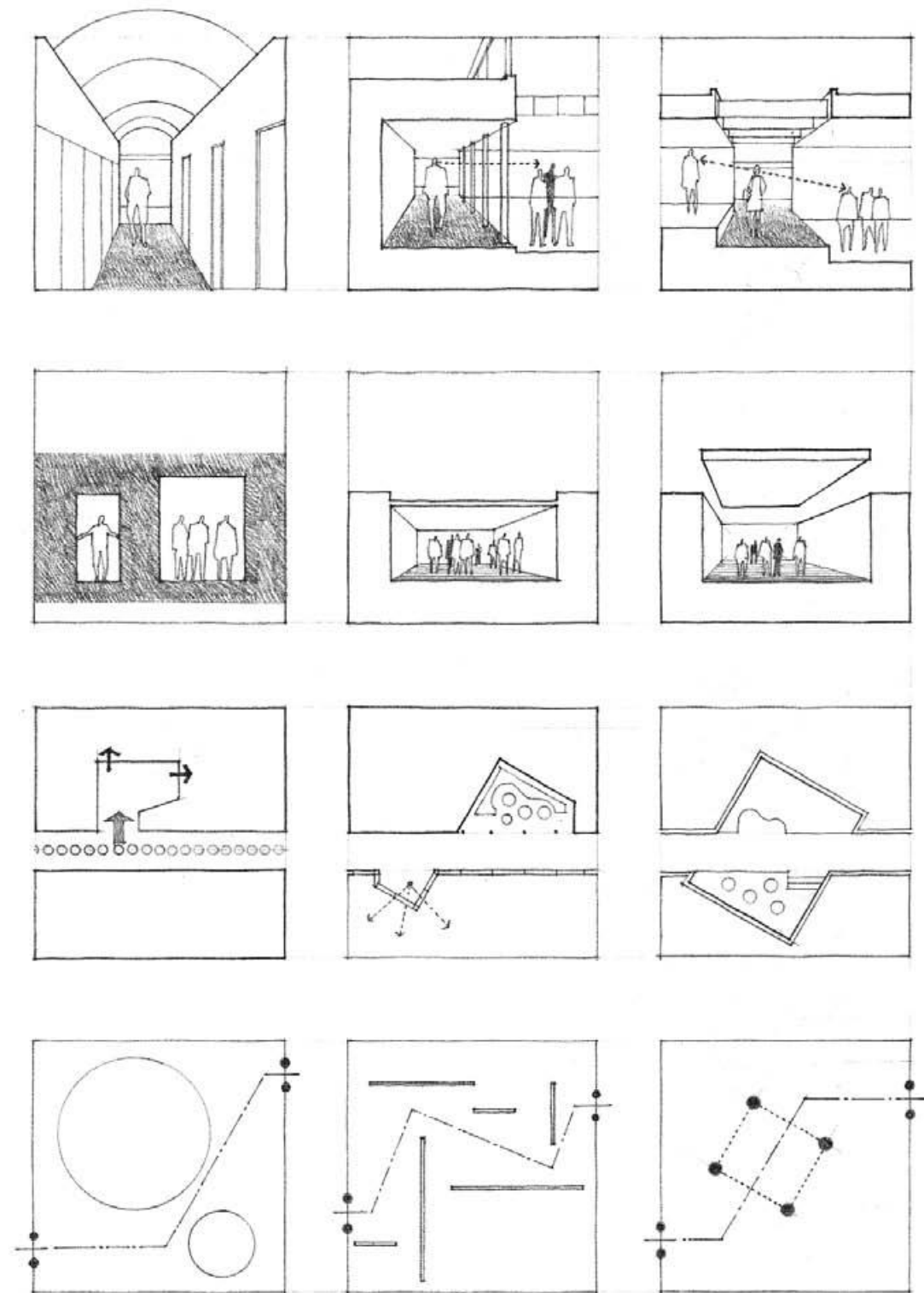
VORM VAN DE CIRCULATIERUIMTE

Ching (2007) zegt dat circulatieruimtes een belangrijk onderdeel van de gebouwindeling vormen en vaak veel oppervlakte in nemen. Ze functioneren niet enkel als doorgangen, maar moeten ook afgestemd zijn op de beweging en ervaring van gebruikers. Hun vorm en schaal worden bepaald door de begrenzing, de relatie met aangrenzende ruimtes, ruimtelijke kwaliteiten zoals licht, zicht en verhouding, de ingangen die erop uitkomen en de manier waarop hoogteverschillen worden opgelost met trappen of hellingen.

Een circulatieruimte kan op verschillende manieren worden vormgegeven. Ze kan gesloten zijn, zoals een openbare galerij of een besloten gang die ruimtes via doorgangen in een wandvlak met elkaar verbindt. Ze kan ook aan één zijde open zijn, zoals een balkon of galerij, waardoor een visuele en ruimtelijke verbinding ontstaat met de aangrenzende ruimtes. Ten slotte kan ze aan beide zijden open zijn, zoals een zuilengang, waarbij de circulatieruimte een fysieke uitbreiding wordt van de ruimte waar ze doorheen loopt.

De breedte en hoogte van een circulatieruimte moeten in verhouding staan tot het soort en de hoeveelheid verkeer die ze moet verwerken. Er moet bijvoorbeeld een duidelijk schaalverschil zijn tussen een openbare route, een meer private gang en een dienstengang. Een smalle, omsloten route stimuleert van nature een

voorwaartse beweging. Door routes plaatselijk te verbreden, kunnen ze meer verkeer opvangen en ruimte bieden om te pauzeren, te rusten of rond te kijken. In grote ruimtes kan een route minder strak gedefinieerd zijn en eerder bepaald worden door de activiteiten en de opstelling van objecten of meubels in de ruimte.

Afbeelding 28 Vormen van circulatieruimtes (D.K. Ching, 2007)

LICHT EN ZICHT

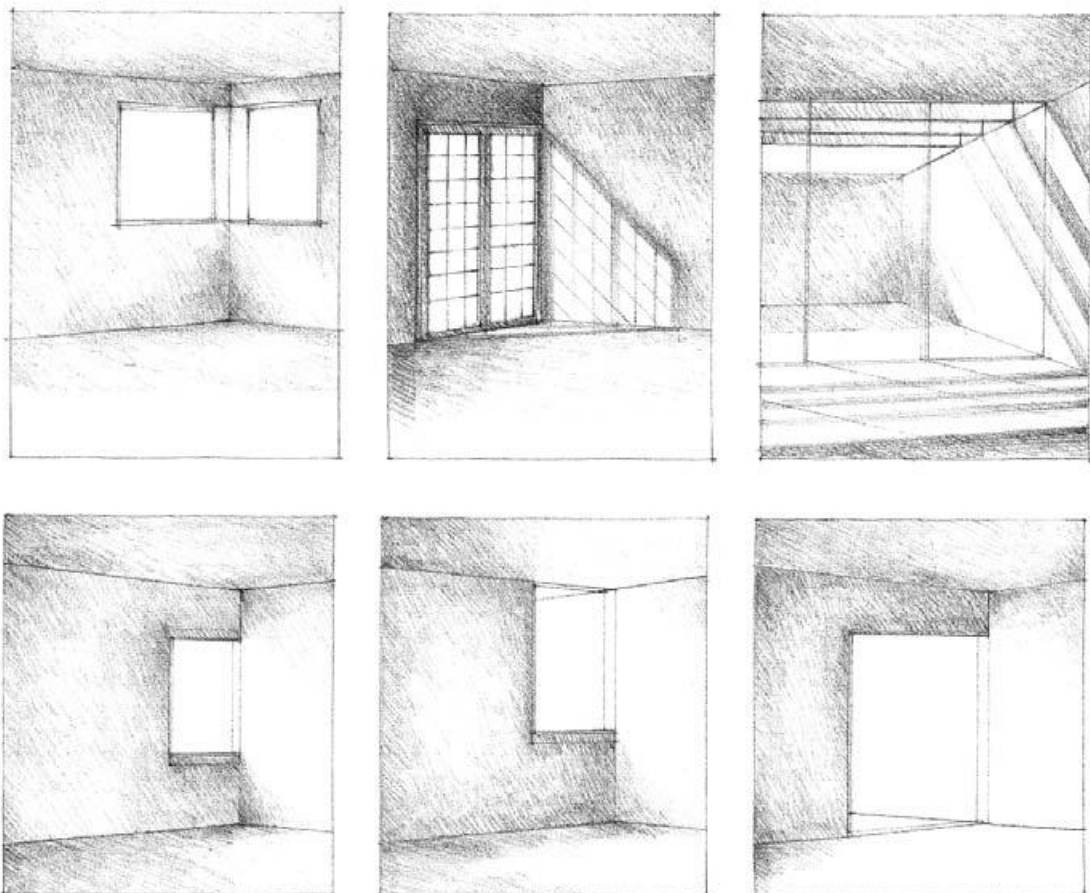
LICHT

Verder zegt Ching (2007) dat natuurlijk licht een sterke invloed heeft op hoe architecturale ruimtes, vormen, kleuren en texturen worden waargenomen. De zon brengt zowel direct zonlicht als diffuus daglicht binnen, waarbij de kwaliteit van het licht verandert naargelang het moment van de dag, het seizoen, het weer en de locatie.

De manier waarop daglicht een ruimte binnenkomt, hangt niet alleen af van de grootte van ramen en dakopeningen, maar vooral van hun plaatsing en oriëntatie. Direct zonlicht zorgt voor sterke verlichting, duidelijke licht-schaduwcontrasten en een levendige sfeer, maar kan ook verblinding en oververhitting veroorzaken. Diffuus daglicht is zachter, constanter en meer gelijkmatig verdeeld, waardoor het een rustiger lichtniveau in de ruimte creëert.

Ook de positie van openingen is bepalend voor de lichtkwaliteit. Een raam midden in een wandvlak kan een sterk contrast veroorzaken tussen de heldere opening en de donkere wand eromheen. Door licht vanuit meerdere richtingen binnen te brengen, kan dit contrast verminderd worden. Wanneer een opening aan de rand of in de hoek van een ruimte ligt, kan het invallende licht aangrenzende wanden verlichten, waardoor deze het licht weerkaatsen en het algemene lichtniveau verhogen.

De kwaliteit van daglicht wordt ten slotte beïnvloed door de vorm en opbouw van de opening, het schaduwpatroon, en de kleur en textuur van materialen. Samen bepalen deze elementen hoe licht de ruimte structureert, de sfeer bepaalt en de architecturale vormen benadrukt.

t.

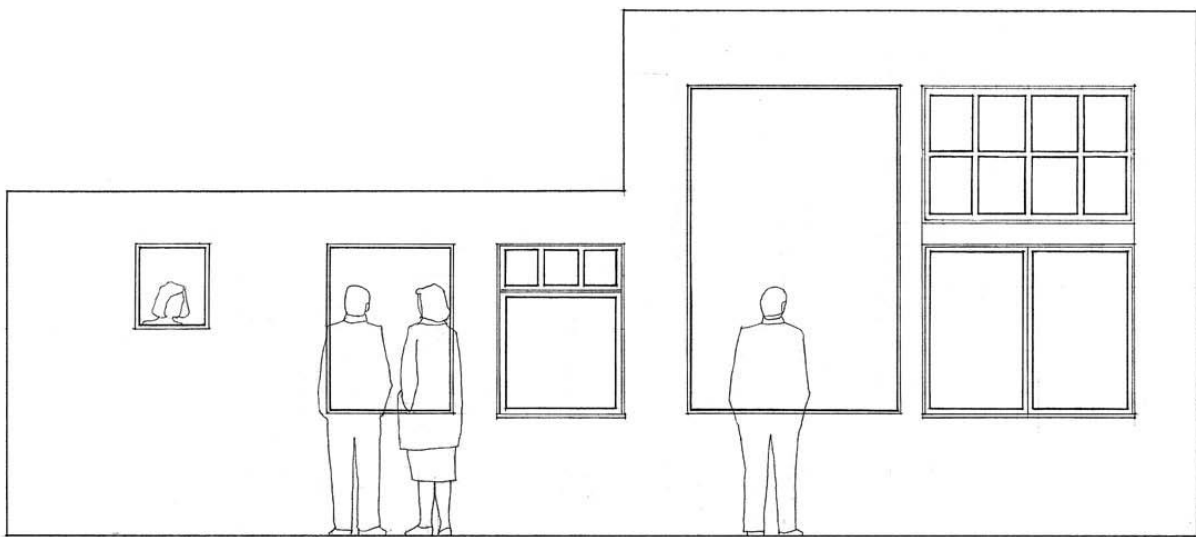
Afbeelding 29 Posities licht (D.K. Ching, 2007)

ZICHT

Een andere belangrijke kwaliteit bij het maken van openingen in een ruimte volgens Ching (2007) is de focus en de oriëntatie van het zicht. Openingen kunnen zorgen voor interne zichten, bijvoorbeeld naar een haard of een andere ruimte, maar ook voor externe visuele relaties met de omgeving of het landschap. Ramen en dakramen geven zo de mogelijkheid om een relatie te leggen tussen de ruimte en haar context. De grootte, vorm en plaatsing van deze openingen hangen af van het gewenste uitzicht, de omgeving en de mate van privacy binnenin.

Een klein raam kan een specifiek detail uit de omgeving kaderen, bijna zoals een schilderij aan de muur. Een lang en smal raam, verticaal of horizontaal, kan een vlak onderbreken en tegelijk een gericht zicht naar buiten creëren. Een reeks ramen kan een gefragmenteerd beeld vormen en de gebruiker stimuleren om door de ruimte te bewegen. Wanneer een opening groter wordt, ontstaat een breder uitzicht. Een groot raam kan daardoor de ruimte sterk domineren of net functioneren als achtergrond voor de activiteiten in de ruimte.

Openingen hoeven niet alleen gericht te zijn op buitenzichten. Ook binnen het interieur kunnen ze visuele relaties leggen tussen verschillende ruimtes. Op die manier dragen openingen bij aan de oriëntatie, ruimtelijke samenhang en beleving van een gebouw.

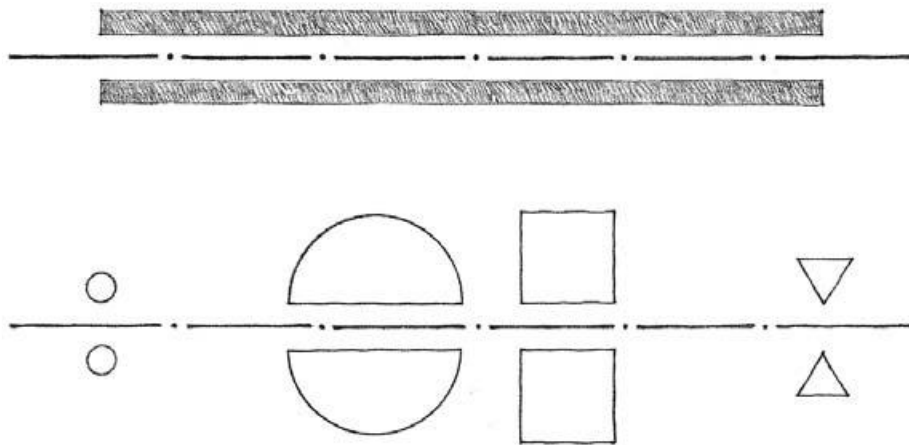
Afbeelding 30 Zichten (D.K. Ching, 2007)

PUBLIEK VS. PRIVÉ

Biermans et al. (2021) wijzen erop dat er een onderscheid moet zijn tussen publieke en private ruimtes en dat er verschillende ontwerpstrategieën kunnen worden toegepast. Dit onderscheid hoeft niet altijd hard of gesloten te zijn, maar kan ook ontstaan via geleidelijke overgangen. Voorbeelden zijn het binnenkomen via een gedeelde buitenruimte, beschut binnenkomen, het verzachten van eigendomsgrenzen en het verlevendigen van dorpsplinten. Daarnaast kunnen overgangszones tussen publiek en privé ruimte bieden voor ontmoeting, bijvoorbeeld door rustplekken, banken, nissen of gedeelde buitenruimtes te voorzien. Ook elementen zoals zichtbaarheid, hoogteverschillen, materiaalgebruik, beplanting, circulatieroutes en drempels kunnen helpen om aan te geven welke zones toegankelijk, semi-publiek of eerder privaat zijn. Op die manier wordt de overgang tussen publiek en privé niet alleen functioneel geregeld, maar ook ruimtelijk en sociaal vormgegeven.

ASWERKING

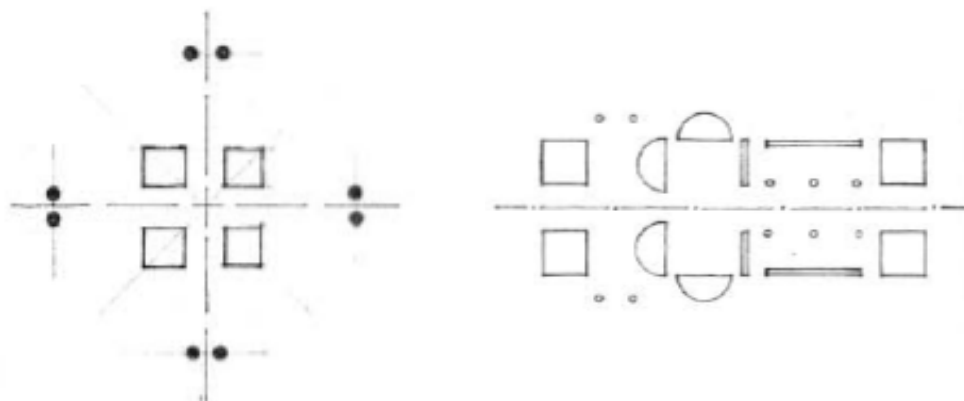
Verder zegt Ching (2007) dat een as een belangrijk ordenend principe is in de architectuur. Ze bestaat uit een denkbeeldige lijn tussen twee punten, waarlangs vormen en ruimtes kunnen worden georganiseerd. Hoewel een as niet zichtbaar is, kan ze sterk bepalend zijn voor de ruimtelijke structuur en beleving. Een as suggereert vaak symmetrie, maar vraagt vooral om evenwicht. De manier waarop elementen rond de as worden geplaatst, bepaalt of de organisatie subtiel of krachtig, los of formeel, afwisselend of eentonig aanvoelt. Een as heeft een duidelijke lengte en richting en stimuleert daardoor beweging en zicht langs haar traject. Om als as herkenbaar te zijn, moet ze aan beide uiteinden worden beëindigd door een opvallende vorm of ruimte. De as kan versterkt worden door randen langs de lijn te definiëren, bijvoorbeeld met lijnen op het grondvlak of met verticale vlakken die een lineaire ruimte vormen. Daarnaast kan een as ook ontstaan door een symmetrische ordening van vormen en ruimtes.

Afbeelding 31 Aswerking (D.K. Ching, 2007)

Symmetrie gaat altijd uit van een as, maar een as hoeft niet noodzakelijk symmetrisch te zijn. Er kan dus wel aswerking ontstaan zonder dat beide zijden volledig gelijk of evenwaardig zijn. Bij symmetrie is er sprake van een evenwichtige ordening van vormen en ruimtes aan beide zijden van een lijn, vlak of rond een middelpunt.

Er bestaan twee hoofdtypes symmetrie. Bij bilaterale symmetrie worden gelijke of gelijkwaardige elementen evenwichtig gerangschikt aan beide zijden van een middenas. Bij radiale symmetrie worden gelijke elementen gelijkmatig verdeeld rond een middelpunt of centrale as.

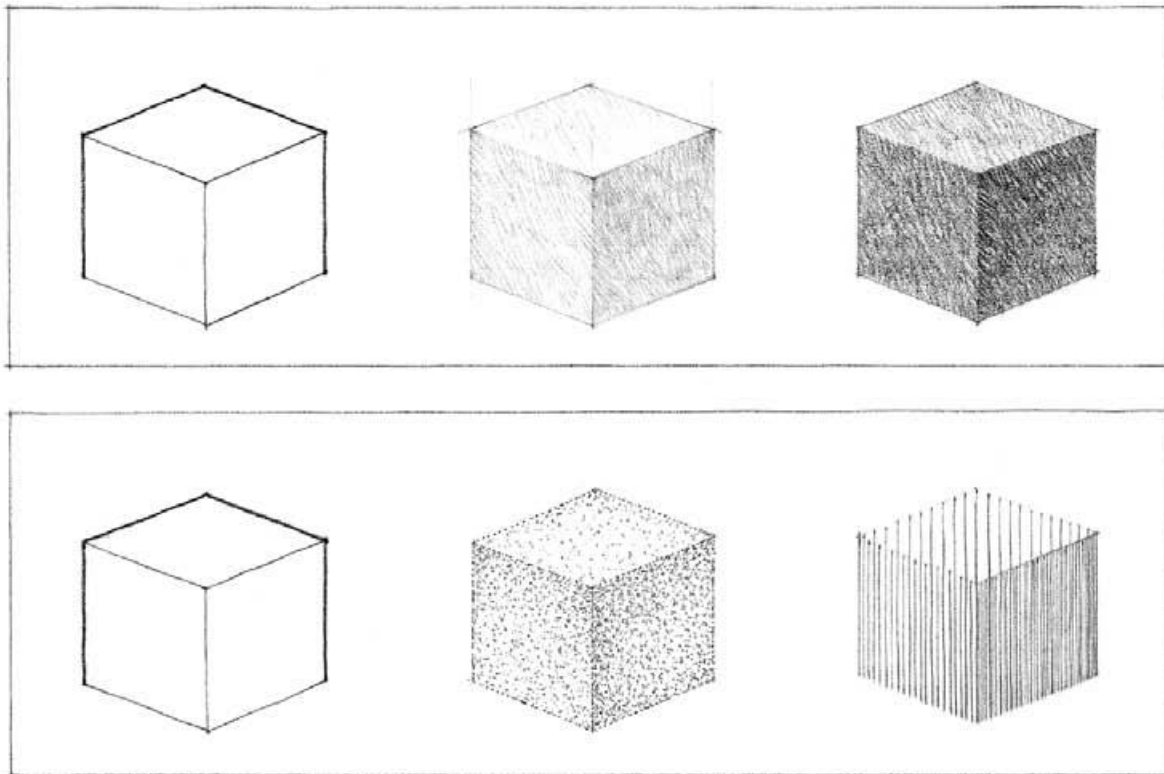
Afbeelding 32 Radiale en bilaterale symmetrie (D.K. Ching, 2007)

5.2.3.3 ESTHETIEK

Als laatste zegt Ching (2007) dat de esthetiek betrekking heeft op de manier waarop kleur, textuur en patroon de waarneming van een vorm beïnvloeden. Kleur is een visueel kenmerk dat ontstaat door licht en waarneming. Het kan een vorm duidelijk onderscheiden van zijn omgeving en bepaalt mee het visuele gewicht ervan. Door contrast in kleur kan een vlak sterker naar voren komen of net lichter en minder dominant lijken.

Textuur verwijst naar de visuele en fysieke kwaliteit van een oppervlak. Deze wordt bepaald door de grootte, vorm, schikking en verhouding van de onderdelen waaruit het oppervlak bestaat. Textuur beïnvloedt ook de schaduwwerking. Samen met kleur bepaalt textuur dus hoe zwaar, licht, ruw, zacht, opvallend of terughoudend een vlak wordt ervaren.

Ook het patroon van een oppervlak speelt hierin een rol. Richtingsgebonden of grote optische patronen kunnen de vorm of verhoudingen van een vlak versterken en vervormen. Daardoor hebben kleur, textuur en patroon niet alleen een decoratieve functie, maar beïnvloeden ze rechtstreeks hoe een vorm, vlak of ruimte wordt gelezen. Binnen een ontwerp kunnen deze eigenschappen gebruikt worden om vlakken te benadrukken, contrast te creëren, schaal te beïnvloeden en de ruimtelijke ervaring te sturen.

Afbeelding 33 Kleur en textuur (D.K. Ching, 2007)

5.2.3.4 TECHNISCHE EN ADMINISTRATIEVE DOCUMENTEN

Dit volledige onderdeel komt uit Meulman, B. Persoonlijke communicatie (22 mei 2026).

SCENARIO EN KOSTENSTUDIE TECHNISCHE INSTALLATIES EN ISOLATIE

Binnen een scenario- en kostenstudie rond technische installaties en isolatie wordt onderzocht welke ingrepen mogelijk zijn om het gebouw te verbeteren en aan te passen aan hedendaagse comfort- en energie-eisen. Daarbij ligt de nadruk op de vernieuwing of optimalisatie van verwarming, ventilatie en bouwfysische isolatie. De studie werkt verschillende mogelijke aanpakken uit, variërend van beperkte ingrepen tot meer ingrijpende renovaties. Voor elk scenario wordt bekeken hoe de technische voorzieningen in het bestaande gebouw kunnen worden geïntegreerd en welke gevolgen dit heeft voor de ruimtelijke organisatie, de bouwtechnische toestand en de erfgoedwaarden.

Per scenario worden onder meer de volgende aspecten onderzocht:

- de voorgestelde ingrepen en maatregelen
- de verwachte verbetering op vlak van energieprestaties en comfort
- de impact op ruwbouw, afwerking en bestaande constructies
- een inschatting van de investeringskost en mogelijke exploitatiekosten

VERKLARENDE NOTA

Er wordt een verklarende nota opgemaakt waarin het ontwerp wordt afgetoetst aan de eerder onderzochte randvoorwaarden. Daarbij wordt nagegaan in welke mate het ontwerp rekening houdt met wettelijke en regelgevende beperkingen, zoals stedenbouwkundige voorschriften, erfgoedregelgeving, brandveiligheid, toegankelijkheid en andere relevante bepalingen. Deze nota verduidelijkt hoe het ontwerp zich verhoudt tot de vastgestelde randvoorwaarden en welke aandachtspunten verder moeten worden meegenomen in de volgende fases.

GLOBALE BENADERDE RAMING

In deze fase wordt een eerste globale raming opgemaakt en verantwoord. Deze raming geeft een indicatie van de verwachte kosten wanneer het ontwerp nog niet volledig is uitgewerkt en er slechts beperkte detailinformatie beschikbaar is.

VERANTWOORDINGS NOTA

Er wordt een verantwoordingsnota opgemaakt waarin de gemaakte ontwerpkeuzes worden toegelicht en gemotiveerd. Deze nota verantwoordt de ontwerpbeslissingen aan de hand van verschillende criteria, zoals kostprijs, materiaalgebruik, veiligheid, duurzaamheid, toegankelijkheid, technieken en onderhoud. Op die manier wordt duidelijk waarom bepaalde keuzes binnen het ontwerp werden gemaakt en hoe ze bijdragen aan de haalbaarheid en kwaliteit van het project.

PLANNING ARCHITECTUURSTUDIE EN UITVOERING VAN DE WERKEN

De planning van de architectuurstudie en de uitvoering van de werken geeft een overzicht van het volledige verdere traject. Hierin worden de verschillende ontwerp-, vergunnings-, aanbestedings- en uitvoeringsfasen opgenomen, samen met de belangrijkste mijlpalen. Deze planning maakt duidelijk wanneer beslissingen, documenten, goedkeuringen en uitvoeringsmomenten verwacht worden en vormt zo een instrument om het proces te structureren en op te volgen.

OMGEVINGSVERGUNNINGSDOSSIER

Binnen het omgevingsvergunningsdossier worden alle noodzakelijke documenten samengebracht die nodig zijn voor de beoordeling van het project. Naast de ontwerpplannen en verklarende nota kunnen, afhankelijk van de context, ook bijkomende documenten vereist zijn, zoals een archeologienota, brandweeraadvies, toegankelijkheidsadvies of erfgoedadvies. Het volledige dossier wordt digitaal ingediend via het Omgevingsloket.

ONTWERPDOCUMENTEN

Onder ontwerpdocumenten vallen alle documenten die het ontwerp technisch, administratief, juridisch en financieel verder concretiseren. Deze documenten vormen de basis voor de verdere vergunning, aanbesteding en uitvoering van het project. Het gaat onder meer om plannen, verklarende en verantwoordende nota's, het omgevingsvergunningsdossier, bestek en meetstaat, detailtekeningen, technische studies, definitieve raming en de planning van de verdere uitvoering.

5.2.4 UITVOERING

Dit volledige onderdeel komt uit Meulman, B. Persoonlijke communicatie (22 mei 2026).

5.2.4.1 AANBESTEDING

Binnen de aanbesteding wordt er gestart met een oproep. Hierna wordt voor de inschrijvers een gunningsverslag opgesteld waarin de kwalitatieve selectie van de aannemers en het vergelijkend onderzoek van de offertes worden samengebracht. Op basis hiervan wordt er een gunningsadvies opgesteld. Het kan ook zijn dat de aannemer tijdens het opmaken van de offertes nog leemten en vergissingen vindt. Deze worden gemeld aan de architect. Men zal deze verder onderzoeken en verantwoorden.

5.2.4.2 VOORBEREIDING VAN DE WERKEN

Na de gunning van de aannemer wordt er gestart met een startvergadering. De planning wordt nagekeken en afgestemd op het verdere verloop van de werken. Hierbij worden de uitvoeringsfasen, mijlpalen en timing gecontroleerd in functie van de gekozen aannemer en de praktische organisatie van de werf. Daarnaast wordt er al voorbereidend werk uitgevoerd voor de start van de werken. Dit houdt in het in orde maken van alle verzekeringsattesten, de gestorte waarborg van de aannemer en eventuele beschermingswerken.

5.2.4.3 UITVOERING

De uitvoering van de werken start met het opmaken van een startverklaring. Deze wordt minstens acht dagen vóór de aanvang van de werken ingediend. Tijdens de volledige uitvoeringsfase staat de architect in voor de controle en coördinatie van de werken op technisch en administratief vlak, en dit tot aan de oplevering. Daarnaast worden werfverslagen opgesteld en worden technische fiches nagekeken.

Tijdens de uitvoeringsfase wordt ook het budget actief opgevolgd. Hierbij worden de werkelijke kosten vergeleken met de voorziene raming. Ook vorderingsstaten, facturen en eventuele min- en meerwerken worden gecontroleerd. Wanneer het project gebruikmaakt van subsidies of premies, moeten de bijbehorende voorwaarden, bewijsstukken en rapportageverplichtingen nauwkeurig worden opgevolgd. De uitvoering moet namelijk overeenstemmen met de goedgekeurde subsidieaanvraag, zodat de financiële ondersteuning behouden blijft.

De oplevering van het gebouw kan in twee fasen verlopen: de voorlopige oplevering en de definitieve oplevering. Bij de voorlopige oplevering wordt ter plaatse nagegaan of de uitgevoerde werken overeenstemmen met de plannen, het bestek en de gemaakte afspraken. Eventuele gebreken, opmerkingen of restpunten worden opgenomen in een proces-verbaal van voorlopige oplevering. Vooraf kan hiervoor al een lijst worden opgesteld met punten die nog in orde gebracht moeten worden. Daarnaast worden de nodige documenten verzameld die aantonen dat het project voldoet aan de geldende normen en verplichtingen, zoals het energieprestatieverslag en de EPB-aangifte.

5.2.5 INGEBRUIKNAME

Na de voorlopige oplevering volgt doorgaans een waarborgtermijn van één jaar, tenzij anders overeengekomen. Binnen deze periode moeten de vastgestelde gebreken worden hersteld. Vanaf de voorlopige oplevering gaat ook de tienjarige aansprakelijkheid van start.

Na afloop van de waarborgtermijn volgt de definitieve oplevering. Hierbij wordt gecontroleerd of de opmerkingen en gebreken uit de voorlopige oplevering correct zijn opgelost en of er geen nieuwe gebreken zijn vastgesteld. Ook bij dit moment wordt opnieuw een proces-verbaal opgesteld, namelijk het proces-verbaal van definitieve oplevering.

5.3 TYPE OPDRACHTEN

5.3.1 OPENBARE OPDRACHT

Bij een openbare opdracht is de opdrachtgever de aanbestedende overheid. Hieronder vallen: de staat, territoriale lichamen, publiekrechtelijke instellingen. De opdracht moet aangekondigd worden waarbij alles transparant, objectief en non-discriminatief moet verlopen. De gunning hierbij is vaak gebaseerd op de laagste prijs of de beste prijs-kwaliteitsverhouding, strikt volgens de voorwaarden in het bestek.

De regelgeving van overheidsopdrachten legt regels op voor elk type opdracht. Er zijn drie types.

- Diensten, voor expertise en prestaties
- Werken, voor bouwwerken of infrastructuurwerken
- Leveringen, voor producten of goederen

(Overheidsopdrachten van de Vlaamse Overheid, z.d.)

Voor overheidsopdrachten bestaan er verschillende selectieprocedures en kwaliteitsinstrumenten. Een voorbeeld hiervan is de Open Oproep van Team Vlaams Bouwmeester, waarbij publieke opdrachtgevers begeleid worden bij de selectie van een ontwerpteam. Daarnaast bestaan er op verschillende beleidsniveaus kwaliteitskamers, stadsbouwmeesters of bouwmeesters die instaan voor de bewaking van de architecturale kwaliteit van gebouwen, monumenten en publieke ruimte. De werking van deze kwaliteitskamers kan lokaal verschillen, maar de essentie blijft dat architecturale kwaliteit, ruimtelijke samenhang en maatschappelijke meerwaarde worden nagestreefd en gefaciliteerd. Dit kan gebeuren via advies, begeleiding of in sommige gevallen via een wedstrijdformule (Architectuurwedstrijden Algemeen, 2024).

Wanneer men kijkt naar het programma van een overheidsopdracht, komen vaak maatschappelijke functies aan bod, zoals scholen, musea, sporthallen, gemeentehuizen, zorginstellingen, sociale woningen of publieke ruimte. Deze publieke voorzieningen dragen bij aan een waardevolle leefomgeving voor de samenleving. Het programma wordt daarbij bepaald vanuit publieke noden, maatschappelijke meerwaarde, toegankelijkheid en ruimtelijke kwaliteit. Financiële haalbaarheid en budget blijven belangrijke randvoorwaarden, maar vormen niet het enige uitgangspunt van het programma (Open Oproep, 2024).

“De private partner wilt geld verdienen, en de publieke partner wil maatschappelijke behoeften invullen” (Devoldere et al., 2014)

5.3.2 PRIVATE OPDRACHT

Bij een private opdracht is de opdrachtgever een private bouwheer. Dit kan een particulier zijn, maar ook een bedrijf, ontwikkelaar, investeerder, vzw, stichting of eigenaar van een gebouw. De opdrachtgever is hierbij vrijer in de keuze en is niet gebonden aan dezelfde transparante aanbestedingsprocedure als bij een openbare opdracht. De samenwerking is door een onderlinge overeenkomst tussen bouwheer en architect, binnen het contractuele kader van het Burgerlijk Wetboek.

Op het vlak van het programma vertaalt zich dit vaak in residentiële en vooral commerciële functies. Zoals bijvoorbeeld: horeca, hotels, woningen, appartementen,... Het moet niet enkel functioneel zijn, maar ook economisch haalbaar en rendabel zijn.

6 TUSSENCONCLUSIES

	Inventaris	analyse van het gebouw	analyse van de erfgoedwaarden	waardenbepaling	bouwtechnische analyse	ruimtelijke analyse	visie op de krachttijnen van de site	initiatief	stel een overlegteam samen	intake gesprek met coördinator	startgesprek en kennismaking team met plaatsbezoek	onderzoek van het potentieel	ontwerpend onderzoek	financiële haalbaarheid	uitwerken scenario's	rapport	ontwerpend onderzoek	finale beslissing	vergunningstraject	uitvoering	nazorgen onderhoud	evaluatie na een aantal jaren	aantal elementen aanwezig
EARHB model (Arfa et al, 2024)	☐	☒	☐	☒	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐	☒	☒	☐	☐	☐	☒	☒	☐	☒	☒	☒	45,45%
Tijddlijn herbestemmingsonderzoek (Van Roy & Vermeulen, 2014)	☒	☐	☒	☐	☒	☒	☒	☐	☒	☐	☐	☒	☒	☐	☒	☒	☐	☐	☐	☐	☒	☐	50%
Schematische weergave herbestemmingstraject (agentschap Onroerend Erfgoed, 2018)	☐	☐	☒	☐	☒	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐	☒	☒	☐	☐	☐	27,27%
Ontwerpend onderzoek voor het Projectbureau Herbestemming Kerken 2016-2021 (Ardui, et al., 2024)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒	☒	☒	☐	☒	☒	☐	☐	☒	☐	☐	☐	☐	27%
Aantal modellen waarin aanwezig	25%	25%	50%	25%	50%	50%	25%	25%	25%	25%	25%	75%	50%	50%	50%	25%	25%	75%	25%	25%	50%	25%	

Tabel 2 Schematisch overzicht van de lacunes in de modellen per fase met percentages

Legende:

Geel = vooronderzoek

Blauw = uitvoering

Groen = haalbaarheidsstudie

Wit = ingebruikname

Oranje = ontwerp

Wanneer de verschillende bestaande modellen onderling worden vergeleken, blijkt dat geen enkel model het volledige herbestemmingsproces op een voldoende geïntegreerde manier weergeeft. Sommige modellen vertonen inhoudelijke raakvlakken, maar de verschillende procesonderdelen worden zelden samengebracht in één overkoepelend kader.

De onderzochte modellen besteden vooral aandacht aan de analysefase. Hierbij ligt de focus onder meer op de analyse van het gebouw, de erfgoedwaarden, de ruimtelijke context, de bouwtechnische toestand, de regelgeving, de ruimtelijke kwaliteit, het gebruikspotentieel, het uitwerken van scenario's en de finale beslissing. Deze elementen zijn noodzakelijk om een bestaande erfgoedsite goed te begrijpen, maar geven minder inzicht in de manier waarop vanuit deze analyse verder ontworpen kan worden.

Daarnaast wordt de rol van actoren slechts beperkt uitgewerkt. Slechts één model geeft duidelijk weer welke actoren binnen het proces betrokken kunnen worden, terwijl deze actoren een belangrijke invloed hebben op de programma-opmaak, de haalbaarheid, de ontwerpkeuzes en de latere ingebruikname.

Verder wordt er weinig tot geen aandacht besteed aan reflectiemomenten en participatie binnen het proces. Nochtans zijn deze elementen belangrijk bij de herbestemming en eventuele ontwijding van religieus erfgoed. Participatie kan bijdragen aan een breder draagvlak, terwijl reflectiemomenten noodzakelijk zijn om ontwerpkeuzes, erfgoedwaarden, randvoorwaarden en gebruikersnoden regelmatig opnieuw af te toetsen.

Fase 0	Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4
Vooronderzoek	Haalbaarheidsstudie	Ontwerp	Uitvoering	Ingebruikname
Soorten erfgoed	Overlegteam	Overlegteam	Voorbereiding	Onderhoud
Eigendomsstructuren	Analyse	Analyse	Werfopvolging	Evaluatie
Erfgoedwaarden	Programma	Ontwerpvisie	Oplevering	
Bouwhistorisch onderzoek		Ontwerp		

Tabel 3 Tijdlijn van de fases met hun deelfases

Uit de grote lijnen van het proces kunnen er vijf hoofdfases worden afgeleid. Deze benoem ik van fase 0 tot fase 4: vooronderzoek, haalbaarheidsstudie, ontwerp, uitvoering en ingebruikname. Binnen elke fase kunnen er deelfases plaatsvinden. Deze bevatten theoretische aspecten die in de literatuurstudie aan bod kwamen, zoals erfgoedwaarden, bouwhistorisch onderzoek, programma-opmaak, ontwerpvisie, werfopvolging, onderhoud en evaluatie.

Daarnaast keren bepaalde thema's op meerdere momenten in het proces terug. Ontwerpend onderzoek kan bijvoorbeeld zowel tijdens de haalbaarheidsstudie als tijdens de ontwerpfase worden ingezet. In de haalbaarheidsstudie kan het helpen om scenario's voor een mogelijk programma af te wegen, terwijl het in de ontwerpfase gebruikt kan worden om de interne ruimtelijke indeling of de relatie tussen oud en nieuw te onderzoeken. Ook randvoorwaarden, zoals regelgeving, erfgoedwaarden, brandveiligheid en toegankelijkheid, moeten doorheen het volledige proces in acht worden genomen.

Bij religieus erfgoed speelt daarnaast ook ethiek een belangrijke rol. Deze gebouwen hebben vaak een sterke symbolische, sociale en emotionele betekenis voor de omgeving. Wanneer participatie beperkt blijft, kan dit leiden tot weerstand of een gebrek aan draagvlak. Daarom is het belangrijk om buurtbewoners, voormalige gebruikers en andere betrokkenen tijdig te betrekken, zeker wanneer er sprake is van ontwijding of een ingrijpende functiewijziging.

Deze tussenconclusies vormen het vertrekpunt voor het verdere onderzoek. In het vervolg van de bachelorproef wordt onderzocht hoe de vastgestelde lacunes kunnen worden vertaald naar een geïntegreerd methodologisch kader voor ontwerpers. Daarbij worden vooral volgende aspecten verder onderzocht en afgetoetst aan de hand van de praktijkcases en interviews:

- De rol van actoren en randvoorwaarden
- Het belang van participatie en reflectie
- Het verschil tussen openbare en private opdrachten
- De toepassing van ontwerpmethodieken en ruimtelijke ontwerpstrategieën
- Hoe al de informatie samengebracht kan worden in één model

7 METHODIEK EN ONDERZOEKSSTRATEGIE

De methodiek binnen mijn onderzoek vertrok vanuit een uitgebreide literatuurstudie. Tijdens de ontwikkeling van het eindproduct vulde ik deze literatuurstudie verder aan, naarmate bijkomende begrippen, methodes en aandachtspunten naar voren kwamen.

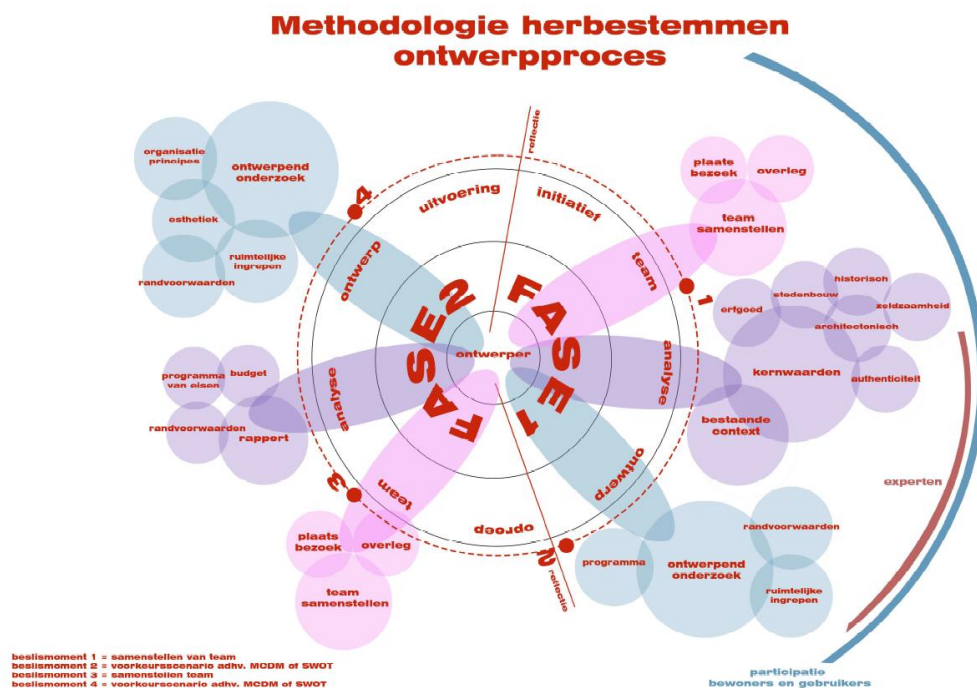
Ik bracht de geraadpleegde bronnen eerst onder in een Excel-sjabloon. Dit sjabloon plaatste gelijkaardige elementen uit de verschillende bronnen naast elkaar, zodat ik hieruit terugkerende thema's en algemene conclusies kon afleiden. Op die manier verzamelde ik onder meer inzichten rond ontwerpstrategieën, processtappen, actoren en randvoorwaarden. Vervolgens vertaalde ik deze conclusies naar begrippen die een plaats kregen binnen het methodologische model.

Daarna verwerkte ik de verschillende onderzochte ontwerp- en procesmodellen in een tweede Excel-sjabloon. Per model ging ik na welke periodes, stappen en beslissingsmomenten binnen het herbestemmingsproces aan bod kwamen. Door deze modellen onderling te vergelijken, maakte ik overeenkomsten, verschillen en eventuele lacunes zichtbaar. Op basis van deze analyse plaatste ik de verschillende begrippen in een logische volgorde, zoals ze binnen een herbestemmingsproces kunnen voorkomen. Hiervoor startte ik opnieuw vanuit het onderdeel 'processen' uit het sjabloon om tot een concretere processtructuur te komen.

Vervolgens ordende ik de begrippen met behulp van post-its op een muur. Deze werkwijze maakte het mogelijk om de verschillende onderdelen flexibel te verschuiven, te hergroeperen en onderlinge verbanden zichtbaar te maken. Vanuit deze opstelling werkte ik het model verder uit en vertaalde ik dit naar visuele schema's. Zo ontstonden verschillende prototypes van het methodologisch model. Ik toetste deze prototypes af met externen en paste ze aan op basis van hun feedback. Op die manier ontwikkelde het model zich stapsgewijs verder, waarbij literatuuronderzoek, procesanalyse, visuele uitwerking en praktijkgerichte feedback elkaar voortdurend aanvulden.

Afbeelding 34 Eerste tijdlijn met post-its

Afbeelding 35 Prototype van het methodologische model

Daarnaast voerde ik interviews uit om de theoretische inzichten af te toetsen aan de praktijk. Hiervoor interviewde ik de ontwerpers van twee praktijkcases over het verloop van het herbestemmingsproces, de gehanteerde methodieken, de rol van verschillende actoren en de belangrijkste ontwerpbeslissingen. Deze twee praktijkcases zijn het Begijnhof in Hasselt en het Godshuis De Lichtervelde in Nazareth.

Ik selecteerde de cases op basis van hun schaal en complexiteit. Daarnaast koos ik bewust voor twee verschillende opdrachtvormen: één openbare opdracht en één private opdracht. Hierdoor kon ik nagaan in welke mate het type opdracht invloed heeft op het procesverloop, de samenwerking en de ontwikkeling van het programma.

Tot slot koos ik voor de Abdij van Herkenrode als testcase voor het eindproduct. Deze site bevindt zich gelijktijdig in verschillende ontwikkelingsfasen, waardoor ik het methodologische model op meerdere niveaus kan toepassen en testen. De testcase maakt het mogelijk om na te gaan in welke mate het model bruikbaar is voor een volledige erfgoedsite met diverse gebouwen, actoren en procesmomenten.

Ik koos deze onderzoeksmethode omdat ze toelaat om theoretische inzichten, bestaande modellen en inzichten uit de praktijkcases onderling te vergelijken. De literatuur vormde hierbij de theoretische basis, terwijl de interviews en feedbackmomenten met externen hielpen om het model praktijkgericht en toepasbaar te maken.

Een beperking van dit onderzoek is dat het aantal praktijkcases beperkt blijft tot drie ontwerpersinterviews. Hierdoor geven de cases geen volledig representatief beeld van alle herbestemmingsprocessen, maar dienen ze vooral als kwalitatieve verdieping en praktijkgerichte aftoetsing. Daarnaast ligt de focus voornamelijk op de ontwerpfase. Het vooronderzoek en de uitvoeringsfase neem ik wel op binnen het algemene procesmodel, maar onderzoek ik minder diepgaand.

8.1 PRAKTIJKCASES

In dit onderzoek startte ik vanuit verschillende casussen rond religieus erfgoed met uiteenlopende programma's. Deze varieerden van commerciële en culturele programma's tot gesloten instellingen. Uiteindelijk koos ik ervoor om het onderzoek te beperken tot twee casussen met een specifieke schaal en complexiteit, omwille van de verschillende stakeholders en functies die op dezelfde site aanwezig zijn.

Daarnaast maakte ik bewust een onderscheid tussen een openbare opdracht en een private opdracht. Op die manier kon ik onderzoeken hoe deze opdrachtvormen van elkaar verschillen binnen het herbestemmingsproces.

8.1.1 BEGIJNHOF

8.1.1.1 CONTEXT

De eerste casus die ik hier aankaart is het Begijnhof. Deze bevindt zich op de Zuivelmarkt 33-35 te Hasselt. Het Begijnhof bestaat uit een L-vormige huizenreeks rondom een plein dat is ingericht als tuin. In deze tuin bevinden zich de ruïnes van de voormalige begijnhofkerk (Begijnhof, 2018).

Het Begijnhof telt een oppervlakte van 8.179 m². Verder gelden er een aantal juridische gevolgen namelijk:

- Het is aangeduid als vastgesteld bouwkundig erfgoed. Deze vaststelling is geldig sinds 01-02-2018.
- Het is aangeduid als beschermd monument. Deze bescherming is geldig sinds 20-02-1939.

In 1938 werd uiteindelijk het complex aangekocht door de provincie (Begijnhof, 2018).

8.1.1.2 OPEN OPROEP VLAAMS BOUWMEESTER

Op 8-07-2017 werd er een open oproep gelanceerd door de Vlaams Bouwmeester onder de naam: Volledige studieopdracht voor de opmaak van een ontwerp voor de begijnhofsite Hasselt. Er werd gevraagd: Een open visie op ruimtelijke verbindingen met de omgeving, het optillen van de groenfunctie van de tuin tot openbaar park en een kwaliteitsvolle en breed gedragen invulling van de gebouwen moeten de begijnhofsite opnieuw prominent op de kaart zetten, zodat deze een belevingsplek wordt waar verschillende functies (kunst, studie, creatie, rust...) samenkomen en waar meerdere doelgroepen (de Hasselaar, studenten, kunstenaars, professoren, onderzoekers, toeristen, passanten...) elkaar ontmoeten.

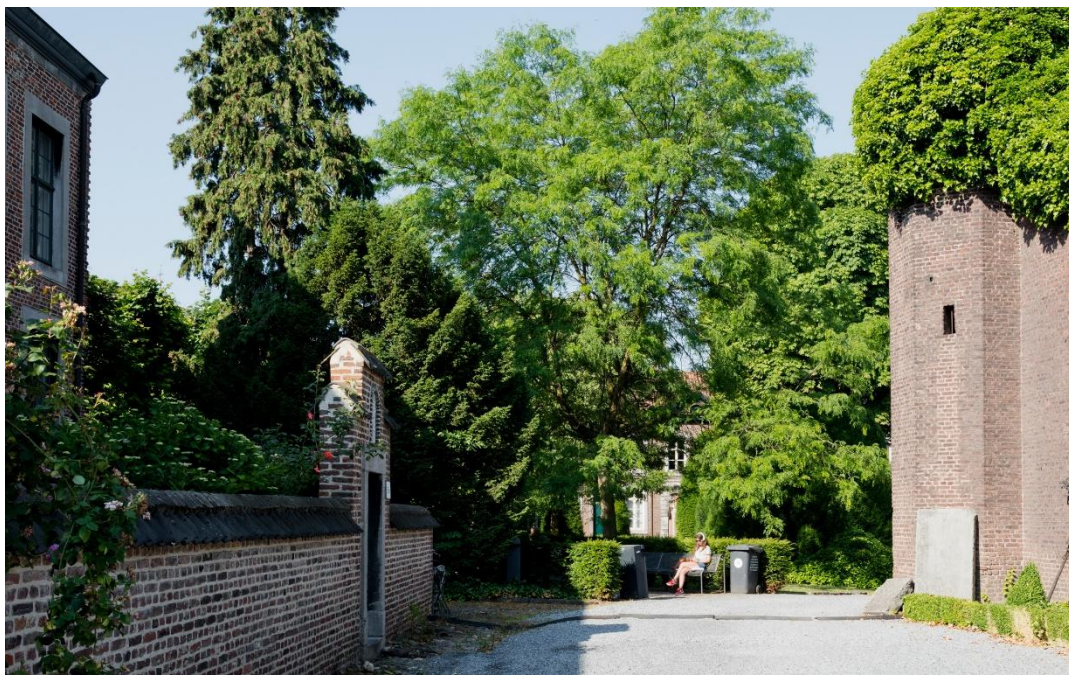
Afbeelding 36 Begijnhof Hasselt luchtfoto ©GDI-Vlaanderen,

Het gegeven budget voor deze opdracht was €4.300.000 exclusief BTW en ereloon (OO3406-Hasselt-Begijnhof, 2026).

Uiteindelijk werd deze opdracht gegund aan het ontwerpteam bestaande uit: Bovenbouw Architecten, David Kohn Architects, Landinzicht, Beeck Hermans, Arcade, Bollinger+Grohmann, Triconsult, Ingenieursbureau France, M-gineers (OO3406-Hasselt-Begijnhof, 2026).

Afbeelding 37 Kerkruiene, Begijnhof Hasselt ©Michiel De Cleene

Afbeelding 38 Toren, Begijnhof Hasselt ©Michiel De Cleene

8.1.1.3 ONTWERPVISIE EN REALISATIE

Binnen het ontwerp werd de voetafdruk van de kerkruïne herwerkt tot een spiegelvijver. Door de technische aanpasbaarheid kan deze vijver worden leeggepompt, waardoor de ruimte kan transformeren tot een veelzijdig podium voor universitaire evenementen en openbare optredens.

Daarnaast werd een panoramisch uitkijkpunt van 30 meter hoog gerealiseerd. Deze ingreep verwijst naar de hoogte van de oorspronkelijke kerk en fungeert als stedelijk baken. Het uitkijkpunt herstelt op die manier de centrale rol van het Begijnhof binnen de stedelijke context. (Reconversion Of Hasselt Beguinage | Bovenbouw Architectuur, z.d.).

Afbeelding 39 Begijnhof, Bovenbouw Architectuur, David Kohn Architects © Stijn Bollaert

De renovatie van de rijhuizen getuigt van adaptief hergebruik, waarbij het oorspronkelijke woonkarakter behouden blijft en tegelijk ruimte wordt geboden aan het nieuwe academische programma. Oude schouwen werden omgevormd tot doorgangen en bestaande deuropeningen werden plaatselijk gesloten. Oude en nieuwe materialen worden met elkaar gecombineerd. Daarbij werd eerder ingezet op het herstellen van bestaande elementen dan op het vervangen ervan.

Op de site werd op verschillende manieren gewerkt met licht en zicht, onder meer door middel van perforaties. Deze variëren van kleine openingen in de muren, die zorgen voor subtiele doorkijken, tot grotere zichtopeningen en een nieuwe toegang. Deze ingrepen zorgen ervoor dat het voormalige gesloten karakter van het begijnhof wordt verzacht. Daarnaast brengen nieuwe dakkapellen licht binnen in de gebouwen. Doordat deze langs de zijkanten zijn opengewerkt, ontstaat vanaf het straatniveau een doorzicht. Dit toont aan hoe gedetailleerd het ontwerpteam te werk ging.

Afbeelding 40 Rijhuizen straatperspectief, Begijnhof Hasselt
©Stijn Bollaert

Afbeelding 41 Interieur doorgang, Begijnhof Hasselt ©Stijn
Bollaert

8.1.2 LUMA

8.1.2.1 CONTEXT

De tweede casus die ik gebruik is het Godshuis de Lichtervelde. Deze bevindt zich in de Lichterveldestraat 1 in Nazareth-De Pinte. Het woonzorgcentrum de Lichtervelde was vroeger het 'Godshuis de Lichtervelde'. Het werd gesticht in 1875 door de zusters Kindsheid Jesu, van Gent. De gebouwen werden opgetrokken in 1879-1880, als een gift van de familie de Lichtervelde, kasteelbewoners van Eke (Godshuis de Lichtervelde, 2026).

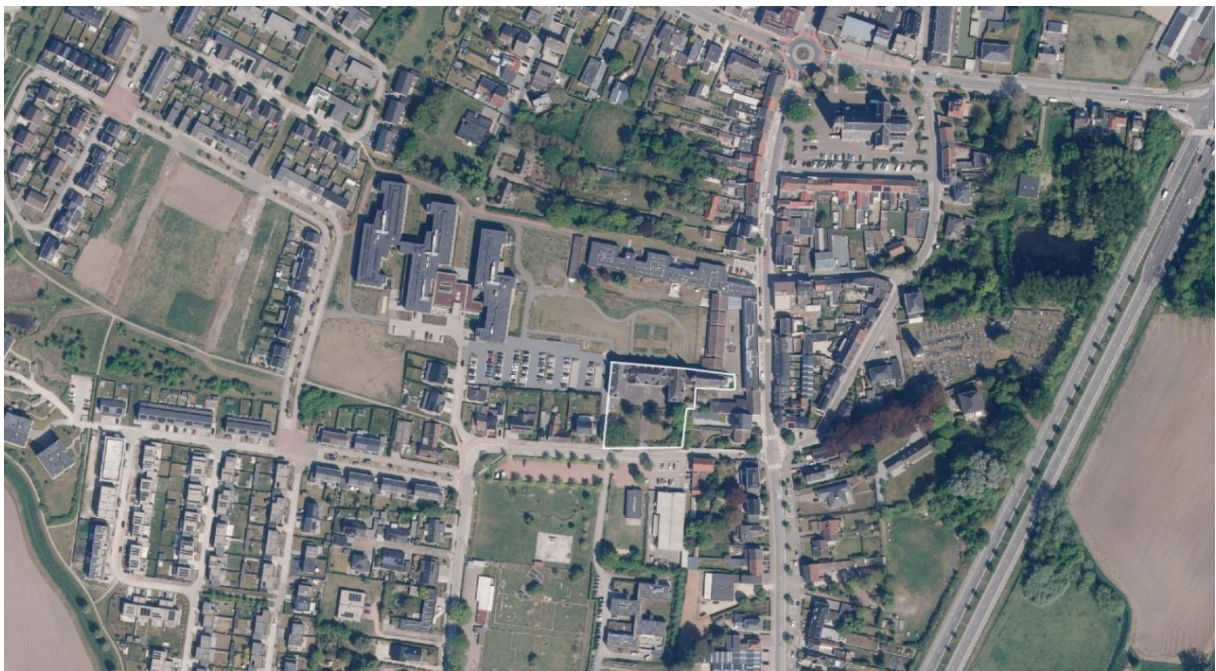
Het Godshuis telt een oppervlakte van 18.388 m². Verder gelden er een aantal juridische gevolgen namelijk:

- Het is aangeduid als vastgesteld bouwkundig erfgoed. Deze vaststelling is geldig sinds 20-06-2023.
- Het is aangeduid als beschermd monument. De bescherming omvat de gevels en bedaking, de kapel met interieur en voortuin met ijzeren afsluiting. Deze bescherming is geldig sinds 01-10-2010.

(Godshuis de Lichtervelde, 2026)

In 2023 gingen de Stichting Kindsheid Jesu, de gemeente Nazareth en Veneco samen op zoek naar een nieuwe invulling waarbij erfgoed gekoppeld kan worden aan maatschappelijke waarde.

8.1.2.2 OPROEP TRIGINTA

Afbeelding 42 Luchtfoto Godshuis de Lichtervelde ©Informatie Vlaanderen

Triginta is een groep vastgoedinvesteerders die een langlopende erfpacht heeft verkregen in ruil voor de herbestemming van het Godshuis (Triginta – Godshuis De Lichtervelde, 2025). Veneco selecteerde Triginta voor deze opdracht en fungeerde als tussenpersoon tussen de verschillende betrokken organisaties. Voor deze opdracht werd een samenwerking opgezet tussen Callebaut Architecten, verantwoordelijk voor de buitenrestauratie, ZOOM Architecten, verantwoordelijk voor de inrichting en het interieur, en landschapsarchitect Erik De Waele, verantwoordelijk voor het herstel van de beschermde, publiek toegankelijke voortuin. Er worden enkele essentiële voorwaarden vooropgesteld. Zo moest respectvol worden omgegaan met de architecturale en sociaal-maatschappelijke waarde van de site en moest een duurzame herbestemming worden nagestreefd (Eke Klooster “Luma”, 2026).

Afbeelding 43 Voorgevel ©Thomas Verfaillie (2017)

Afbeelding 44 Achtergevel ©Thomas Verfaillie (2017)

8.1.2.3 ONTWERPVISIE

Afbeelding 45 Visualisatie (Eke Klooster "Luma", 2026)

Het beschermde klooster en de kapel worden herbestemd tot een levendige plek met meerdere functies. Er worden onder meer een gemeentelijke kinderopvang, studio's voor zelfstandig wonen en twee ateliers voor dagbesteding voorzien. Daarnaast worden de bovenverdiepingen ingericht als lichtrijke en flexibele kantoren, die afzonderlijk kunnen functioneren en elk een eigen toegang krijgen.

Binnen het project wordt ook sterk ingezet op duurzaamheid. Zo wordt er een BEO-veld aangelegd, wordt er gewerkt met een wadi en worden de bestaande bomen maximaal behouden. De site krijgt daarnaast een nieuwe naam: Luma, als knipoog naar het verleden (Eke Klooster "Luma", 2026).

Afbeelding 46 Maquette Luma ©ZOOM Architecten

8.2 AFTOETSING PRAKTIJK VS. THEORIE METHODOLOGIE

Om de ontwikkelde methodologie af te toetsen aan de praktijk, nam ik een interview af met drie verschillende ontwerpers die betrokken waren bij het herbestemmingsproces van het Begijnhof in Hasselt of het Godshuis de Lichtervelde in Nazareth. De methodologie die ik in dit onderzoek ontwikkel, vertrekt vanuit een gefaseerd ontwerpproces waarin analyse, teamvorming, programma, ontwerpend onderzoek, ruimtelijke ingrepen, randvoorwaarden, erfgoedwaarden, participatie en reflectie met elkaar verbonden worden. Het interview bouwde ik daarom op rond open vragen die aansloten bij deze onderdelen. Op die manier kon ik nagaan in welke mate de theoretische structuur herkenbaar was binnen een concreet herbestemmingsproject en waar de praktijk eventueel afweek van het voorgestelde model.

8.2.1 INTERVIEWS

Om de praktijkcases op een consequente manier te kunnen vergelijken, verwerkte ik de interviews niet enkel thematisch, maar vertaalde ik ze ook naar een procesmatige analyse. Ik plaatste beide projecten worden naast elkaar geplaatst volgens dezelfde fasering:

- Initiatief / vraagstelling
- Fase 0 - vooronderzoek
- Fase 1 - haalbaarheidsstudie:
 - Opmaak offerte
 - Opmaak programma
- Fase 2 - ontwerp:
 - Opmaak offerte
 - Analyse documenten
 - Programma van eisen
 - Schetsontwerp
 - Ontwerp methodiek
 - Voorontwerp
 - Ruimtelijke ingrepen
 - Organisatieprincipes
 - Ontwerpbeslissingen
- Participatief traject
- Reflectie
- Methodiek
- Toepasbaarheid van de methodiek
- Onderschat bij herbestemmingen

Door deze uniforme structuur toe te passen, werd zichtbaar hoe het ontwerpproces in beide cases was opgebouwd en op welke momenten de projecten van elkaar verschilden. De vergelijking maakte duidelijk welke stappen terugkeerden in beide herbestemmingsprocessen, welke actoren op welk moment invloed uitoefenden en waar de ontwikkelde methodologie moest kunnen inspelen op verschillen tussen opdrachtvormen.

Procesfase of element	Begijnhof Hasselt	Godshuis de Lichtervelde/ Luma
Initiatief / vraagstelling	Open Oproep via Vlaams Bouwmeester.	Vraag naar herbestemming via Stichting Kindsheid Jesu, wedstrijdvraag geformuleerd door Veneco.
Fase 0: Vooronderzoek	Erfgoedonderzoeken, waardenstelling, bestaande plannen en beschikbare informatie werden via de Open Oproep meegegeven.	Triginta kreeg een dossier met de 2D-plannen, informatie van de Monumentenwacht, technische staat, erfgoedwaarden, asbestinventaris en eerdere afstemmingen met Onroerend Erfgoed en de gemeente.
Fase 1: Haalbaarheidsstudie Opmaak offerte	Deze fase werd vermoedelijk grotendeels voor de betrokkenheid van het ontwerpteam uitgevoerd door de opdrachtgevers/ provincie. Het ontwerpteam kreeg een opdrachtkader en programma-aannames mee.	Triginta werkte samen met Callebaut Architecten in een team. Er werd niet aan participatie gedaan om dat het in een niet stedelijke context lag.
Analyse context	Voorafgaand traject – niet onderzocht via interview	Triginta onderzocht welke functies haalbaar waren. Hierbij werden contextanalyse, financiële modellen, SWOT-analyse, RUP, bouwkosten, rendement en sociaal-maatschappelijke meerwaarde afgetoetst.
Opmaak programma	Voorafgaand traject – niet onderzocht via interview	Vanuit een commercieel standpunt: welke functies zijn er nodig en zouden voldoende inkomsten genereren? Gecombineerd met sociaal-maatschappelijke meerwaarde en een kinderdagverblijf.
Fase 2: Ontwerp Opmaak offerte	Er werd een tijdelijke vennootschap aangegaan tussen Bovenbouw Architecten en David Kohn Architects. In het ontwerpteam zat er ook nog een landschapsarchitect en een studie bureau.	Eerst waren enkel Triginta en Callebaut Architecten betrokken. Later werd het team uitgebreid met ZOOM Architecten, landschapsarchitect, stabiliteitsingenieur, een akoestische expert en ingenieur technieken.
Analyse documenten	De bestaande plannen, erfgoedonderzoeken en programma van eisen werden hierbij verkregen. Ze voerde zelf nog onderzoek uit naar hoe begijnhoven leefde om het karakter er van te bepalen. Er wordt voornamelijk een interpretatie gedaan van de informatie en daaruit aanleidingen vinden.	Dit werd al uitgevoerd in Fase 1 omdat men Triginta zelf de haalbaarheidsstudie heeft uitgevoerd.
Programma van eisen	Ontwerpstudio's voor de master architectuur en interieurarchitectuur van de UHasselt, leslokalen, tentoonstellingsruimte, vier tijdelijke residenties en de tuin als groene long.	Kinderdagverblijf, 10 studio's zelfstandigbegeleid wonen, 2 ateliers voor dagbesteding, kantoorruimtes, nieuwe aanleg van de publiek toegankelijke voortuin.

Procesfase of element	Begijnhof Hasselt	Godshuis de Lichtervelde/ Luma
Schetsontwerp	Grote concepten zoals de spiegelvijver, panoramatoren, nieuwe toegang en dakkapellen werden ontwikkeld binnen het schetsontwerp voor de wedstrijd.	De eerste schetsen en vlekkenplannen werden door Callebaut en Triginta gemaakt. Zoom werkte deze later uit. In dit schetsontwerp waren de trappenhallen al gereduceerd naar één
Ontwerp methodiek	Ze werken niet met een vaste methodiek. Het is vooral een proces van trial and error vanuit referenties die ze ervoor al gedaan hebben.	Er wordt bij Zoom gewerkt met een vaste ontwerpmethodiek. Hierbij wordt er altijd eerst gekeken naar hoe de bestaande structuur in elkaar zit en hoe het programma hierin geïntegreerd kan worden. De focus ligt voornamelijk op de circulatie
Voorontwerp	Ze verkregen de gunning voor de opdracht en werkte het schetsontwerp verder uit. Alles werd constant afgetoetst met onroerend erfgoed, brandweer en de toegankelijkheid.	Er werd verder gewerkt op het schetsontwerp. Ook werd het verder afgetoetst met onroerend erfgoed, brandweer en de toegankelijkheid.
Ruimtelijke ingrepen	Er werden nieuwe dakkapellen toegevoegd waarbij de voorkant dichtgewerkt is voor privacy en er langs de zijanten licht door kan. Er werd een opening gecreëerd recht over de hoofdingang, dit zorgde voor een logische route naar de andere gebouwen van de UHasselt. De panoramatoren. De spiegelvijver als vorm om het water van de Demer op te vangen.	Er werden twee nieuwe verbindingsgebouwen toegevoegd. De bestaande toevoegingen werden weggehaald om de architectuur weer zuiver leesbaar te maken. Deze nieuwe ingrepen hebben ze deze op esthetisch vlak bewust herkenbaar gemaakt als de nieuwe toevoegingen.
Organisatieprincipes	Er worden verschillende principes toegepast. Licht en zicht zijn er zo'n. Deze werd toegepast bij de dakkapellen, maar ook als perforaties in de muur om subtiel licht naar binnen te brengen. Verder wouden men zoveel mogelijk enfilades voorzien waarbij de schouwen als doorgangen gebruikt werden wanneer deze in de circulatiezone lagen. De begijnhofhuizen zijn ingericht van publiek naar privé met elk zijn eigen inkom met badge.	Er werd een travee aan verticale circulatie weggehaald en vervangen door 1 trappenhall met een lift, vanuit noodzaak. Ook de structuur speelde er een rol, er lag intern naast de midden- en zijbeuk een gang met daaraan telkens ruimtes. Wanneer een effectieve gesloten gang niet meer mogelijk was word deze geïmiteerd door middel van een kolomstructuur. Er word rekening gehouden met de private en publieke ruimtes, ieders heeft zen eigen circulatie en aparte toegangsdeur.
Ontwerpbeslissingen	De ontwerphouding is zeer flexibel er is niet een manier van beslissingsmaken. Er worden dingen bedacht en kritisch naar gekeken, maar vooral met een gevoelsmatige en kwalitatieve benadering.	De beslissingen werden genomen in de ontwerpvergaderingen, met telkens de randvoorwaarden in het achterhoofd.
Participatief traject	Er was wel een infoavond waarbij het definitieve ontwerp werd voorgesteld aan de buurtbewoners aan de hand van een	Er werd een infomarkt georganiseerd op een buurtfeest. Hier werd de buur geïnformeerd

Procesfase of element	Begijnhof Hasselt	Godshuis de Lichtervelde/ Luma
	maquette. Er werd wel geluisterd naar de noden van de studenten en professoren	oven de plannen van het gebouw wanneer het definitief ontwerp er was.
Reflectie	Er werden geen specifieke reflectiemomenten georganiseerd binnen het bureau, het is wel iets waar wij als bureau aan willen werken.	Er werden geen specifieke reflectiemomenten georganiseerd.
Methodiek	We merken die fases op. Deze fases duren langer bij grotere projecten. Wij als bureau zouden zo'n methodiek niet gebruiken maar het kan wel een hulpmiddel zijn voor andere die deze ervaringen nog niet hebben. Het kan iets zijn waarbij je jezelf bewust maakt welke partijen je wanneer inzet in het proces.	Er word zeker een fase 1 als haalbaarheidsstudie en fase 2 als ontwerp gezien. Een model kan nuttig zijn voor de ontwerper als een soort checklist. Een bureau met veel ervaring heeft veel referentieprojecten en ontwikkelt zo een eigen methodiek maar voor andere kan dit erg handig zijn.
Toepasbaarheid van de methodiek	Het kan iets zijn dat je gebruikt van het begin van je visie tot het einde. Je zou zo telkens kunnen zien welk traject je bewandeld hebt. En of je op het einde het resultaat hebt verkregen dat je verwachtte.	Vooraf in het begin van het proces is dit zeer handig. Ook voor opdrachtgevers kan dit nuttig zijn het kan ook als leidraad voor hen dienen.
Onderschat bij herbestemmingen	Er zijn altijd elementen aanwezig die onverwachts zijn, waarvoor je telkens een oplossing moet bieden. Je kan altijd onderzoek uitvoeren om deze risico's te voorkomen maar soms gaat dat niet. Daarom moet de methodiek flexibel kunnen zijn. (Joris Willems, Bovenbouw Architecten)	De invloed van de verschillende actoren op het ontwerp en welk effect het heeft op de doorlooptijd. (Bas Meulman, ZOOM Architecten) De bouwkosten worden het meest onderschat in het proces, zeker als alles moet voldoen voor Onroerend Erfgoed. Het moet een bepaald materiaal en kleur zijn naar historisch model, dit is niet altijd economisch haalbaar. (Julie Jonckheere, Triginta)

8.3 HOE KAN HIER EEN METHODOLOGIE UITGEVORMD WORDEN?

8.3.1 GESPREKKEN EXTERNE PROMOTOREN

Tijdens de workshopvoormiddagen ging ik een aantal gesprekken aan met externe promotoren van medestudenten die hun expertise kwamen delen. Hierbij stelde ik hun vragen over de vorm die het eindproduct zou moeten aannemen om het effectief bruikbaar en toegankelijk te maken voor ontwerpers of eventuele beheerders van herbestemmingen.

8.3.1.1 ELS PIERAERTS, STAD BRUGGE TOEGANKELIJKHEID EN MONUMENTENZORG

Zij vertelde me dat er al veel methodologische kaders bestaan rond het ontwerpproces van herbestemming. Volgens haar interesseert vooral de achterliggende informatie over de toepassing ervan de mensen. Ze stelde voor om te werken met verschillende kleuren per thema die telkens terugkeren, waarbij je telkens teruggaat naar de essentie.

8.3.1.2 NATALIE VERNIMME, AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED

Zij legde me uit dat bij Agentschap Onroerend Erfgoed erg veel met boeken en publicaties van rapporten in de vorm van een pdf wordt gewerkt. Dit is niet voor iedereen even toegankelijk en het maakt het zeker lastig om zaken snel terug te vinden. Daarom stelde ze voor om aan de hand van checklists via een applicatie te werken. Hierbij kan de gebruiker telkens nagaan welke stappen nodig zijn en wat de volgende actie is. Eventueel kunnen er per stap ook contactadressen vermeld worden van bijvoorbeeld algemene sites van erfgoedconsulenten of stedenbouw.

8.3.1.3 CYRIL CARTON, AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED

Hij bevestigde dat Onroerend Erfgoed inderdaad veel werkt met boeken en publicaties en dat dit niet altijd even toegankelijk is. Volgens hem is een applicatie echter niet de beste methode. Omdat dit veel ontwikkeltijd vraagt en niet iedereen even goed werkt met specifieke applicaties. Hij adviseerde dat een website op dit vlak beter functioneert. Ook benadrukte hij dat dit voor elke ontwerper handig is, inclusief ervaren ontwerpers, aangezien er altijd leerprocessen te ontdekken vallen. Verder vond hij het waardevol om met links te werken naar de effectieve fiches per informatie-item.

8.3.1.4 JELLE ANGILLIS EN ELINE VERNACKT, MIDWEST ERFGOEDCONSULENTEN

Zij gaven aan dat erfgoed vaak erg situatieafhankelijk is en dat participatie hierbij een belangrijke rol speelt. Kwantitatieve cijfers kloppen niet altijd en soms spelen er specifieke zaken onder de bewoners. Daarom is het zeker nodig om een nodenbevraging rond te sturen, aangezien de meest logische oplossing niet altijd de beste blijkt. De participatie van bewoners komt dus voor in de haalbaarheidsstudie, maar ook nadat een ontwerpvisie is gegund. Verder leverden zij nog input op het vlak van participatie van externen zoals erfgoedconsulenten. Zo geven zij vaak bij een haalbaarheidsstudie een pre-advies en brengen zij daarna bij het definitieve ontwerp de nodige expertise in.

8.4 TEST VAN EEN CASUS AAN DE HAND VAN HET PRODUCT

8.4.1 FOTOREPORTAGE PLAATSBEZOEK

Op zondag 26 april 2026 ging ik op plaatsbezoek naar de Abdij van Herkenrode. Hier heb ik ook een restauratierondleiding gevolgd en kregen we uitleg over de diverse gebouwen. De nummering van de foto's komt overeen met die van het inplantingsplan.

1 Poortgebouw

2 Poortgebouw naar plein

3 Poortgebouw naar parking

4 Ingang langs Paardenstallen brasserie

5 Paardenstallen brasserie

6 Poortgebouw en portierswoning

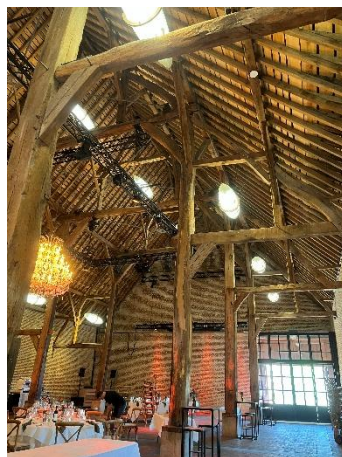
7 Toegang plein

8 Westelijke stallen en Koetshuis

9 Tiendschuur

10 Tiendschuur

11 Tiendschuur

12 Paardenstallen brasserie

13 CLAUSURA

14 Sacramentskapel

15 CLAUSURA

16 Paardenstallen brasserie

17 Abdissenkwartier

18 Toegang naar abdissenkwartier

19 Klooster het Heilig Graf

20 Zusterverblijven

21 Klooster het Heilig Graf

22 Ruïne

23 Ruïne

24 Klooster het Heilig Graf

25 Ruïne

26 Ruïne

27 Infirmierie

28 Infirmierie

29 Klooster het Heilig Graf

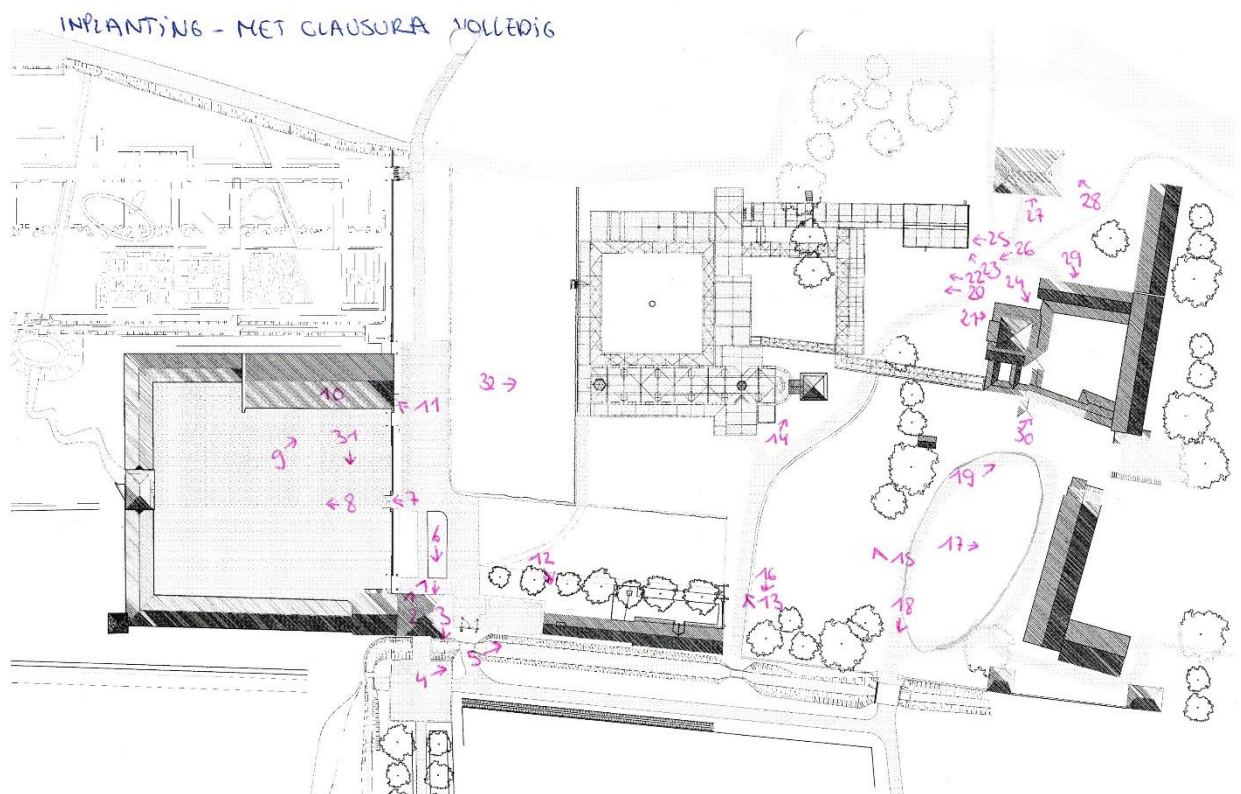
30 Klooster het Heilig Graf

31 Poortgebouw, portierswoning en zuidelijke stallen

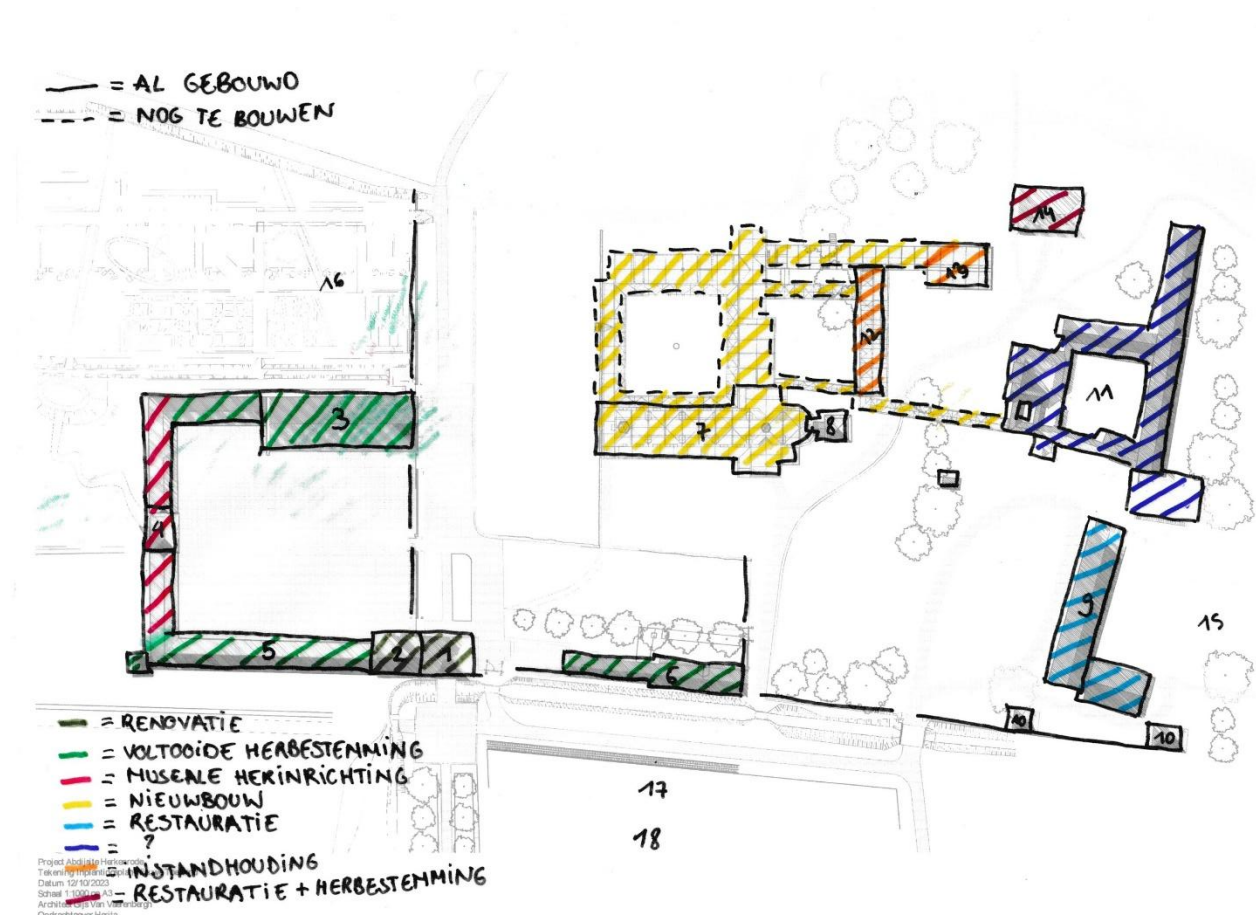

32 CLAUSURA

Bijlage 1 Inplantingsplan Abdij van Herkenrode met aanduiding foto standpunten

8.4.2 ANALYSE SCHEMA VAN DE GEBOUWEN

Bijlage 2 Schema analyse gebouwen Abdy van Herkenrode

Legende nummering

1. Poortgebouw - kantoren	9. Abdissenkwartier
2. Portierswoning - kantoren	10. Koetshuis
3. Tiendschuur – verhuur zaal	11. Klooster het Heilig Graf
4. Westelijke stallen en Koetshuis – Belevingscentrum	12. Zusterverblijven
5. Zuidelijke stallen – Clavis concept winkel en het Willewete Educatief Centrum	13. Ruïne
6. Paardenstallen – brasserie	14. Infirmerie
7. Installatie CLAUSURA	15. Het Engels Park
8. Sacramentskapel	16. Kruiden- en Inspiratietuin
	17. Zelfpluktuin
	18. Parking

8.4.3 TOEKOMST VISIE VAN HERITA

Periode	Gebouw	Ingrep of toekomstvisie
Voltooid	Tiendschuur, Paardenstallen	Gerestaureerd en herbestemd
Voltooid	Abdissenkwartier	Vooronderzoeken (2023- 2024)
Lopend: 18 juni 2026	CLAUSURA	Ruimtelijke installatie fase 1 kerk
Lopend: 18 juni 2026	Westelijke stallingen	Museale herinrichting
Lopend: 2025-2026	Poortgebouw en portierswoning	Renovatie van kantoren
Lopend: 2026-2027	Abdissenkwartier	Restauratie exterieur
Lopend: 2026-2027	Zusterverblijven en oude infirmerie	Instandhoudingen (2024) voltooid nu ontwerpfase voor herbestemming
In voorbereiding: 2026	CLAUSURA	Ruimtelijke installatie fase 2 padgang
In voorbereiding: 2027	CLAUSURA	Ruimtelijke installatie fase 3 tweede padgang en aansluiting ruïne en zusterverblijf
In onderzoek: 2027 - ..	Abdissenkwartier	Herbestemming

Tabel 4 Toekomstvisie van de Abdij van Herkenrode door Herita (Restauratie, z.d.)

Voor de toekomstvisie van de Abdij van Herkenrode mailde ik interviewvragen naar Vastert Cuyckens, stafmedewerker bij Herita (11 mei 2026). Uit zijn antwoorden bleek dat Herita de site beschouwt als een belangrijke erfgoedplek binnen haar portfolio als National Trust. Herita ontwikkelt de abdij verder als een gratis toegankelijk domein met betalende belevingen en in de toekomst ook betalende parking. Door de monumentaliteit van de site wil men van Herkenrode een plek maken waar bezoekers gemakkelijk een dag of langer kunnen verblijven, ongeacht hun profiel.

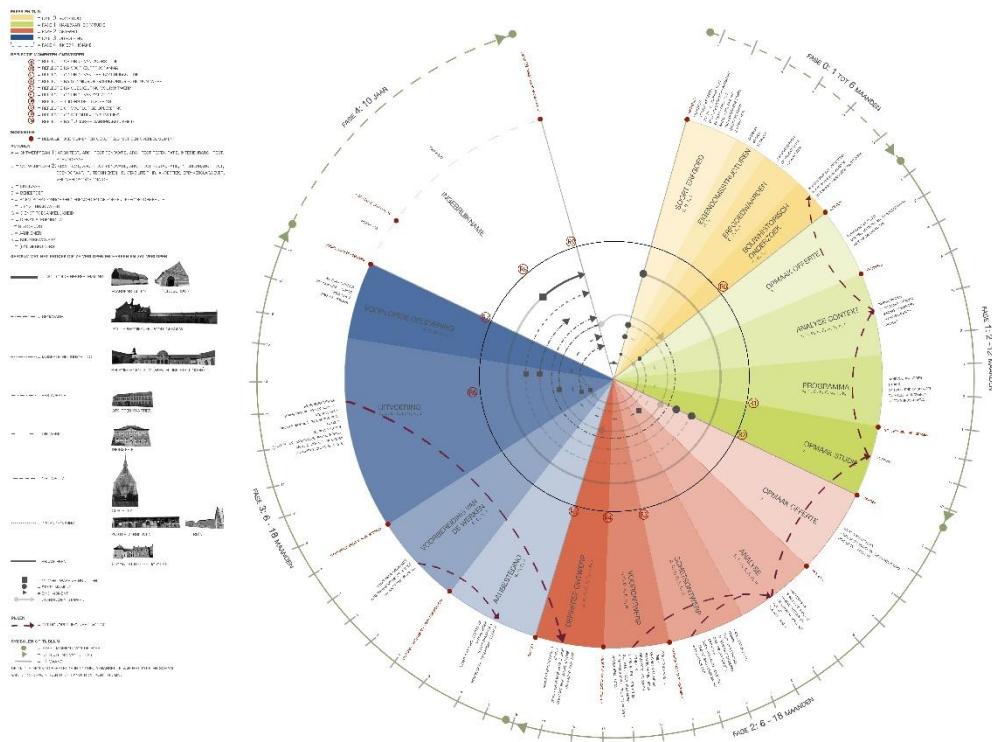
De eerstvolgende stap binnen deze ontwikkeling was de opening van CLAUSURA. Hiermee maakte Herita het verdwenen historische hart van de abdij opnieuw zichtbaar, waardoor bezoekers zich een beter beeld kunnen vormen van de vroegere abdijsite. Dit ging gepaard met de nieuwe belevingsroute. De ontwikkeling van Herkenrode gebeurt stapsgewijs, waardoor verschillende delen van de site zich in verschillende fases bevinden. Een groot deel van de site werd in het recente verleden al gerestaureerd en ontwikkeld.

De toekomstvisie bouwt verder op de bestaande publieksbeleving en combineert deze met commerciële activiteiten. Op het Neerhof, dat Herita ziet als het economische hart van de site, werkt de organisatie samen met bedrijven voor verhuur en exploitatie. Daarnaast staat duurzaamheid hoog op de agenda, onder meer via de herinrichting van het Neerhof en gerichte interventies in het Engels Park.

Participatie en samenwerking spelen een rol in de verdere ontwikkeling. Voor de vernieuwde bezoekersbeleving wil Herita aan de slag gaan met bezoekersfeedback, zodat ze toekomstige delen beter kan integreren en bestaande onderdelen verder kan verfijnen. Daarnaast overlegt de organisatie met lokale partners, waarbij ze vooral zoekt naar partners die passen binnen het verhaal van de site. De grootste uitdaging voor de verdere herbestemming blijft het vinden van voldoende tijd, middelen en geschikte partners. Restaureren en herbestemmen vraagt immers een langdurige inzet. Op lange termijn wil Herita de Abdij van Herkenrode verder laten evolueren tot een plek voor iedereen, ongeacht de achtergrond of leeftijd van de bezoeker.

8.4.4 TOEPASSING VAN HET MODEL OP DE TESTCASUS

ONTWERPGERICHTE METHODIEK VOOR HERBESTEMMINGEN VAN RELIGIEUS ERFGOED
BACHELORPROEF - FLEUR SANCHEZ, 2026

Afbeelding 47 Toepassing van de testcase op het methodologisch model

In dit model wordt de Abdijs van Herkenrode toegepast op het ontwikkelde methodologisch kader. Hierbij wordt een selectie van gebouwen en deelprojecten op de site gekoppeld aan de fases uit het model. De casus toont aan dat de site zich niet in één uniforme fase bevindt, maar bestaat uit meerdere trajecten die parallel verlopen. Sommige gebouwen zijn al gerestaureerd en herbestemd, terwijl andere onderdelen zich nog in restauratie, ontwerp of onderzoek bevinden.

Bij het invullen van het model wordt er vertrokken vanuit de informatie die werd verzameld tijdens het plaatsbezoek, het analyseschema van de gebouwen en het digitale interview over de toekomstvisie van Herita. Deze informatie wordt vervolgens aangevuld en verfijnd aan de hand van de restauratie-updates op de website van Herita. Op basis daarvan wordt er per gebouw of deelproject zo goed mogelijk gevisualiseerd welk proces reeds werd doorlopen en in welke fase het onderdeel zich momenteel bevindt.

De tiendschuur en de paardenstallen worden aangeduid als voltooide herbestemmingen. Deze gebouwen bevinden zich in de gebruiks- en nazorgfase. Een volgende stap kan in de toekomst eventueel bestaan uit bijkomende renovatie-, restauratie- of aanpassingswerken, afhankelijk van nieuwe noden of gebruikseisen.

Het poortgebouw en de portierswoning bevinden zich momenteel in een renovatietraject. Omdat deze gebouwen reeds een functie hebben, lijkt het proces hier minder te vertrekken vanuit een uitgebreide haalbaarheidsstudie of programmabepaling. Dit geldt ook voor de museale herinrichting van de westelijke stallen. In het model doorlopen deze trajecten op het eerste gezicht een gelijkaardige processtructuur, maar in de praktijk verschillen ze sterk op vlak van type ingreep, betrokken actoren, budget en eindresultaat. Bij renovatie ligt de nadruk vooral op het gebouw zelf, terwijl museale herinrichting sterker gericht is op scenografie, publieksbeleving en tentoonstellingsopbouw.

Het abdissenkwartier bevindt zich momenteel in een restauratiefase. In een latere fase zal verder onderzocht worden welke herbestemming voor dit gebouw mogelijk is. De infirmerie bevindt zich daarentegen al in de ontwerpfase, waarbij bekeken wordt welk programma aan het gebouw gekoppeld kan worden. De opening hiervan wordt momenteel verwacht in 2030.

Bij CLAUSURA wordt gefaseerd gewerkt binnen de uitvoeringsfase. Hierdoor blijft dit deelproject gedurende langere tijd binnen de uitvoeringsfase van het model zichtbaar. De zusterverblijven en de ruïne worden eerst gerestaureerd en zullen daarna mee opgenomen worden binnen CLAUSURA. Hierdoor maken deze onderdelen op een later moment aansluiting met het traject van CLAUSURA.

Het klooster van het Heilig Graf bevindt zich momenteel nog in een onduidelijke fase. Er is op dit moment geen concrete herbestemming gekend en er is weinig informatie beschikbaar over een toekomstige invulling. Wel worden er binnenkort rondleidingen georganiseerd waarbij de geschiedenis van het complex ontdekt kan worden. Binnen het model wordt dit gebouw daarom aangeduid als een onderdeel zonder definitieve invulling. Een mogelijke volgende stap kan bestaan uit verder vooronderzoek of een haalbaarheidsstudie.

De toepassing van de Abdij van Herkenrode toont aan dat het model bruikbaar is om de complexiteit van religieuze erfgoedsites te ordenen. Het model maakt zichtbaar welke onderdelen reeds gerealiseerd zijn, waar de verschillende gebouwen zich momenteel in het proces bevinden en welke stappen in de toekomst nog onderzocht of uitgevoerd moeten worden. De gebouwen van de Abdij van Herkenrode en hun verschillende fases worden daarnaast verwerkt als voorbeelden in de informatiefiches die bij het model horen.

9 RESULTATEN

Dit hoofdstuk bespreekt de belangrijkste resultaten die uit de literatuurstudie, praktijkcases en interviews naar voren kwamen. De resultaten vormden de basis voor de ontwikkeling van het methodologische model.

9.1 FASERING VAN HET HERBESTEMMINGSPROCES

Het herbestemmingsproces kan opgedeeld worden in 5 algemene fases met daarin telkens deelfases. Deze indeling komt tot stand door de theoretische aspecten te groeperen. Deze vijf fases kunnen ook worden benoemd als het vooronderzoek, de haalbaarheidsstudie, het ontwerp, de uitvoering en de ingebruikname.

Vanuit deze fasering worden er deelfases opgesteld aan de hand van de literatuurstudie en conclusies uit bestaande modellen.

Fase 0	Fase 1	Fase 2	Fase 3	Fase 4
Vooronderzoek	Haalbaarheidsstudie	Ontwerp	Uitvoering	Ingebruikname
Soorten erfgoed Eigendomsstructuren Erfgoedwaarden Bouwhistorisch onderzoek	Offerte opmaak Analyse context Opmaak programma Opmaak studie	Offerte-opmaak Analyse Schetsontwerp Voorontwerp Definitief ontwerp	Aanbesteding Vorbereiding werken Uitvoering Voorlopige oplevering	Onderhoud

Tabel 5 Deelfases in het herbestemmingsproces

Deze deelfases bestaan uit verschillende theoretische aspecten die erin aan bod komen. Deze aspecten werden opgesteld aan de hand van de literatuurstudie en verder aangevuld met mondelinge bronnen van experts zoals een erfgoedconsulent, restauratiearchitect en ontwerpers.

Soorten erfgoed	Offerte-opmaak	Offerte-opmaak	Aanbesteding	Onderhoud
Monument Cultuurgooederen Stads- en dorpsgezicht Cultuurhistorisch landschap Erfgoedlandschap Archeologische site Archeologische zones Overgangszones Bufferzones Eigendomsstructuren	Selectie- en gunningscriteria Team samenstellen Visie op de opdracht	Selectie- en gunningscriteria Team samenstellen Visie op de opdracht	Vergelijkend onderzoek offertes Gunningsverslag Verantwoording van leemten en vergissingen	Definitieve oplevering

Eigendomsstructuren	Analyse context	Analyse documenten	Voorbereiding van de werken	Onderhoud
Private Kerkfabriek Vzw Overheid Erfpacht	Kernwaarden Ruimtelijke analyse Randvoorwaarden Bouwtechnisch Budget	Kernwaarden Ruimtelijke analyse Randvoorwaarden Bouwtechnisch Budget Programma van eisen	Startvergadering Nakijken van de werfplanning Verzekerings-attesten Beschermswerken	Tienjarige aansprakelijkheid
Erfgoedwaarden	Opmaak programma	Schetsontwerp	Uitvoering	/
Archeologische Architecturale Culturele Historische Stedenbouwkundige Selectiecriteria	Randvoorwaarden Ethiek Ontwerpend onderzoek Ruimtelijke ingrepen Voorkeur-programma	Randvoorwaarden Ethiek Ontwerpmethodiek Ruimtelijke ingrepen Organisatie-principes Esthetiek Scenario en kostenstudie Globale benaderde raming Verklarende nota	Startverklaring van de werken Nazicht en coördinatie van de werken Nazicht technische fiches Nazicht vorderingsstaten Verantwoording voor min- of meerwerken	
Bouwhistorisch onderzoek	Opmaak studie	Voorontwerp	Voorlopige oplevering	/
Kleurhistorisch onderzoek Bouwtechnische analyse Dendrochronologisch onderzoek	Rapport	Randvoorwaarden Ethiek Ontwerpmethodiek Ruimtelijke ingrepen Organisatie-principes Esthetiek Scenario en kostenstudie Globale benaderde raming	Proces-verbaal As-built dossier EPB aangifte Onderhoud	

		Planning architectuur en werken		
		Verklarende nota		
/	/	Definitief ontwerp	/	/
		Ontwerpdocumenten		
		Omgevingsvergunning-dossier		
		Details en uitvoeringsplannen		
		Bestek		
		Aanbestedingdossier		

Tabel 6 Deelfases en de theoretische aspecten

Een belangrijk resultaat hieruit is dat deze fases in de praktijk niet altijd strikt lineair verlopen. Randvoorwaarden, erfgoedwaarden, budget en ethiek moeten bijvoorbeeld niet alleen in het begin bekeken worden, maar doorheen het proces opnieuw worden geëvalueerd of alles wel voldoet. Een ontwerpend onderzoek komt ook in verschillende fases terug: tijdens de haalbaarheidsstudie om scenario's en programma's te verkennen en tijdens de ontwerpfase om bijvoorbeeld ruimtelijke keuzes verder uit te werken.

De fasering vormt daarom geen vast stappenplan maar een flexibel kader. Deze helpt om het proces te ordenen, maar laat ruimte over voor terugkoppelingen, parallelle processen en verschillen tussen de casussen.

9.2 TOEPASSING VAN ONTWERPMETHODIEK EN ONTWERPSTRATEGIEËN

In de literatuurstudie zocht ik naar verschillende ontwerpstrategieën die ontwerpers kunnen inzetten binnen herbestemmingsprocessen. Deze strategieën bracht ik uit verschillende bronnen samen om een overzicht van mogelijke ontwerpopties te vormen. Dit overzicht kan de gebruiker inzetten bij de opmaak van een programma in fase 1 of bij de verdere ontwerpuitwerking in fase 2.

Tijdens de interviews met de ontwerpers ging ik na welke ontwerpmethodieken zij hanteerden en welke ruimtelijke ingrepen of organisatieprincipes binnen hun projecten een rol speelden. Deze resultaten zijn weliswaar casusgebonden, maar ze gaven me inzicht in de verschillende manieren waarop ontwerpers vanuit een analyse tot ontwerpbeslissingen komen. Uit de interviews kwamen vier mogelijke ontwerpmethodieken naar voren:

1. ontwerpen vanuit ontwerpend onderzoek
2. ontwerpen vanuit referenties en eigen expertise
3. ontwerpen vanuit een financieel model
4. ontwerpen vanuit een organisatieprincipe, zoals circulatie of structuur

Deze methodieken toonden aan dat er niet één vaste manier bestaat om een herbestemming te ontwerpen. Elk bureau ontwikkelt een eigen aanpak, afhankelijk van ervaring, projectcontext, opdrachtvorm,

programma en randvoorwaarden. Door deze methodieken in kaart te brengen, creëerde ik een eerste overzicht dat ontwerpers kan ondersteunen bij het kiezen of herkennen van een passende ontwerpaanpak.

Daarnaast onderzocht ik ook de ruimtelijke ontwerpstrategieën. Deze onderverdeelde ik in ruimtelijke ingrepen, organisatieprincipes en esthetische keuzes. Ruimtelijke ingrepen tonen hoe een ontwerper een bestaande erfgoedstructuur kan aanpassen of opnieuw kan activeren. Organisatieprincipes bepalen hoe ruimtes functioneren, hoe ze gekoppeld worden en hoe de gebruiker ze beleeft. Esthetische keuzes beïnvloeden de relatie tussen het bestaande erfgoed en de nieuwe toevoegingen.

Dit resultaat toont aan dat ontwerpstrategieën een belangrijke brug vormen tussen analyse en ontwerp. Ze helpen om erfgoedwaarden, randvoorwaarden, het programma en ruimtelijke kwaliteit om te zetten in concrete ontwerpkeuzes. Daarom nam ik ontwerpmethodieken en ontwerpstrategieën op in het methodologisch model, als hulpmiddel om de overgang van analyse naar ontwerp explicieter te maken.

9.3 ACTOREN EN RANDVOORWAARDEN ALS STURENDE FACTOREN

Binnen het herbestemmingsproces speelden verschillende actoren en randvoorwaarden een prominente rol. Dit kwam ook duidelijk naar voren in de interviews die ik met de ontwerpers hield. Wanneer ik aan het einde van het interview vroeg welke aspecten binnen een herbestemmingsproces vaak onderschat worden, noemden zij vooral onverwachte omstandigheden, de invloed van actoren en de impact van eisen van Onroerend Erfgoed.

“Je komt altijd elementen tegen die je niet hebt verwacht waarvoor je telkens een oplossing moet zoeken. Je kan altijd onderzoek doen om deze risico’s te voorkomen, maar soms gaat dat niet.”

(Interview 1, Joris Willems Bovenbouw Architecten)

“De invloed van de verschillende actoren op het ontwerp en de doorlooptijd van zo’n project. Het ontwerp moet voortdurend worden afgetoetst met verschillende stakeholders, wat zorgt voor extra aanpassingen en tijd. Iedereen heeft tijd nodig om zo’n dossier te bekijken, evalueren en daarna opnieuw bij te sturen.”

(Interview 2, Bas Meulman ZOOM Architecten)

“De invloed van de bouwkosten door de eisen van Onroerend Erfgoed. Je kan niet zomaar je eigen buitenschrijnwerk kiezen. Het moet in een bepaald materiaal zijn en voldoen aan het historische model. Dit is niet altijd economisch haalbaar.”

(Interview 3, Julie Jonckheere Triginta)

Deze antwoorden toonden aan dat herbestemming geen rechtlijnig proces is. De ontwerper moet het ontwerp voortdurend toetsen aan verschillende actoren, randvoorwaarden en onverwachte omstandigheden. Dit beïnvloedt de ontwerpkeuzes, de haalbaarheid, het budget en de doorlooptijd van het project. Om die reden nam ik de actoren expliciet op in het model.

Binnen het model worden de actoren onderverdeeld in verschillende categorieën:

- A. **Ontwerpteam 1:** architect, architect renovatie, architect restauratie, scenograaf, interieurarchitect
- B. **Ontwerpteam 2:** architect, architect renovatie, architect restauratie, scenograaf, interieurarchitect, ir. technieken, ir. stabiliteit, ir. akoestiek, EPB-verslaggever, veiligheidscoördinator
- C. **Eigenaar**
- D. **Beheerder**
- E. **Agentschap Onroerend Erfgoed of Onroerenderfgoedgemeente**
- F. **Dienst brandweer**
- G. **Dienst toegankelijkheid**
- H. **Dienst stedenbouw**
- I. **Historicus**
- J. **Aannemer**
- K. **Buurtbewoners**
- L. **(ex)-gebruikers**

Actorengroep	Fase	Rol
Ontwerpteam 1	Fase 1	Maken haalbaarheidsstudie
Ontwerpteam 2	Fase 2 en Fase 3	Maken van ontwerp en uitvoering
Eigenaar en/of beheerder	Alle fases	Beslissingen, exploitatie, beheer en toekomstvisie
Agentschap Onroerend Erfgoed of Onroerenderfgoedgemeente	Fase 0, Fase 1, Fase 2 en Fase 3	Maken vooronderzoek, informeren, randvoorwaarden aftoetsen
Dienst brandweer	Fase 2 en Fase 3	Informeren, randvoorwaarden aftoetsen
Dienst toegankelijkheid	Fase 2 en Fase 3	Informeren, randvoorwaarden aftoetsen
Dienst stedenbouw	Fase 1, Fase 2, Fase 3	Informeren, randvoorwaarden aftoetsen
Historicus	Fase 0	Maken vooronderzoek
Aannemer	Fase 3	Uitvoering
Buurtbewoners	Fase 1, Fase 2 en Fase 4	Participatie, geïnformeerd worden en gebruik
(ex)-gebruikers	Fase 1, Fase 2 en Fase 4	Participatie, geïnformeerd worden en gebruik

Tabel 7 De rollen van de actoren in de verschillende fases

Ik koos ervoor om twee ontwerpteam op te nemen, omdat de samenstelling van het team verschilt naargelang de fase van het proces. Ontwerpteam 1 komt vooral voor in fase 1, de haalbaarheidsstudie. In deze fase ligt de nadruk op analyse, programma-opmaak, participatie en het aftoetsen van mogelijke scenario's. Ontwerpteam 2 komt vooral voor in fase 2 en fase 3, wanneer het ontwerp technisch verder wordt uitgewerkt en voorbereid wordt op de uitvoering.

Daarnaast nam ik bepaalde actoren ook afzonderlijk op in het model, zoals de eigenaar, beheerder, aannemer, buurtbewoners en voormalige of toekomstige gebruikers. Deze actoren komen niet binnen een samengesteld team voor vanuit het standpunt van een ontwerper, maar kunnen op specifieke momenten afzonderlijk een belangrijke rol spelen. De opname van buurtbewoners en voormalige of toekomstige gebruikers maakt bovendien zichtbaar waar participatie mogelijk of wenselijk is, vooral in fase 1.

Naast de actoren nam ik ook de randvoorwaarden expliciet op in het model. Deze komen vooral terug in fase 1 and fase 2, maar de ontwerper moet ze doorheen het volledige proces in acht nemen. Randvoorwaarden zoals erfgoedwetgeving, stedenbouwkundige voorschriften, brandveiligheid, toegankelijkheid, de bouwtechnische toestand en het budget beïnvloeden voortdurend de ontwerpkeuzes. Ze kunnen daardoor ook een impact hebben op de doorlooptijd en de haalbaarheid van het project.

Daarnaast nam ik de doorlooptijd visueel op in het model aan de hand van streepjes per fase. Deze streepjes geven geen exacte tijdsduur weer, maar tonen de relatieve duur en intensiteit van een fase. Hoe dichter de streepjes bij elkaar staan, hoe langer of intensiever de fase doorgaans is. Op die manier maakte ik zichtbaar dat bepaalde fases, zoals de haalbaarheidsstudie, het ontwerp of de uitvoering, meer tijd en afstemming kunnen vragen dan andere fases. Dit resultaat toonde aan dat een ontwerper actoren en randvoorwaarden niet als losse aandachtspunten kan beschouwen, maar als sturende factoren doorheen het volledige proces. Daarom nam ik ze expliciet op in het model en koppelde ik ze aan de fases waarin ze een belangrijke rol spelen.

9.4 INVLOED VAN HET TYPE OPDRACHT OP HET PROCES

Ook het type opdracht heeft invloed op het proces. Dit wordt eerst theoretisch onderzocht in de literatuurstudie en daarna afgetoetst aan de praktijk door middel van de interviews met de ontwerpers. Hieruit komen volgende casusgebonden conclusies naar voren:

	Begijnhof / openbare opdracht	Godshuis de Lichtervelde / private opdracht
Ontwerpmethodiek	Geen vaste methodiek. Trial-and-error-benadering en eerder referentieel op basis van eerdere ervaringen en vergelijkbare projecten.	Vanuit financiële modellen bekijken wat er nodig is en wat er opbrengt op het vlak van het programma. Op architecturaal vlak wordt gestart vanuit organisatieprincipes zoals circulatie en structuur.
Programma	Publieke functies, onderwijs, erfgoedbeleving en ruimtelijke kwaliteit	Commerciële functies gecombineerd met sociaal-maatschappelijke waarde
Wijze van gunning	De opdracht verliep via een openbare procedure, waarbij transparantie, objectiviteit en non-discriminatie belangrijk zijn.	De opdrachtgever had meer vrijheid in de keuze van de betrokken ontwerpers en partners.
Doorlooptijd	De doorlooptijd kan langer zijn door de formele gunningsprocedure, de betrokkenheid van meerdere publieke actoren en de noodzakelijke afstemming met verschillende adviesinstanties.	De opstart kan flexibeler verlopen door een vrijere keuze van ontwerpteam en partners. Tegelijk blijft de doorlooptijd afhankelijk van erfgoedeisen, financiële haalbaarheid, ontwerpkeuzes en vergunningen.

Tabel 8 Vergelijking tussen een openbare en private opdracht aan de hand van praktijkcases en interviews

De vergelijkingen tonen aan dat het type opdracht vooral invloed heeft op de start van het proces, de teamsamenstelling, de gunning en de programma-aanpak. Bij een openbare opdracht ligt de nadruk sterker op publieke meerwaarde, transparantie en formele procedures. Bij een private opdracht is er meer flexibiliteit in de keuze van partners, maar spelen financiële haalbaarheid en rendement een grotere rol. In beide gevallen blijven erfgoedwaarden, randvoorwaarden, actoren en budget bepalend voor het verdere ontwerp- en uitvoeringsproces. Deze vergelijking moet gelezen worden als een casusgebonden conclusie. Door het beperkte aantal interviews is het niet mogelijk om hieruit een algemene uitspraak te doen over alle openbare en private opdrachten. Wel toont de vergelijking aan hoe het type opdracht binnen deze praktijkcases invloed had op het programma, de gunning en het procesverloop.

Dit resultaat toont aan dat het type opdracht vooral invloed heeft op de opstart, de teamselectie, de gunning en de programma-opmaak. In het verdere proces blijven beide opdrachtvormen echter afhankelijk van erfgoedwaarden, randvoorwaarden, actoren en budget. Daarom wordt het type opdracht in het model opgenomen als beïnvloedende factor, maar niet als volledig afzonderlijk procesverloop.

9.5 PARTICIPATIE ALS VOORWAARDE VOOR DRAAGVLAK

Binnen de herbestemming van religieus erfgoed speelt participatie een belangrijke rol. Religieuze gebouwen hebben vaak een sterke symbolische, sociale en emotionele betekenis voor hun omgeving. Daarom is het betrekken van buurtbewoners, voormalige gebruikers en toekomstige gebruikers belangrijk om draagvlak te creëren, zeker wanneer er sprake is van ontwijding of een ingrijpende functiewijziging. Uit de interviews blijkt echter dat participatie binnen de onderzochte praktijkcases beperkt wordt toegepast of niet als afzonderlijk procesonderdeel wordt benoemd. Bij het Godshuis De Lichtervelde kan dit deels verklaard worden door de ligging van de site, die zich niet in de centrale stadskern bevindt en waar minder directe buurtbewoners betrokken zijn. Bij beide praktijkcases werden buurtbewoners vooral geïnformeerd in fase 2, wanneer het definitieve ontwerp al verder uitgewerkt was.

Deze vaststelling toont aan dat participatie in de praktijk vaak eerder informatief dan co-creatief wordt ingezet. Buurtbewoners worden op de hoogte gebracht van de plannen, maar lijken minder actief betrokken te worden bij de vroege programma-opmaak of scenariofase. Voor het methodologische model betekent dit dat de mogelijkheid tot participatie zichtbaar gemaakt moet worden, vooral in de haalbaarheidsstudie en programmafase. Op die manier kan de input van betrokkenen vroeger in het proces worden meegenomen en kan het draagvlak voor de herbestemming versterkt worden.

9.6 REFLECTIEMOMENTEN EN TERUGKOPPELINGEN ALS KWALITEITSBEWAKING

Een ander belangrijk resultaat uit de interviews was dat ontwerpers reflectiemomenten in de praktijk weinig organiseerden. Met reflectiemomenten bedoel ik dat de betrokkenen bewust terugkijken naar het reeds doorlopen proces: welke stappen zijn voltooid, welke keuzes werden gemaakt, wat verliep goed, wat kon beter en welke vervolgstappen zijn nodig? Uit de interviews met de ontwerpers bleek dat zij dergelijke momenten niet altijd als een afzonderlijk onderdeel van het proces zagen. Toch kunnen ze waardevolle inzichten opleveren voor latere fases of toekomstige herbestemmingsprojecten.

Naast reflectiemomenten duidde ik in het model ook de terugkoppelingen expliciet aan. Deze terugkoppelingen zorgen ervoor dat de ontwerper ontwerpkeuzes niet losstaand neemt, maar telkens opnieuw aftoetst aan randvoorwaarden, actoren, erfgoedwaarden, het programma, het budget en de haalbaarheid. Op die manier kan men mogelijke knelpunten sneller opmerken en het ontwerp tijdig bijsturen. Reflectiemomenten en terugkoppelingen vullen elkaar dus aan.

Reflectie helpt om het proces kritisch te evalueren, terwijl terugkoppeling ervoor zorgt dat men beslissingen tijdens het proces voortdurend controleert. Door beide elementen zichtbaar op te nemen in het methodologisch model, maakte ik het herbestemmingsproces minder lineair. Hierdoor ontstaat er meer ruimte voor bijsturing, overleg en kwaliteitsbewaking. Dit resultaat toonde aan dat reflectiemomenten en terugkoppelingen nodig zijn om ontwerpkeuzes, erfgoedwaarden en randvoorwaarden doorheen het proces opnieuw af te toetsen.

9.7 SYNTHESE: HET SAMENBRENGEN VAN VERSNIPPERDE KENNIS

Uit de voorgaande resultaten blijkt dat kennis over het herbestemmingsproces van religieus erfgoed verspreid zit over verschillende bronnen, modellen en praktijkervaringen. Bestaande modellen behandelen afzonderlijke onderdelen van het proces, maar brengen fases, actoren, randvoorwaarden, participatie, reflectie en terugkoppelingen zelden samen in één geïntegreerd kader.

Deze vaststelling vormt de basis voor de ontwikkeling van het methodologisch model. Er wordt bewust gekozen voor een circulaire opbouw in plaats van een lineaire tijdlijn, omdat het proces in de praktijk niet altijd rechtlijnig verloopt. Fases kunnen parallel plaatsvinden, worden herhaald of opnieuw worden opgestart wanneer nieuwe randvoorwaarden, actoren of inzichten naar voren komen.

Het resultaat is een model dat het herbestemmingsproces niet alleen chronologisch ordent, maar ook ruimte laat voor bijsturing, overleg en parallelle trajecten. Hierdoor vormt het model een houvast voor ontwerpers bij het begrijpen, analyseren en begeleiden van complexe herbestemmingsprocessen van religieus erfgoed.

10 REFLECTIE EN EVALUATIE

In dit hoofdstuk blik ik kritisch terug op het onderzoeksproces, de gebruikte methodes en de resultaten. Daarbij bespreek ik de sterktes en zwaktes van het onderzoek en breng ik de moeilijkheden en beperkingen in kaart. Tot slot volgt een evaluatie van de relevantie en betrouwbaarheid van de resultaten, die ik aanvul met suggesties voor verder onderzoek.

10.1 REFLECTIE OP HET ONDERZOEKSPROCES

Tijdens de literatuurstudie startte ik eerst met het apart samenvatten van elke bron. Al snel merkte ik dat deze aanpak heel veel tijd vroeg. Op aanbeveling besloot ik daarom om alle bronnen en elementen systematisch in een Excel-sjabloon te verwerken. Zo bracht ik gelijkaardige informatie meteen efficiënt bij elkaar. Vanuit deze basis begon ik met het schrijven van het rapport. Achteraf gezien had ik hier eerder aan kunnen beginnen; omdat ik de conclusies telkens al in het sjabloon had uitgeschreven, deed ik nu soms dubbel werk bij het overzetten van de tekst.

Vervolgens legde ik alle modellen naast elkaar en ordende ik ze chronologisch in de vorm van een tijdlijn met behulp van post-its. Dankzij deze methode kon ik snel aanpassingen doorvoeren. Vanuit deze opstelling begon ik met het ontwerpen van de schema's. Hoewel ik startte vanuit een lineaire tijdlijn, bewoog het model al snel in de richting van een cirkel. De cirkelvorm zelf had op dat moment nog geen diepere betekenis. Pas toen Michael tijdens een ontwerpnamiddag bij ZOOM Architecten de vraag stelde: 'Waarom kies jij voor een cirkel?', gaf ik de vorm een bewuste betekenis. Binnen deze cirkel stellen we immers alles aan het model in vraag en bekijken we de verschillende opties.

Vanaf dat moment toetste ik het model bij iedere expert af op zowel grafisch als inhoudelijk vlak. Ook vroeg ik hen welke vorm het eindproduct moet aannemen om het zo toegankelijk mogelijk te maken. Al deze feedback leidde tot een model dat ik voortdurend bleef verfijnen. Op een gegeven moment moest ik dit proces echter afronden om verder te kunnen. Uiteindelijk verwerkte ik de informatie uit de interviews in het model en testte ik het eindproduct als laatste stap op de Abdij van Herkenrode.

10.2 STERKTES EN ZWAKTES VAN HET ONDERZOEK

Een van de sterke punten van dit onderzoek is dat ik de theorie achtereenvolgens aan de praktijk en aan een specifieke testcase heb getoetst. Hierdoor kreeg ik een helder beeld van wat wel of niet werkt in een reële context. Daarnaast voegde ik aspecten zoals een tijdindicatie, het financiële vlak en de verschillende actoren toe aan het model, om het als tool zo krachtig mogelijk te ontwikkelen.

Daartegenover staan ook een aantal zwakke elementen in het onderzoek. Zo voegde ik het vooronderzoek, de uitvoeringsfase en de ingebruikname pas in een later stadium toe. Hierdoor kon ik voor deze specifieke fases geen uitgebreide literatuurstudie meer uitvoeren en bleef de uitwerking beperkt tot een aantal basiselementen. Daarnaast nam ik slechts drie interviews af met ontwerpers. Daardoor beschik ik over onvoldoende informatie om algemene conclusies te trekken over de exacte verschillen tussen een openbare en een private opdracht. Dit vormt dan ook de belangrijkste beperking van dit onderzoek.

10.3 BEPERKINGEN EN MOEILIKHEDEN

Andere beperkingen zijn dat ik maar één testcase had. Eigenlijk had dit twee moeten zijn, waarvan één een openbare opdracht en één een private opdracht, zodat deze beide afgetoetst konden worden aan het model. Moest dit zo zijn, kon er op dat vlak een beter resultaat geformuleerd worden. Een van de moeilijkheden was bijvoorbeeld dat de beschikbare informatie moeilijk te verkrijgen is, waardoor je een lange tijd moet wachten en niet echt ermee verder kan. Ook het effectieve plaatsbezoek was moeilijk omdat

het 5 uur met het openbare vervoer is van waar ik woon. Uiteindelijk heb ik het wel bezocht waar ik tevreden mee ben. Het heeft me vele meer inzicht en informatie over de site gegeven.

10.4 RELEVANTIE EN BETROUWBAARHEID VAN DE RESULTATEN

De resultaten zijn vooral relevant als kwalitatieve inzichten, maar apart niet echt representatief. Het is vooral het eindresultaat dat alle versnipperde informatie samenneemt. Dit is in dit onderzoek ook het innovatieve aspect, het model waarbij er rekening gehouden wordt met reflectie, participatie, terugkoppelingen, de verschillende factoren en uitgebreid de ontwerpfase aantoont. Verder werd het model met verschillende experts overlopen, zoals ontwerpers, erfgoedconsulenten, architecten, restauratiearchitecten en energieconsulenten. De aftoetsing met experts verhoogde de betrouwbaarheid en praktijkrelevantie van het model.

De relevantie hiervoor in het werkveld is voornamelijk gericht op ontwerpers, maar kan ook door andere actoren gehanteerd worden als leidraad. Hierbij is er een model dat alle fases toont. Iemand midden in een herbestemmingsproces kan dus bekijken welke stappen er al gezet zijn geweest, waar men momenteel zit en wat er in de toekomst nog gedaan moet worden. Zoals vermeld in het interview kan het zijn dat sommige ontwerpers dit niet zullen gebruiken omdat ze al een eigen methodiek ontwikkeld hebben uit hun eigen expertise. Voor startende bureaus die hun eerste herbestemming uitvoeren of bureaus zonder vaste methodiek kan dit een hulpmiddel zijn.

10.5 SUGGESTIES VOOR VERDER ONDERZOEK

Als laatste suggestie voor toekomstig onderzoek kan worden nagegaan hoe men dit model eventueel kan linken aan een database. Binnen zo'n platform zouden actoren belangrijke documenten kunnen uploaden, zodat iedereen direct kan zien wat er al gerealiseerd is en via links meteen naar de effectieve documenten kan doorklikken. Daarnaast kan men in een vervolgstudie bredere literatuur raadplegen over algemeen historisch erfgoed (zonder specifiek religieus aspect). Wanneer onderzoekers dat basismateriaal vervolgens toetsen aan voldoende casussen en aanvullende interviews, kan er een universeel herbestemmingsmodel voor historische erfgoedgebouwen ontstaan.

11 CONCLUSIE EN PRODUCT

11.1 CONCLUSIE

In deze bachelorproef startte ik met de onderzoeksvraag: hoe er een methodologisch kader ontwikkeld kan worden voor herbestemmingen van religieus erfgoed met de focus op ontwerp en toepasbaarheid op verschillende casussen. Uit het onderzoek blijkt dat zo'n kader, in dit geval een model, moet bestaan uit een flexibele processtructuur waarin fases, actoren, randvoorwaarden, ontwerpstrategieën, participatie, reflectie en terugkoppelingen samen worden opgenomen.

De belangrijkste bevindingen in dit onderzoek zijn:

- Bestaande modellen bestaan uit versnipperde informatie die sterk focust op analyse en niet op ontwerp.
- Het herbestemmingsproces is in 5 fases op te splitsen, namelijk: het vooronderzoek, de haalbaarheidsstudie, het ontwerp, de uitvoering en de ingebruikname.
- De fases verlopen in de praktijk niet altijd strikt lineair. Bij complexe erfgoedsites kunnen fases parallel plaatsvinden, terugkeren of opnieuw worden opgestart.
- Ontwerpmethodieken en -strategieën kunnen de overgang ondersteunen door erfgoedwaarden, randvoorwaarden, programma en ruimtelijke kwaliteit te vertalen naar ontwerpkeuzes.
- Actoren en randvoorwaarden hebben een sterke invloed op ontwerpbeslissingen, budget, haalbaarheid en doorlooptijd.
- Participatie en reflectiemomenten worden in de praktijk niet altijd expliciet toegepast, maar zijn belangrijk voor draagvlak, bijsturing en kwaliteitsbewaking.
- Het type opdracht beïnvloedt vooral de gunning en programma-opmaak, maar vormt geen volledig afzonderlijk procesverloop.

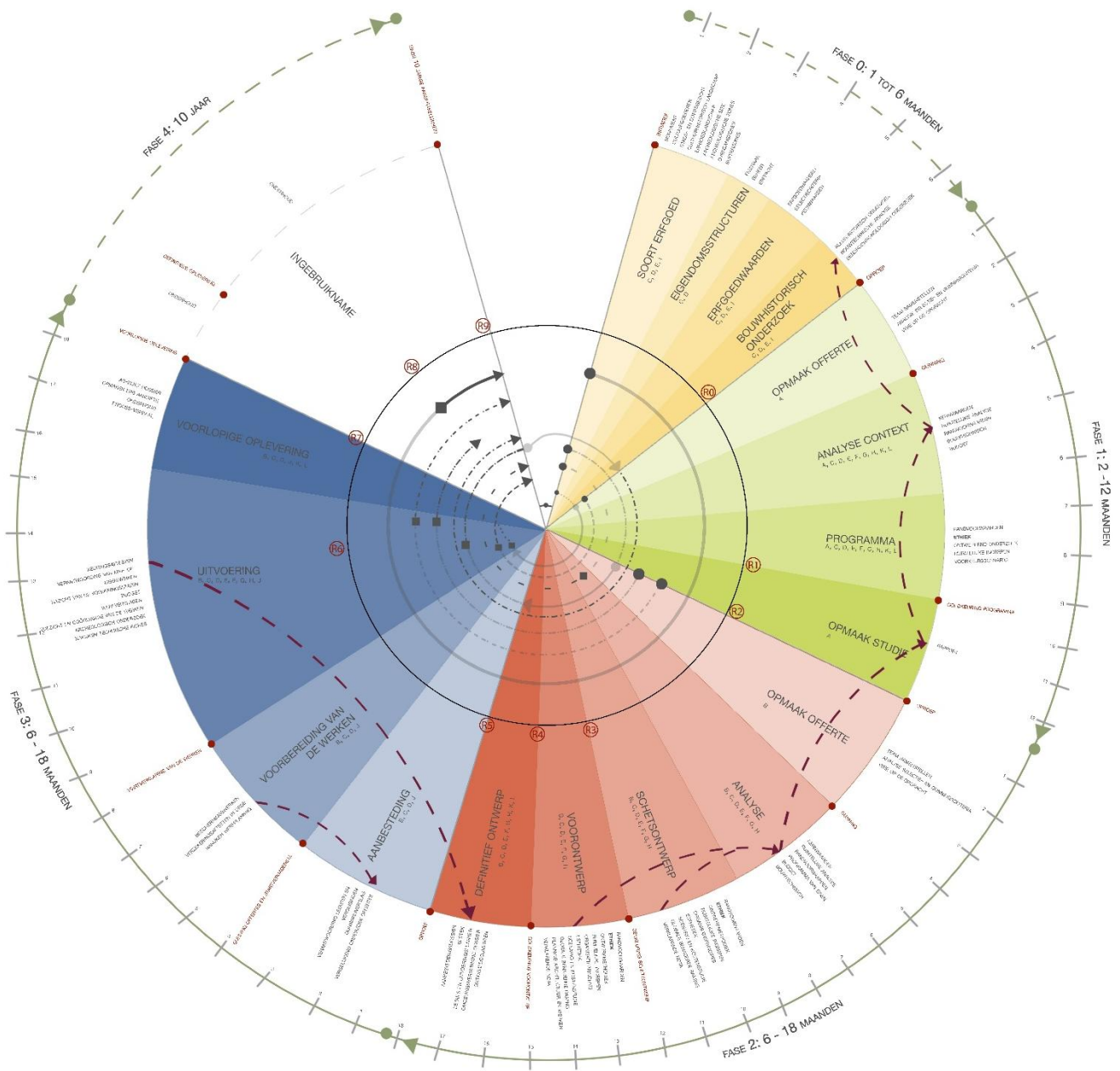
De waarde van dit onderzoek ligt vooral in het samenbrengen van versnipperde informatie. Bestaande modellen en bronnen behandelen afzonderlijke delen van het proces, zoals de bouwtechnische analyse, erfgoedwaarden, haalbaarheid, ontwerp of uitvoering. Dit onderzoek brengt deze onderdelen samen in een geïntegreerd methodologisch model, waarin niet alleen de procesfases, maar ook de actoren, randvoorwaarden, ontwerpstrategieën, participatie, reflectiemomenten en terugkoppelingen zichtbaar gemaakt worden.

Voor het werkveld biedt het model een praktisch hulpmiddel om complexe herbestemmingstrajecten beter te begrijpen en te structureren. Het kan ontwerpers helpen om overzicht te krijgen over welke stappen al gezet zijn, welke actoren betrokken moeten worden, welke randvoorwaarden opnieuw afgetoetst moeten worden en welke ontwerpstrategieën kunnen worden ingezet. Vooral voor startende ontwerpers of bureaus zonder vaste methodiek kan het model dienen als leidraad of checklist.

11.1.1 MAATSCHAPPELIJKE WAARDE EN SDG'S

De maatschappelijke waarde van dit onderzoek sluit aan bij SDG 11: Duurzame steden en gemeenschappen. Het onderzoek ondersteunt het behoud en hergebruik van religieus erfgoed en toont hoe bestaande erfgoedsites opnieuw betekenisvolle functies kunnen krijgen binnen hun omgeving. Daarnaast sluit de focus op herbestemming ook aan bij SDG 12, omdat bestaande gebouwen en materialen opnieuw worden ingezet in plaats van vervangen.

11.2 EINDPRODUCT

Afbeelding 48 Eindproduct - methodologisch model

FASES EN TIJD

- = FASE 0: VOORSTUDIE
- = FASE 1: HAALBAARHEIDSSSTUDIE
- = FASE 2: ONTWERP
- = FASE 3: UITVOERING
- = FASE 4: INGEBRUIKNAME

REFLECTIE MOMENTEN ONTWERPER

- R0 = REFLECTIE OP EINDE VAN VOORSTUDIE
- R1 = REFLECTIE NA VOORKEURPROGRAMMA
- R2 = REFLECTIE OP EINDE VAN HAALBAARHEIDSSSTUDIE
- R3 = REFLECTIE NA GUNNING OF GOEDKEURING SCHETSONTWERP
- R4 = REFLECTIE NA GOEDKEURING VOORONTWERP
- R5 = REFLECTIE OP EINDE VAN ONTWERP
- R6 = REFLECTIE TIJDENS DE UITVOERING
- R7 = REFLECTIE OP VOORLOPIGE OPLEVERING
- R8 = REFLECTIE OP DEFINITIEVE OPLEVERING
- R9 = REFLECTIE NA 10 JARIGE AANSPRAKELIJKHEID

MOMENTEN

- = BELANGERIJKE MOMENTEN GEKOPPELD MET EEN OVERLEG MOMENT

ACTOREN

- A = ONTWERPTEAM 1: ARCHITECT, ARCHITECT RENOVATIE, ARCHITECT RESTAURATIE, INTERIEURARCHITECT, SCENOGRAAF
- B = ONTWERPTEAM 2: ARCHITECT, ARCHITECT RENOVATIE, ARCHITECT RESTAURATIE, INTERIEURARCHITECT, SCENOGRAAF, IR. TECHNIEKEN, IR. STABILITEIT, IR. AKOESTIEK, EPB-VERSLAGGEVER, VEILIGHEIDSCOÖRDINATOR
- C = EIGENAAR
- D = BEHEERDER
- E = AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED EN ONROERENDERFGOEDGEMEENTE
- F = DIENST BRANDWEER
- G = DIENST TOEGANKELIJKHEID
- H = DIENST STEDENBOUW
- I = HISTORICUS
- J = AANNEMER
- K = BUURTBEWONERS
- L = (EX)-GEBRUIKERS

GEBOUW MET HET PROCES DIE ZE VERLOPEN EN HEBBEN EN ZAL VERLOPEN

= VOLTOOIDE HERBESTEMMING

= RENOVATIE

= MUSEALE HERINRICHTING

= RESTAURATIE

= ONTWERP

= NIEUWBOUW

= INSTANDHOUDING

= VRAAGTEKEN

- = MOMENT WAAR ZE NU ZITTEN
- = START MOMENT
- = EIND MOMENT
- = OVERSLAGEN STAPPEN

PIJLEN

- = TERUGKOPPELING NAAR VORIGE

SYMBOLEN OP TIJDLIJN

- = START MOMENT VAN DE FASE
- = DE RICHTING VAN DE FASE
- = 1 MAAND

DE TIJD IS EEN VOORGESTELDE INDICATIE, AFHANKELIJK VAN HET TYPE EN SCHAAL VAN DE OPDRACHT KAN DEZE LANGER OF KORTER ZIJN.

Afbeelding 49 Eindproduct - Legende methodologisch model

Als eindproduct wordt een methodologisch model ontwikkeld, gekoppeld aan verschillende informatiefiches per fase. Deze fiches zijn digitaal verbonden met het model doordat erop geklikt kan worden. Daarnaast wordt de link ook visueel versterkt door dezelfde kleuren en kleurschakeringen te gebruiken in zowel het model als de bijbehorende fiches.

Elke hoofdfase krijgt in het model een eigen kleur. De deelfases worden weergegeven in schakeringen van diezelfde kleur, zodat duidelijk blijft tot welke fase ze behoren. De deelfases worden verder toegelicht aan de hand van informatiefiches, waarin de theoretische aspecten kort worden uitgelegd. Waar mogelijk wordt daarbij teruggegrepen op de praktijkcases en de testcase als voorbeeld.

Ontwerpergerichte methodiek voor herbestemmingen van religieus erfgoed

INFORMATIEFICHE VOOR- ONDERZOEK

- SOORTEN ERFGOED.....4
- EIGENDOMS-
STRUCTUREN.....6
- ERFGOEDWAARDEN.....8
- BOUWHISTORISCH
ONDERZOEK.....12

Bachelorproef - Fleur Sanchez, 2026

Ontwerpergerichte methodiek voor herbestemmingen van religieus erfgoed

INFORMATIEFICHE HAALBAAR- HEIDSTUDIE

- OFFERTE OPMAAK.....4
- ANALYSE CONTEXT.....6
- PROGRAMMA.....10
- OPMAAK STUDIE.....12

Bachelorproef - Fleur Sanchez, 2026

Ontwerpergerichte methodiek voor herbestemming van religieus erfgoed

INFORMATIEFICHE ONTWERP

- OFFERTE OPMAAK.....4
- ANALYSE DOCUMENTEN..6
- SCHETSONTWERP.....8
- VOORONTWERP.....14
- DEFINITIEF ONTWERP.....20

Bachelorproef - Fleur Sanchez, 2026

Ontwerpergerichte methodiek voor herbestemmingen van religieus erfgoed

INFORMATIEFICHE UITVOERING

- AANBESTEDING.....4
- VOORBEREIDING VAN DE
WERKEN.....6
- UITVOERING.....8
- VOORLOPIGE
OPLEVERING.....10

Bachelorproef - Fleur Sanchez, 2026

Ontwerpergerichte methodiek voor herbestemmingen van religieus erfgoed

INFORMATIEFICHE INGEBRIJKNAME

- DEFINITIEVE
OPLEVERING.....2

Bachelorproef - Fleur Sanchez, 2026

Afbeelding 50 Eindproduct - Informatiefiches bij methodologisch model

Binnen de deelfases in het model worden ook momentopnames aangeduid. Aan deze momentopnames kan telkens een overlegmoment gekoppeld worden. Daarnaast worden per deelfase de betrokken actoren weergegeven aan de hand van letters. Zo wordt zichtbaar welke partijen op welk moment in het proces een rol spelen.

Per deelfase kunnen ook terugkoppelingen plaatsvinden. Deze worden aangeduid met pijlen die tegen de richting van de cirkel ingaan. Op die manier wordt weergegeven dat het proces niet volledig lineair verloopt, maar dat eerdere keuzes, analyses of randvoorwaarden opnieuw kunnen worden afgetoetst.

Rondom het model bevindt zich een circulaire tijdlijn. Deze tijdlijn geeft aan de hand van streepjes een indicatie van de relatieve duur en intensiteit van elke fase. Hoe dichter de streepjes bij elkaar staan, hoe langer of intensiever de fase doorgaans is. Fase 0 en fase 4 worden deels in stippelijntjes weergegeven, omdat de ontwerper in deze fases minder actief betrokken is dan in de andere fases.

Wanneer er wordt ingezoomd op het model, wordt een tweede cirkel zichtbaar. In deze cirkel staan de reflectiemomenten voor de ontwerper aangeduid. Het model bevat negen reflectiemomenten, die telkens gekoppeld zijn aan belangrijke momentopnames binnen het proces. Deze momenten stimuleren de ontwerper om kritisch terug te kijken naar de gemaakte keuzes, de betrokken actoren, de randvoorwaarden en de volgende stappen.

In het centrale gedeelte van het model worden de processen van verschillende gebouwen binnen de Abdij van Herkenrode weergegeven. Deze pijlen tonen welk proces een gebouw al heeft doorlopen, waar het project zich momenteel bevindt en welke stappen in de toekomst nog gepland of onderzocht moeten worden. Daarbij worden ook start- en eindmomenten aangeduid. Afhankelijk van het type werken kunnen bepaalde deelfases of zelfs volledige fases worden overgeslagen. Hierdoor toont het model niet alleen het algemene proces, maar ook hoe verschillende trajecten parallel of afwijkend kunnen verlopen binnen één erfgoedsite.

12 BIBLIOGRAFIE

OO3406 - Hasselt - Begijnhof. (z.d.). Vlaams

Bouwmeester. <https://www.vlaamsbouwmeester.be/nl/projecten/oo3406-hasselt-begijnhof>

Abdij van Herkenrode. (z.d.). Herita. <https://www.herita.be/nl/monumenten/abdij-van-herkenrode>

Abdij van Herkenrode. (2018, 2 januari). Inventaris Onroerend

Erfgoed. <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/22246>

Abdij van Herkenrode · Verleden week. (z.d.-

b). <https://www.omeka.ugent.be/verledenweek/s/VW2023Herbestemming/page/abdij-van-herkenrode>

agentschap Onroerend Erfgoed. (2018). LEIDRAAD BIJ HERBESTEMMINGSINITIATIEVEN VAN BESCHERMDE KERKEN. In *Leidraad Herbestemming Kerken* (pp. 1–

17). https://www.onroenderfgoed.be/sites/default/files/2018-10/Leidraad_herbestemming_kerken.pdf

Architectuurwedstrijden algemeen. (2024, 25 september).

VAi. <https://www.vai.be/advies/architectuurwedstrijden-algemeen>

Ardui, C., Borghouts, K., Sterken, S., Vermeulen, S., Vervloesem, E., Wleërs, E., & Team Vlaams

Bouwmeester. (2024). *Herscheppen: Ontwerpend onderzoek voor het Projectbureau Herbestemming*

Kerken 2016-2021. Team Vlaams Bouwmeester. <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/63764>

Arfa, F. H., Zijlstra, H., Lubelli, B., & Quist, W. (2022). Adaptive Reuse of Heritage Buildings: From a

Literature Review to a Model of Practice. *The Historic Environment Policy & Practice*, 13(2), 148–

170. <https://doi.org/10.1080/17567505.2022.2058551>

Arfa, F. H., Lubelli, B., Quist, W., & Zijlstra, H. (2024). A model of the adaptive reuse process of heritage

buildings: Validation on four cases in the Netherlands. *Design Studies*, 91–92,

101252. <https://doi.org/10.1016/j.destud.2024.101252>

Begijnhof. (2018, 2 januari). Inventaris Onroerend

Erfgoed. <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/22113>

Begijnhof. (z.d.). VAI. <https://www.vai.be/gebouwen/publieke-gebouwen/begijnhof-hasselt>

Begijnhofsite Hasselt | limburg.be. (2025, 10 november). limburg.be. <https://www.limburg.be/bestuur-regio/provincie-limburg-bouwt/begijnhofsite-hasselt>

Besluit van de Vlaamse Regering tot vaststelling van een gewestelijke stedenbouwkundige verordening inzake toegankelijkheid. (2009, 5 juni). <https://codex.vlaanderen.be/PrintDocument.ashx?id=1018282&>

Biermans, B., De Bruyn, J., Desmet, L., De Hoon, W., Haentjes, E., Lyppens, G., Onghena, A., Clijmans, F.,

Pieters, E., Van Calenbergh, A., Verbakel, W., Verstraeten, T., & Wouters, E. (2023). *dorpse architectuur:*

toolbox (2de editie). Public Space. (Oorspronkelijk gepubliceerd 2021)

Bouwhistorisch onderzoek | Eigenaars | Onroerend Erfgoed.

(z.d.). <https://www.onroenderfgoed.be/bouwhistorisch-onderzoek>

Decreet betreffende de materiële organisatie en werking van de erkende erediensten.

(2005). <https://codex.vlaanderen.be/portals/codex/documenten/1013380.html>

Decreet betreffende het onroerend erfgoed (citeeropschrift: “het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013”). (2013, 12 juli). <https://codex.vlaanderen.be/portals/codex/documenten/1023317.html#H1062477>

Definities | Soorten erfgoed | Onroerend Erfgoed. (z.d.). <https://www.onroenderfgoed.be/definities>

Devoldere, S., Theirssen, M., Decrem, W., Team Vlaams Bouwmeester, Vlaams Kenniscentrum PPS, & Participatiemaatschappij Vlaanderen. (2014). Vuistregels voor meerwaarde Publiek-Private Samenwerking. In K. Verhoest, T. Willems, T. Coppens, & J. Voets (Reds.), Vuistregels voor meerwaarde Publiek-Private Samenwerking.

De Houwer, V., Meganck, L., Van Herck, K., & Agentschap Onroerend Erfgoed. (2023). Waarderen van erfgoed: erfgoedwaarden en criteria. Agentschap Onroerend Erfgoed. <https://doi.org/10.55465/PFEW9754>

De Houwer, V., werkgroep “Herbestemming kerken” (2004-2006), Appermont, I., Bergmans, A., De Houwer, V., De Leeuw, S., De Malsche, M., Geleyns, P., Hooft, E., Manderyck, M., Robijns, K., Van Branden, G., Vanthillo, C., Wylleman, L., & De Houwer, V. (2009). In ander licht: bestemming van religieus erfgoed

De Standaard. (2011, 25 maart). Herkenrode mikt op 150.000 bezoekers per jaar. De Standaard. <https://www.standaard.be/regio/herkenrode-mikt-op-150.000-bezoekers-per-jaar/43453705.html>

De Wijers: Wandelgebied Herkenrode | Regionale landschappen. (z.d.). Regionale Landschappen. <https://www.regionalelandschappen.be/beleven/de-wijers-wandelgebied-herkenrode>

D. K. Ching, F. (2007). architecture: form, space & order (3de editie). John Wiley & Sons, Inc.

Dubberly, H., Dubberly Design Office, Evenson, S., Fjord, Robinson, R., & Sapient. (z.d.). The Analysis-Synthesis Bridge model. In ACM — Interactions — Volume XV.2 — March + April 2008 — On Modeling Forum.

Eke Klooster “Luma”. (2026, 24 februari). Veneco. <https://veneco.be/eke-klooster>

Erfgoedpremie | Financiële steun | Onroerend Erfgoed. (z.d.). <https://www.onroenderfgoed.be/erfgoedpremie>

Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken Algemene Directie Civiele Veiligheid – Brandpreventie. (1994). Koninklijk besluit van 7 juli 1994 tot vaststelling van de basisnormen voor de preventie van brand en ontploffing waaraan de gebouwen moeten voldoen. In Federale Overheidsdienst Binnenlandse Zaken Algemene Directie Civiele Veiligheid – Brandpreventie. <https://www.brandweerzonecentrum.be/assets/files/KB-Basisnormen-voor-de-preventie-van-brand-en-ontploffing-48-MB.pdf>

Godshuis De Lichtervelde. (z.d.). Inventaris Onroerend Erfgoed. <https://inventaris.onroenderfgoed.be/erfgoedobjecten/38649>

Herbestemming en renovatie The Bank Amsterdam | Rijnboutt. (2025, 30 oktober). Rijnboutt. <https://rijnboutt.nl/portfolio/the-bank/>

Herbestemming | Financiële steun | Onroerend Erfgoed. (z.d.). <https://www.onroenderfgoed.be/voor-herbestemmingswerken-nieuwbouwingrepen>

Herkenningsteken | Eigenaars | Onroerend erfgoed. (z.d.). <https://www.onroenderfgoed.be/herkenningsteken>

Inventaris onroerend erfgoed. (2026). <https://inventaris.onroenderfgoed.be/>

Kerken | Erfgoedpremie | Onroerend erfgoed. (z.d.). <https://www.onroenderfgoed.be/herbestemming-van-kerken-2023>

Leupen, B., Grafe, C., Körnig, N., Lampe, M., & De Zeeuw, P. (1993). *Ontwerp en analyse* (8ste editie). nai010 uitgevers.

Lo Faro, A., & Miceli, A. (2019). Sustainable Strategies for the Adaptive Reuse of Religious Heritage: A Social Opportunity. *Buildings*, 9(10), 211. <https://doi.org/10.3390/buildings9100211>

Meulman, B. Persoonlijke communicatie. 22 mei 2026.

Meulman, B. Persoonlijke communicatie. 30 mei 2026.

Meulman, B. Persoonlijke communicatie. 4 juni 2026

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2019, 10 oktober). *Kleurhistorisch onderzoek*. <https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/s/schilderwerk-en-kleurhistorie/kleurhistorisch-onderzoek>

Mulders, J.-P. (2025, 3 april). Vroeger stegen hier gebeden op. Straks hoor je alleen nog het bliepje van de selfscan in de Sint-Annakerk. *DeMorgen*. <https://www.demorgen.be/nieuws/vroeger-stegen-hier-gebeden-op-straks-hoor-je-alleen-nog-het-bliepje-van-de-selfscan-in-de-sint-annakerk~be501fb8/?referrer=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>

Open oproep. (2024, 1 augustus). Vlaams Bouwmeester. <https://www.vlaamsbouwmeester.be/nl/tools/open-oproep>

Overheidsopdrachten van de Vlaamse overheid. (z.d.). Vlaanderen.be. <https://www.vlaanderen.be/overheidsopdrachten-van-de-vlaamse-overheid>

Reconversion of Hasselt Beguinage | Bovenbouw Architectuur. (z.d.). Bovenbouw Architectuur. <https://bovenbouw.be/projects/reconversion-of-hasselt-beguinage/>

Restauratie. (z.d.). Herita. <https://www.herita.be/nl/monumenten/abdij-van-herkenrode/restauratie>

Ruimtelijk beleid, gebiedsontwikkeling en bestemmingsplannen. (z.d.). <https://omgeving.vlaanderen.be/nl/ruimtelijk-beleid-gebiedsontwikkeling-en-bestemmingsplannen>

Ruimtelijke plannen. (z.d.). Vlaanderen.be. <https://www.vlaanderen.be/bouwen-wonen-en-energie/bouwen-en-verbouwen/bouwvergunningen-en-plannen/ruimtelijke-ordering/ruimtelijke-plannen>

Samen herbestemmen. (z.d.). Samen Herbestemmen. <https://www.samenherbestemmen.be/nl>

Samen zorgen voor historische plekken. (z.d.). Herita. <https://www.herita.be/nl>

Sterkte/zwakte analyse (SWOT analyse). (z.d.). Vlaanderen.be. <https://www.vlaanderen.be/informatie-voor-hr-professionals/organisatie/werkvormen/sterkte-zwakte-analyse-swot-analyse>

Triginta - Godshuis de Lichtervelde. (2025, 5 mei). English. <https://www.triginta.be/projects/godshuis-de-lichtervelde>

Vai-Kennisdossier-Architectuurwedstrijden: Begrippenkader. (2022). In www.vai.be. Vlaams Architectuur instituut.

Vandenbroucke, K. (2020). *MAG DIT WEG: Methodiek voor herbestemming*. nai010 uitgevers.

Van Roy, N., Vermeulen, S., Onroerend Erfgoed, & Flanders Heritage. (2014). EERST ONDERZOEKEN, DAN HERBESTEMMEN. In *EERST ONDERZOEKEN, DAN HERBESTEMMEN*. Onroerend Erfgoed.

Wat is ontwerpend onderzoek? - Afdeling Buitengewone Zaken. (2025, 23 juni). Afdeling Buitengewone Zaken. <https://afdelingbuitengewonezaken.nl/csc/ontwerpend-onderzoek/>

Woodman, E., Stijn Bollaert, Dehullu, E., De Caigny, S., Leloutre, G., T'Jonck, P., Broes, T., Dehaene, M., Dedeurwaerdere, I., Totté, P., & Vermeulen, P. (2025). A+315 PRIVA+TE COMMISSIONING. In *A+315 PRIVA+TE COMMISSIONING* (Vol. 52, p. 34-41).

www.onroenderfgoed.be. (2019). Inspiratienota kerkenbeleidsplannen. In www.onroenderfgoed.be.

13 BIJLAGEN

In de bijlagen zijn de ondersteunende documenten opgenomen die tijdens het onderzoek werden gebruikt. Deze omvatten de ontwikkelde Excel-sjablonen, de uitgeschreven interviews, de digitale interviews die via e-mail werden afgenomen en de bijbehorende vragenlijsten. Deze documenten bieden extra inzicht in het onderzoeksproces en vormen een aanvulling op de resultaten en conclusies die in deze bachelorproef worden besproken.

Omwille van de omvang en het formaat van bepaalde documenten zijn niet alle bijlagen opgenomen in dit rapport. Enkele bijlagen worden daarom afzonderlijk digitaal toegevoegd. Op die manier blijven alle relevante onderzoeksdocumenten beschikbaar zonder de leesbaarheid en omvang van het rapport te beïnvloeden.

COMPONENTEN HERBESTEMMING	BRONNEN							CONCLUSIES	AANVULLINGEN
	Mag dit weg, methodiek van herbestemming	Eerst onderzoeken, dan herbestemmen	Herscheppen. Ontwerpend onderzoek voor het projectbureau Herbestemming Kerken 2016-2021	In ander licht, herbestemmen van religieus erfgoed	Leidraad bij herbesteddings initiatieven van beschermde kerken	A model of the adaptive reuse process of heritage buildings: Validation on four cases in the Netherlands	Sustainable Strategies for Adaptive Reuse of Religious Heritage A Social Opportunity		
Procesmatige benadering			Veel stedenbouwkundige studies zijn kerken niet opgenomen in toekomstvisie van een dorp of wijk, in een vroegere fase nadenken over wat doen met deze kerken 4 STAPPEN: - eerst intakegesprek met enkel coördinator - resultaat intakegesprek was ofdat het project in aanmerking kwam - tweede een startgesprek, kennismaking ontwerpteam gekoppeld aan plaatsbezoek - als derde ontwerpteam aan de slag: maken scenario's en besproken tijdens tweede overleg - tot slot voorkeurscenario bepaald dat ontwerpteam uitwerkt tot budgettair becijferd voorstel - kennisuitwisseling		in 5 fases: 1) stel een overlegteam samen 2) doe een vooronderzoek 3) werk aantal ontwerpsscenario's uit 4) kies voorkeurscenario 5) start vergunning/ toelatingstraject	EARHB model (Effective Adaptive Reuse of Heritage Buildings) bestaat uit 9 stappen 0) initiatief 1) analyse van bestaande context van gebouw 2) waardebepalng van het gebouw 3) betekenisniveau of cultuurhistorische waarde 4) herbesteddingspotentieel 5) definiëren van ontwerp strategie 6) finale beslissing maken 7) uitvoering 8) nazorg 9) evaluatie na aantal jaren	proces vorm te geven is door specifieke marketingstrategie te ontwikkelen op basis van de aldus gedefinieerde PSOH (Perception of self-owned heritage) en meta-theming 1) verwijst naar doel om erfgoedsites aantrekkelijk maken voor nieuwe gebruikers, perceptie te creëren dat ze deel uitmaken van hun eigen erfgoed 2) naar het toekennen nieuw gebruik dat verband houdt met of herinnert aan oorspronkelijke gebruik en de historische betekenis, waardoor een breder beeld wordt gevormd van de kernwaarden van de site die als relevant kunnen worden ervaren in ons moderne leven balans tussen conservatie en valorisatie subtiel evenwicht worden bereikt door verschillende niveaus van compatibiliteit ontwerpproces te integreren 1) functionele compatibiliteit – met betrekking tot het object, de omgeving en potentiële gebruikers 2) historische en esthetische waarden en mogelijke ingrepen om de staat van instandhouding van het gebouw te verbeteren zonder deze waarden aan te tasten 3) duurzaamheid van het herbesteddingsproject gedurende de gehele levenscyclus	Vanuit verschillende deelprocessen kan een geïntegreerd traject worden opgebouwd dat het volledige herbesteddingsproces structureert. Dit start bij het initiatief en een intakegesprek met de coördinator, gevolgd door de samenstelling van een overlegteam en een startoverleg. Vervolgens wordt de bestaande context geanalyseerd en het gebouw gewaardeerd op ruimtelijke en cultuurhistorische betekenis. Op basis hiervan wordt het herbesteddingspotentieel onderzocht, onder meer via scenario's en mogelijke ontwerpstrategieën. Daarna wordt een voorkeurscenario gekozen en financieel doorgerekend, wat leidt tot gunning en vervolgens uitvoering. Het traject eindigt met nazorg of onderhoud en een reflectiefase die het proces evalueert en inzichten oplevert voor toekomstige projecten. Binnen dit proces worden PSOH (Perception of Self-Owned Heritage) en meta-theming ingezet om de balans tussen conservatie en valorisatie te ondersteunen. Deze benadering streeft naar een subtiel evenwicht via compatibiliteit binnen het ontwerpproces, met aandacht voor functionele compatibiliteit, historische en esthetische waarden en duurzaamheid	
Leerprocessen			4 verschillende leerprocessen te onderscheiden -1) lokale partijen en opdrachtgevers dmv beeldingskracht van studieteams werden uitgedaagd om niet langer vanuit ad-hoc of probleemoplossende logica te denken maar vanuit een longue-durée -2) context van de haalbaarheidsstudie kans om ontwerp inzetten als interactief onderhandelingsproces - 3) procesmatige benadering van ontwerpend onderzoek waarbij via tekeningen en schetsen en gesprek mogelijkheden en beperkingen worden verkend, een stimulans geweest om vanuit erfgoed voorbij de gelijke kaders te denken en werken - 4) vormde leertraject door coalitievorming			stap 9 als evaluatie na aantal jaren erg belangrijk want architecten leren dat te reflecteren op hun projecten en leren lessen voor toekomstige projecten zien stap 8 niet als onderhoud maar eerder een nazorg		Leerprocessen spelen een belangrijke rol in zowel fase 1 als fase 2 van het traject. In de eerste fase ulti den deze zich onder meer in een verschuiving van ad-hoc denken naar een meer strategische benadering, het inzetten van ontwerp als communicatiemiddel, en het verkennen van beperkingen via tekeningen en visualisaties. Daarnaast ontstaat er een collectief leerproces door coalitievorming. Reflectie vormt hierbij een constante factor: ze kan op elk moment in het ontwerpproces plaatsvinden, maar ook op langere termijn, na realisatie, en draagt bij aan het verdiepen van inzichten en het verbeteren van toekomstige projecten.	
Participatie									
Lokale partijen		voldoende maatschappelijk ingebed, zeker bij publieke sites of sites die deel uit maken van het collectieve geheugen - participatieproces met overheden en omwonende	Dubbel beheer door verschuivend opdrachtgeverschap - kerkelijk als burgerlijke partijen - diepgaand sociaal-ruimtelijke analyse of ontwerpend onderzoek - geen niet-kerkelijke rituelen plaatsen vinden in kerk bv. Burgerlijke uitvaart - lokale niveau veel vrijwilligers, die mensen zorgen voor de kerk alsof het hun eigen woning is		omwonende kunnen mee in overlegteam, organisatie van participatie processen - vragelijst voor een maatschappelijk gericht waardenstelsel zichtbaar aanvaardbaar te maken op basis van antwoorden ontstaan een web beïnvloede waarden - erfgoedwaarden - locuswaarde - belevingswaarde - kerklijke waarde - gebruikswaarde - toekomstwaarde	meetings met eindgebruikers van gebouwen maatschappelijke waarde voornamelijk tot stad is gekomen door betrokkenheid van ontwikkelaars en eindgebruikers en lokale gemeenschappen oorspronkelijke gebruikers betrekken	Bij deze kwestie zijn veel belanghebbenden betrokken: religieuze instellingen die de feitelijke eigenaren van deze gebouwen zijn; overheidsinstanties en -organen die de plicht hebben ons cultureel erfgoed te beschermen; en lokale gemeenschappen en toekomstige generaties, die de gebruikers en erfgenamen ervan zijn	Het participatieproces omvat een brede waaier aan lokale actoren, zoals omwonenden, overheden, kerkelijke instanties, vrijwilligers, eigenaars, erfgoedorganisaties en (toekomstige) gebruikers. Binnen herbesteddingsprojecten van religieus erfgoed speelt participatie een cruciale rol, gezien de sterke maatschappelijke betekenis en het collectieve geheugen dat aan deze sites verbonden is. Bovendien is het beheer vaak gedeeld, wat de nood aan afstemming versterkt. Participatie maakt het mogelijk om waarden en verwachtingen van verschillende betrokkenen in kaart te brengen, bijvoorbeeld via gerichte bevragingen.	
Coalitievorming		Projectteam bestaat uit stakeholders en partners, behoudt zijn samenstelling tot afwerking van onderzoeksrapport	Verskillende stakeholders, zowel gemeentelijke diensten van cultuur, omgeving en de financiële dienst als kerkfabriek en kerkgangers zaten samen rond de tafel - ontwikkeling van nieuwe lokale samenwerkingen		Overlegteam zo ruim mogelijk in te vullen voor voldoende draagvlak voor het project te verzekeren - eigenaars, beheerders, gemeentebestuur, kerkfabriek, huidige ne toekomstige gebruikers, omwonenden, architect, restauratie architect, bevoegde ambtenaren	vaak meetings met verschillende stakeholders de nauwe samenwerking tussen architecten regulatoren, investeerders zorgd voor een vlotte beslissing te maken 3 weekse overleggen zorgde voor een vlotte beslissing ook overleg samen met omwonende bij de definitieve beslissing	lokale behoeften het raadplegen van de gemeenschap door middel van gesprekken met geselecteerde gesprekspartners die direct of indirect betrokken zijn bij het erfgoed Dit proces streeft naar een breder concept van compatibiliteit om zowel de materiële als immateriële waarden van het gebouw te respecteren en te versterken	De coalitievorming bestaat uit een stabiel projectteam dat van begin tot einde betrokken blijft en opgebouwd is uit diverse stakeholders, zoals gemeentelijke diensten, gebruikers en ontwerpers. Regelmatige overlegmomenten, bijvoorbeeld om de drie weken, ondersteunen een efficiënte besluitvorming. Daarbij is het essentieel om de lokale noden en behoeften actief te betrekken in het proces	
Project coördinator			Tijdens ganse project nauw betrokken, nam diverse rollen op en heeft uitgebreide expertise en ervaring, van belang investeren in projectregisseur om kwaliteitsvolle project en processturing te garanderen Bouwmeester Scans gebruik maken toezicht van Vlaams Bouwmeester om kwaliteit verzekerd te blijven			Begeleiding van een externe bij uitvoering voor het beheer van uitvoering, de contracten en het inhuren van professionele producenten in deze stap vermijden van afhankelijkheid van persoonlijke beoordelingen om subjectiviteit te beperken		Zowel in de ontwerp- als uitvoeringsfase kan een projectcoördinator een centrale rol opnemen. Doorheen het volledige proces blijft deze nauw betrokken en neemt hij of zij verschillende rollen op, aangevuld met specifieke expertise. Dit draagt bij aan het bewaken van de kwaliteit en de continuïteit van het project.	
Rol ontwerper			Verschil tussen haalbaarheidsstudie en uitvoeringsstudie, op einde geen architectuurdossier in handen niet onderling in competitie met elkaar en wel tussentijdse gesprekken mogen voeren met opdrachtgever			soft skills zijn erg belangrijk het heeft een postieve invloed op het proces - openheid, verantwoordelijkheid, doeltreffende communicatie en onderhandelings skilss zijn erg gewaardeerd - aanpasbaarheid voor verandering en aanpassingen in voorontwerp (in overweging brengen van perspectief van stakeholder) - de impact van een groot aantal stakeholders in een project, geeft constructieve discussies doorheen het proces - uiteenlopende ambities van belanghebbende zowel het proces als gehele kwaliteit van het project ten goede komen gevoel van gezonde concurrentie stimuleren het proces naar effectieve resultaten		De rol van de ontwerper binnen een haalbaarheidsstudie verschilt fundamenteel van die in een klassieke ontwerpopdracht. Er is geen sprake van onderlinge competitie, maar eerder van een open en iteratief proces, waarbij tussentijdse afstemming met de opdrachtgever mogelijk is. Binnen dit proces spelen soft skills, zoals communicatie en samenwerking, een cruciale rol in het tot stand komen van gedragen en haalbare oplossingen.	

Ontwerpmethodes		Ontwerpend onderzoek als creatief proces waarbij concepten en scenario's worden uitgewerkt - op basis ontwerpend onderzoek wordt evaluatietabel op vlak van haalbaarheid	Ontwerpend onderzoek als een instrument voor dialoog en onderhandeling tussen diverse partijen - opgeschaald voor aanpak over heel Vlaanderen, 141 kerken - haalbaarheidsstudies dienden ook soms duidelijk te maken wat niet haalbaar was - afgetast via ruimtelijke ingrepen zonder vooropgezet programma			twee belangrijke modellen voor het ontwerpproces vanuit het perspectief van architecten: het analyse-synthese-model (A/S-model) en het veronderstelling-analyse-model (C/A-model) A/S model onderscheiden in 4 stappen 1) briefing 2) analyse 3) synthese 4) evaluatie introdctie van deze modellen leide tot verder onderzoek wat resulteerde in het voorstel dat het proces ook een taxonomie van taken kan zijn en een combinatie van analyse, vermoeden en analyse --> 2 grote gaten 1) gebrek aan validatie van architecten over de gebruikte stappen in proces 2) gebrek aan onderzoek rond bestaand proces, methodes en tools bestaan veel onderzoek naar wat de goede functie voor een gebouw is maar is maar 1 stap uit het hele proces, dit is multi criteria decision making models (MCDM model)		Ontwerpend onderzoek fungeert niet alleen als een creatief proces, maar ook als een instrument voor dialoog en onderhandeling tussen verschillende actoren. Binnen dit proces kunnen diverse modellen worden gehanteerd, zoals het analyse-synthesemodel (briefing, analyse, synthese, evaluatie) en het veronderstellings-analysemodel (verzamelen van informatie, mapping, inferentie en synthese). Deze modellen genereren nieuwe inzichten en ondersteunen het ontwerpproces op een gestructureerde manier. Tegelijkertijd worden er nog twee belangrijke lacunes vastgesteld: het gebrek aan validatie door architecten van de gehanteerde processtappen, en het beperkte onderzoek naar bestaande processen, methodes en tools. In de praktijk wordt daarnaast vaak gebruikgemaakt van besluitvormingsmodellen zoals MCDM (Multi-Criteria Decision Making) om verschillende scenario's af te wegen.	
Scenario		BESLISMOMENT 3 - na onderzoek van het potentieel, na een haalbaarheidsstudie - bij de oplevering van dit onderzoek kiest het projectteam een aantal scenario's uit een lijst van mogelijkheden die verder ontwerpend onderzoek omgezet naar voorstellen voor de erfgoedsite	Drie ontwerpteams bedenken drie verschillende toekomst scenario's en één droomscenario - kansrijke toekomstmogelijkheden - kritische en vragende ontwerphouding - verschillende methodes: scenario's werken van minimum naar maximum; minnum meest eenvoudige en goedkope terwijl maximum meest radicale en maximaal was - SWOT analyses van elk scenario		resultaat van vooronderzoek vormt input van ontwikkelen scenario's - verschillende antwoorden uitwerken - zoeken voorkeursscenario's waarin alle elementen samenkomen tot ontwerp			De resultaten van het vooronderzoek worden vertaald in verschillende scenario's, die inzicht geven in wat ruimtelijk, functioneel en financieel haalbaar is. Deze scenario's kunnen volgens diverse methodes worden opgebouwd, bijvoorbeeld door te werken van minimale naar maximale ingrepen. Het systematisch evalueren van elk scenario, bijvoorbeeld via een SWOT-analyse, versterkt de reflectie en ondersteunt een onderbouwde keuze.	
Output		Gevisualiseerd aan de hand van schema's, vlekkenplannen, bestemmingsplannen en simulaties, schetsmatige voorstelling op stedenbouwkundige schaal,	adhv deze documenten onderzochten multidisciplinaire ontwerpers de (on)mogelijkheid van inpassing van bepaalde programmas, was niet altijd een must - onbestemde kerken, met verschillende doelen			meetings met eindgebruikers van gebouwen gebruikte de architect verschillende tools zoals 3D renders, om hun ideeën duidelijk te verwoorden door gebruik te maken van architecturale hulpmiddelen zoals schetsen en het maken van foto's om inzicht te krijgen in de ruimte, en 3D-weergaven om de besprekingen met opdrachtgevers over mogelijke aanpassingen te vergemakkelijken		De output van een scenario kan op verschillende manieren gevisualiseerd worden, zoals via schema's, tekeningen en simulaties. Deze output fungeert niet enkel als ontwerpinstrument, maar ook als communicatiemiddel waarmee ontwerpers hun ideeën helder en overtuigend overbrengen.	
Financiële aspecten		Word voorzien in de evaluatietabel na ontwerpend onderzoek per scenario of concept - kostprijs (bouw, exploitatie, beheer) - randvoorwaarden, implicaties van het concept en visies op slaagkansen op lange termijn	Uitgebreide doorrekening gemaakt, zodat haalbaarheidsstudie niet bleef tot vrijblijvende ontwerpoefening - duidelijkheid voorzien over financieelplaatje - vb. hoge restauratiekosten - gaf soort vertrouwen dat geen zweverig verhaal is maar gebaseerd op vakkenis van ontwerpteams		kennis van bouwhistorische informatie vormt een basis voor de berekening van kostprijs van herbestemming, technische haalbaarheid inbegrepen, raming van duurtijd en realisatie, materiaal gebruik, actualisatie van erfgoedwaarde en specifieke ontwerpkeuzes	Door financiële tekorten word er terug over het ontwerp gegaan en komen er altijd nieuwe ideeën naar boven		Het is essentieel om per scenario een grondige doorrekening van de kostprijs op te maken. Dit biedt inzicht in het volledige financiële plaatje van het project, gaande van restauratiekosten tot exploitatie en beheer. Een dergelijke analyse maakt het mogelijk om de haalbaarheid van herbestemmingsscenario's realistisch te beoordelen.	
Essentiële vraagstelling	Aanvang opdracht programma krijgen maar soms nog zelf bedenken Altijd terug gaan naar die basisvraag Belangrijkste onderdeel programma gebruik maken van voornaamste kernwaarde "waarom past deze functie hier goed"	Haalbaarheid per herbestemming af te wegen ten opzichte van de visie op de krachtlijnen van de site met categorieën als hoge/lage slaagkansen	algemene vragen: wat zijn de tekorten? Wat doe je beter niet?				Waarom herbestemming van religieus erfgoed? In dit opzicht sluit het hergebruik van religieuze gebouwen voor maatschappelijke doeleinden volledig aan bij deze principes, omdat het de mogelijkheid biedt om: • Erfgoedwaarden (artistiek, historisch, architectonisch, sociaal) te behouden en door te geven. • Het verbruik van grond en hulpbronnen en bouwvalfval te verminderen. • De kennis van traditionele technieken en vaardigheden te behouden en het gebruik van lokale materialen te bevorderen. • Circulaire bestuursmodellen te implementeren door de samenwerking tussen publieke, private en maatschappelijke belanghebbenden te stimuleren. • Grassrootsinitiatieven en bottom-up besluitvorming te bevorderen en te versterken. • Positieve economische effecten te genereren, de aantrekkelijkheid van het gebied te vergroten en de lokale economie te stimuleren	Bij herbestemmingsprojecten is het essentieel om voortdurend terug te keren naar een aantal fundamentele vragen waaraan ontwerpkeuzes worden getoetst, zoals: waarom past een bepaalde functie binnen deze erfgoedsite en welke tekorten of spanningen zijn aanwezig? Deze continue reflectie draagt bij aan een beter inzicht in de haalbaarheid en slaagkansen van het project. Daarnaast blijkt dat een doordachte en contextgebonden keuze van de nieuwe functie cruciaal is, zeker bij religieus erfgoed, waar historische, sociale en ruimtelijke waarden sterk doorwegen.	
Ruimtelijke ingrepen			Focus op ruimtelijke ingrepen - weghalen en verschuiven van bepaalde elementen, doel om erfgoedconsulenten uit te dagen - programma en gebruik makkelijker aan een gebouw kunnen aanpassen dan omgekeerd - systematische manier te ordenen en presenteren zodat een ontwerplexicon ontstaat		Inzetten op versterking van de ruimtebeleving - hoogte, breedte en diepte doorgaans bepalend, deze moeten voelbaar blijven	behouden en versterken van ruimtelijke en esthetische kwaliteiten en sfeer can gebouw ipv. het louter in zijn oorspronkelijke staat te behouden en ontwerpen van passende uitbreidingen en aanpassingen aan het gebouw om het functioneler en comfortabeler te maken	integrale toegankelijkheid intern en extern	De ruimtelijke beleving binnen religieus erfgoed speelt een centrale rol en dient daarom behouden te blijven, terwijl de integrale toegankelijkheid via gerichte ingrepen wordt verbeterd. Dit kan op verschillende manieren worden gerealiseerd. Daarbij is het belangrijk om toekomstgericht te ontwerpen, zodat het programma en gebruik zich kunnen aanpassen aan het gebouw, en niet omgekeerd. Binnen dit proces is het waardevol om erfgoedconsulenten actief te betrekken in een kritische dialoog, waarbij bestaande uitgangspunten in vraag worden gesteld en ruimte ontstaat om buiten vaste denkkaders te treden.	
Afzonderen			invoegen van kleiner afgesloten en zelfstandige ruimte 'box' om in grote ruimte intieme plek creëren - nieuw volume met meerdere verdiepingen - verschillende kleine volumes - kan tijdelijk of permanent - materialiteit - statuu van de restruimte					Het invoegen van een kleiner, afgesloten en zelfstandig volume maakt het mogelijk om binnen een grote ruimte een intieme plek te creëren. Dit volume kan zich over meerdere verdiepingen uitstrekken en kan tijdelijk of permanent zijn, afhankelijk van de context en materialiteit. Daarbij is het essentieel om na te denken over de invulling en kwaliteit van de resterende ruimte.	
Toevoegen		Nagaan voor eventuele nieuwbouw om nieuwe functies in onder te brengen - haalbaarheidsstudie houdt rekening met erfgoedwaarden van omgeving en doet uitspraken over locaties waar nieuwbouw kan komen	assemblages van volumes toegevoegd in verschillende bouwafases - nieuw volume: bruikbaar opp. vergroten zonder binnenruimte verkavelen - nieuwe annex het bestaande ontmoet - architectuur taal en materialiteit, volgend van bestaande of eigen expressie als autonoom object - kan nieuw gebruikt worden om ruimte rod kerk herstructureren		aanbouwen van volumes aan de buitenzijde analyse van bestaande gebouw terugbrengen tot de essentie nieuwe elementen harmonisch verhouden - onderscheid tussen harde en zachte materialen - nieuwe elementen gericht op lange termijn en wijzigend gebruik in toekomst			Het toevoegen van nieuwbouw of een optopping maakt het mogelijk om de bruikbare oppervlakte te vergroten zonder de bestaande binnenruimte te verkavelen. Daarbij is het essentieel dat deze ingrepen toekomstgericht zijn en inspelen op veranderend gebruik. De architectuurtaal en materialiteit kunnen worden teruggebracht tot de essentie, waarbij ze ofwel aansluiten bij het bestaande, of een eigen, autonome expressie ontwikkelen. Bovendien biedt nieuwbouw de kans om de omliggende ruimte te herstructureren.	

Kopie	Veel discussie, wat is eigentijdse afleesbare laag met eigen bestaansrecht en logica - duidelijk zijn wat origineel en wat kopie - kan op detail niveau of gestileerd - solide argumenten en overtuiging waarom kopie beste conceptuele oplossing is							Binnen herbestemmingsprojecten ontstaat vaak discussie over wat kan worden beschouwd als een eigentijdse, afleesbare laag met een eigen bestaansrecht en logica. Daarbij is het essentieel dat er een duidelijk onderscheid blijft tussen het originele en het nieuwe, zodat de leesbaarheid van het gebouw behouden blijft. Dit kan zowel op detailniveau als via een meer gestileerde benadering. In sommige gevallen kan een kopie of reconstructie een verantwoorde keuze zijn, op voorwaarde dat deze onderbouwd wordt met sterke conceptuele argumenten.		
Contact	Onderlinge verbinding tussen twee elementen, passend bij gebouw - onderdelen die zich bescheiden opstellen tov elkaar							De onderlinge verbinding tussen twee elementen dient zorgvuldig te worden ontworpen in relatie tot het bestaande gebouw. Hierbij is het belangrijk dat de verschillende onderdelen zich bescheiden opstellen ten opzichte van elkaar, zodat er een harmonieuze samenhang ontstaat.		
Contrast	In het oog vallende tegenstelling, toont dat je het bestaande gebouw maximum respecteert - probleem: te hard opvallen - goede ingreep: harmonie, ritme, structuur en ruimtelijkheid - een plek waar het oog naartoe getrokken word							Een in het oog springende tegenstelling kan het bestaande gebouw net versterken door het contrast duidelijk leesbaar te maken en zo respect te tonen voor het origineel. Tegelijk schuilt hierin het risico dat de ingreep te dominant wordt. Een geslaagde interventie zoekt daarom een evenwicht, waarbij contrast wordt gecombineerd met harmonie, ritme, structuur en ruimtelijkheid. Zo ontstaat een plek die de aandacht trekt zonder het geheel te verstoren.		
Connectie	Onderlinge samenhang of familiale betrekking - familiale kenmerken maar eigenheid ook - goede connectie door bestaande architectuur te analyseren - gebouwenkenmerken en architectuurwaarden - inspiratie uit oeuvre architect - al ergens anders opgelost?							Nieuwe ingrepen kunnen worden opgevat als een vorm van onderlinge samenhang of ‘familiale’ relatie met het bestaande gebouw. Ze nemen bepaalde kenmerken over, maar behouden tegelijk een eigen identiteit. Een sterke connectie ontstaat door een grondige analyse van de bestaande architectuur, met aandacht voor gebouwenkenmerken en architecturale waarden. Daarbij kan ook inspiratie worden gehaald uit het bredere oeuvre van de oorspronkelijke architect of uit gelijkaardige oplossingen in andere projecten.		
Openen			vaak gesloten volumes waar lichttoetreding ontbreekt - open lichtrijk en vlot toegankelijk interieur - bijkomende openingen voor vluchtwegen - openingen voor verschil binnen - buiten vervagen - punctuele perforaties in de gevel, vergroten bestaande openingen of maken van nieuwe - interventies laten aansluiten bij karakter of stijl van bestaande of hedendaagse architectuur		spel van licht vaak bepalend, analyse van lichtinval zowel voor als na herbestemming verzekeren dat kwaliteiten zoveel mogelijk gerespecteerd - daglicht vaak moeilijk combineerbaar met glasramen, hoe combinatie mogelijk		visuele verbindingen met de buitenruimtes, kenmerken van buitenruimtes en verbinden met de directe omgeving	Het creëren van openingen zorgt voor een lichtrijk en vlot toegankelijk interieur. Daarnaast is het noodzakelijk om veilige vluchtwegen te voorzien, terwijl dergelijke ingrepen ook bijdragen aan een hedendaagse expressie van het gebouw door nieuwe visuele verbindingen. Bij religieus erfgoed is het echter essentieel om het bestaande lichtspel maximaal te respecteren, aangezien dit “goddelijke licht” een belangrijke ruimtelijke en symbolische rol speelt. De uitdaging bestaat er dus in om beide aspecten in balans te brengen. Openingen kunnen worden gerealiseerd via ingrepen in gevels of daken, of door het toevoegen van nieuwe ramen en deuren.		
Opdelen			Grote ruimtes, moeilijk verwarmen of beheren - kleine intieme zones die functioneel, akoestisch en visueel van elkaar worden gescheiden - door wanden, gordijnen, glaspartijen, schrijnwerk en hekwerk - extra vloer introduceren, nieuwe beleving door vides, glazen vloeren, mezzanine typische lichtinval en zichten - nieuwe ruimtebeleving ontstaat		Opdelen kan steeds, op vele manieren - ontwerp moet erop gericht zijn de beleving te respecteren en te versterken - verplaatsbare wanden, lokalen die als los meubilair in de ruimte staan, afsluiten van kapellen, box in box - Inbrengen van verdieping			Doordat het beheer en de verwarming van grote ruimtes complex zijn, wordt de ruimte vaak opgedeeld in kleinere, intieme zones die functioneel, akoestisch en visueel van elkaar gescheiden zijn. Dit kan gebeuren via horizontale ingrepen, zoals het introduceren van een nieuwe vloer, of via verticale elementen zoals wanden of gordijnen. Daarbij is het essentieel dat de bestaande ruimtelijke beleving behouden blijft.		
Wegnemen			als bouw fysieke toestand te slecht is of blijken dat energieprestaties slechts moeilijk verbeteren, kan strategische oplossing afbraak zijn - beperkt verwijderen aanbouw tot volledige ontmanteling structuur - omgaan met erfgoedwaarden van gebouw en zijn betekenis voor lokale gemeenschap		slopen van delen kan leiden tot indeling van de ruimte, bij beschermde kerken zeer ingrijpend en slechts mogelijk indien de meerwaarde hiervan voor de gemeenschap kan aangetoond worden		deel weggenomen en in een minimale en respectvolle architecturale stijl de connectie gemaakt tussen beide gebouwen	Wanneer de bouw fysieke toestand van een gebouw zeer slecht is of de energieprestaties moeilijk te verbeteren zijn, kan (gedeeltelijke) afbraak een strategische optie vormen. Dit kan variëren van het selectief verwijderen van bepaalde elementen tot een meer ingrijpende ontmanteling. Daarbij is het essentieel om de erfgoedwaarden en de betekenis voor de lokale gemeenschap zorgvuldig in rekening te brengen. Het verwijderde deel kan vervolgens worden vervangen door een nieuwe ingreep die, in een respectvolle architectuurtaal, opnieuw connectie zoekt bij het bestaande gebouw.		
Integreren			liturgisch meubilair van een kark, vormt ruimtelijk en beeldbepalend aspect katholieke rituelen - objecten op maat zijn gemaakt zoals devotieobjecten, betekenis voor lokale gmeenschap - hoe rol spelen in nieuwe ontwerp - wat doen met christelijke symbolen die vast onderdeel uitmaken van architectuur of interieurdecoratie zoals heilige beelden kruiswegen,..					Liturgisch meubilair vormt een essentieel ruimtelijk en beeldbepalend onderdeel van katholieke rituelen en is vaak op maat gemaakt, zoals devotieobjecten met een sterke betekenis voor de lokale gemeenschap. Binnen herbestemmingsprojecten stelt zich dan ook de vraag welke rol deze elementen nog kunnen opnemen in het nieuwe ontwerp. Dit geldt eveneens voor christelijke symbolen die integraal deel uitmaken van de architectuur of interieurdecoratie, zoals heiligenbeelden en kruiswegen. Het zorgvuldig omgaan met deze elementen is cruciaal om zowel de erfgoedwaarde als de gevoelsmatige betekenis te respecteren.	Liturgisch meubilair vormt een essentieel ruimtelijk en beeldbepalend onderdeel van katholieke rituelen en is vaak op maat gemaakt, zoals devotieobjecten met een sterke betekenis voor de lokale gemeenschap. Binnen herbestemmingsprojecten stelt zich dan ook de vraag welke rol deze elementen nog kunnen opnemen in het nieuwe ontwerp. Dit geldt eveneens voor christelijke symbolen die integraal deel uitmaken van de architectuur of interieurdecoratie, zoals heiligenbeelden en kruiswegen. Het zorgvuldig omgaan met deze elementen is cruciaal om zowel de erfgoedwaarde als de gevoelsmatige betekenis te respecteren.	
Faciliteren			berging, sanitair en keukenblok vormen heilig driefuldigheid - geen of onvoldoende plaats - technische vragen: leveringen, leidingen, hinder - capaciteit en plaats uitrustingen en faciliteiten hangen vast met gewenst gebruik - nieuwe afgescheiden ruimte of box voorzien, kan vb perifeer bevinden of centraal om verschillende zones te bedienen - veel studiewerk en vaak grote maar weinig zichtbare financiële investering - zorgen voor flexibel gebruik van gebouw				Liturgisch meubilair vormt een essentieel ruimtelijk en beeldbepalend onderdeel van katholieke rituelen en is vaak op maat gemaakt, zoals devotieobjecten met een sterke betekenis voor de lokale gemeenschap. Binnen herbestemmingsprojecten stelt zich dan ook de vraag welke rol deze elementen nog kunnen opnemen in het nieuwe ontwerp. Dit geldt eveneens voor christelijke symbolen die integraal deel uitmak+127	Berging, sanitair en keukenvoorzieningen vormen de essentiële basisinfrastructuur binnen een herbestemmingsproject, maar zijn vaak onvoldoende aanwezig in bestaande gebouwen. Dit brengt technische uitdagingen met zich mee, zoals leveringen, leidingen en mogelijke hinder. De capaciteit en implanting van deze voorzieningen zijn sterk afhankelijk van het beoogde gebruik. Daarom worden ze vaak ondergebracht in een nieuwe, afgescheiden ruimte of ‘box’, die perifeer of centraal kan worden geplaatst om verschillende zones te bedienen. Hoewel deze ingrepen gepaard gaan met intens studiewerk en aanzienlijke, vaak weinig zichtbare investeringen, zijn ze cruciaal voor een flexibel en toekomstgericht gebruik van het gebouw.		
Ontsluiten			in kerk heldere circulatie assen en duidelijke hiërarchie in toegangen - nieuwe ingangen of circulatieassen nieuwe laag toevoegen aan meervoudig gebruik - integrale toegankelijkheid - niveauverschil tussen interieur en exterieur - vraagt om grote investeringen				nieuwe circulatie, interne indeling	Kerken worden gekenmerkt door heldere circulatieassen en een duidelijke hiërarchie in toegangen. Bij herbestemming kunnen nieuwe ingangen en circulatieassen een extra laag toevoegen die meervoudig gebruik mogelijk maakt. Daarbij is integrale toegankelijkheid een belangrijke uitdaging, zeker door niveauverschillen tussen interieur en exterieur. Dergelijke ingrepen vergen vaak aanzienlijke investeringen		

Verbinden			schaal en sacrale karakter bezitten kerkgebouwen een zekere autonomie, intrinsiek deel van wijk, stadsdeel of dorp - wisselwerking gecreëerd worden - nieuwe allianties ontstaan of bestaande netwerken versterken - fiets, wandelroutes, publieke ruimte lee activeren - netwerk op buur of bovengemeentelijk niveau					Door hun schaal en sacrale karakter bezitten kerkgebouwen een zekere autonomie, terwijl ze tegelijk een intrinsiek onderdeel vormen van hun wijk, stadsdeel of dorp. Binnen herbestemming kan een nieuwe wisselwerking worden gecreëerd, waarbij zowel nieuwe allianties ontstaan als bestaande netwerken worden versterkt. Dit kan zich uiten in het activeren van fiets- en wandelroutes, en het opnieuw betekenis geven aan publieke ruimte. Zo ontstaan ruimtelijke en sociale verbindingen op buur- of zelfs bovengemeentelijk niveau.	
Activeren			interieur en omgeving in ruimere zin tussen sacrale en alledaagse -tussenzone als eenvoudige trappenpartij tot plein, vaak rondom onbestemde en verharde ruimte - visuele relaties tussen gebouw en onmiddellijke omgeving versterken - welke sfeer of gebruik beoogd wordt - architecturale, landschappelijke of infrastructurele ingrepen					De relatie tussen interieur en omgeving situeert zich in een spanningsveld tussen het sacrale en het alledaagse. Vaak ontstaat een tussenzone, variërend van een eenvoudige trappenpartij tot een plein, meestal omgeven door een eerder onbestemde of verharde ruimte. Door de visuele relaties tussen het gebouw en zijn directe omgeving te versterken, kan deze overgangszone worden geactiveerd. Daarbij is het belangrijk te bepalen welke sfeer en welk gebruik worden nagestreefd. Dit kan via architecturale, landschappelijke of infrastructurele ingrepen.	
Integrale oplossing	Ontwerpuitsdaging waar programma en knelpunten in elkaars weg zitten - oplossen met integrale oplossing, soort eigentijdse toevoeging van logica en bestaans recht binnen de herbestemming	kijken naar gelijkaardige erfgoedsites, hoe hebben ze deze problemen opgelost	Uit reflectieessies: dergelijke terugkerende inzichten of lessen terug naar boven te halen - conservatieve reflex vertrekken maar leidde tot gemakkelijheidsoplossing zoals plaatsen van een losse box			inspiratie opdoen bij andere succesvolle herbestemmingsprojecten		Bij herbestemmingsprojecten kunnen integrale oplossingen worden toegepast die vertrekken vanuit inzichten uit gelijkaardige projecten. Door terugkerende patronen en strategieën te analyseren, ontstaat inspiratie die kan worden doorvertaald naar de eigen context. Dergelijke integrale benaderingen voegen een eigentijdse laag en ruimtelijke logica toe aan het bestaande gebouw.	
Erfgoedwaarden		Analyse van de erfgoedwaarden aan de hand van een waardestelling geïnclassificeerd en geëvalueerd op basis van volgende criteria: - zeldzaamheid - herkenbaarheid - authenticiteit - representativiteit - ensemblewaarde - contextwaarde met globale beoordeling als uitgangspunt	Erfgoedconsulenten actief betrokken, in vroege fase al mee nadenken over erfgoed- en toekomst waarden --> concreet 40% van totale haalbaarheidsstudies erfgoedconsulenten betrokken - grondige historische analyse gekoppeld aan geactualiseerde visie vop betekenis van erfgoed motor vormen voor transformatie van architectuurhistorische ideeën en concepten inspeland op de huidige maatschappelijke noden	Charter van Venetië, als basisdocument uit 1964 van de internationale monumentenzorg, verwoord het letterlijk 'voor behoud van monumenten is het altijd gewenst daaraan een maatschappelijke nuttige bestemming te geven' rekening houdend met de architectonische en historische aard van erfgoed	erfgoedconsulent inzicht in erfgoedwaarden die opgesomd worden in beschermingsbesluit -bepalen van actuele maatschappelijke betekenis als basis voor toekomstvisie			Erfgoedconsulenten zijn gedurende het volledige proces actief betrokken. Ze voeren een grondige historische analyse uit, gekoppeld aan een geactualiseerde visie op het gebouw. Op basis van deze analyse worden waardestellingen bepaald, die samen leiden tot een globale beoordeling als uitgangspunt voor het beschermingsbesluit. Het Charter van Venetië vormt hierbij een belangrijk basisdocument voor internationale monumentenzorg. Hierin wordt onder meer gesteld dat het voor het behoud van monumenten steeds wenselijk is om ze een maatschappelijk nuttige bestemming te geven.	
Algemene historische waarden	Vanuit gebruikshistorie, alles dat samenvat wat te maken heeft met het pand, sociaal maatschappelijke aspecten Oorspronkelijke functie? Maatschappelijke betekenis? Nieuwe typologie of juist laatste?					Het gaat niet alleen over historische waarden maar ook over sociale waarden van de ruimte en functie	dergelijke belangrijke erfgoedsites, het noodzakelijk is om niet alleen hun materiële kenmerken te behouden, maar ook hun betekenis te bewaren en door te geven, teneinde hun potentieel ten volle te benutten	Algemene historische waarden vloeien voort uit de gebruikshistorie van het gebouw, maar omvatten ook sociaal-maatschappelijke aspecten, zoals de aanwezigheid van belangrijke figuren of gebeurtenissen. Het is noodzakelijk om niet alleen de materiële structuur, maar ook de immateriële betekenis te bewaren en door te geven, zodat het volledige potentieel van het erfgoed kan worden benut.	
Architectuur historische waarden	Verschillende architecten, of stijl vb: oeuvre, vroeg of laat werk architect - bepaalde stijl, stroming of periode Kwaliteit architectuur: -Waarom bijzonder, kwaliteit?					Duidelijke richtlijnen in het nieuwe ontwerp, verbeterde functionaliteit van een monument en het effectief behoud dmv hedendaagse toevoegingen geven positieve impact - architecten gaven prioriteit aan erkennen en versterken van architectonische waarden van gebouw		De architectuurhistorische waarden geven inzicht in de architect, de stijl en de periode waaruit het gebouw voortkomt. Daarnaast wordt ook de kwaliteit van de architectuur geëvalueerd. Op basis hiervan worden duidelijke richtlijnen voor het ontwerp opgesteld. Wanneer prioriteit wordt gegeven aan het erkennen en versterken van architectonische waarden, kan dit leiden tot een positieve impact op het herbestemmingsproject.	
Bouwhistorische waarden	Welk details, structuren en materialen belang bij geschiedenis van bouwen -Aftesbaarheid bouwhistorie aan pand Primaire doel: - vinden en onderbouwen erfgoedwaarden - verhalen over gebouw ontdekken - architectonische kenmerken vastleggen Secundair doel: - richtlijnen bepalen ontwerp - aanleiding voor ingrepen onderbouwen - technische kennis gebouw vergroten	bouwhistorisch onderzoek, erfgoedsite als eerste bron van informatie			bouwhistorisch onderzoek, bouwtechnische analyse, ruimtelijke analyse en archeologisch onderzoek	bouwhistorisch onderzoek, data analyse uit archieven, bouwtechnische analyse (inhuren van een relevante specialist)	1) behoud van de materialiteit en de technische kenmerken van het gebouw, met als doel de authenticiteit ervan te behouden: lenen van de term uit medische benadering, de anamnese die door het verzamelen van alle informatie, geschiedenis, afmetingen bouwtechnieken en verval en instandhouding streeft naar een volledig en multidisciplinair inzicht in het gebouw, met een holistische en geïntegreerde benadering. 2) evalueren van haalbare herbestemmingsstrategieën: Het historisch onderzoek, dat moet worden uitgevoerd aan de hand van bibliografische en archiefbronnen, stelt ons in staat de bouwfasen te reconstrueren en de aard van de relatie met de omgeving en de bewoners te begrijpen.	Het primaire doel van het onderzoek naar bouwhistorische waarden is het identificeren en onderbouwen van erfgoedwaarden, evenals het vastleggen van verhalen over het gebouw en zijn architectonische kenmerken. De site zelf vormt hierbij vaak de belangrijkste bron. Daarnaast wordt gebruikgemaakt van historisch kaartmateriaal, oude foto's en plannen om een zo volledig mogelijke anamnese op te bouwen. Dit wordt aangevuld met een bouwtechnische analyse, ruimtelijke analyse en, waar relevant, archeologisch onderzoek.	
Stedenbouwkundige waarden	Hoe verhoudt het tot zijn omgeving - onderdeel architectonisch, stedenbouwkundig of landschappelijk ensemble Analyse kaarten en plattegronden, foto's	Verzamelen van zoveel mogelijk informatie - eigendomsdocumenten - kadastrale gegevens - oude foto's en plannen				gebouw en locatie analyseren (architectonische en functionele aspecten) met als hulpmiddel analoge en digitale meetinstrumenten bestuderen van documenten, foto's tekeningen en geschriften en logboeken van het gebouw		Bij de stedenbouwkundige waarden wordt zoveel mogelijk relevante informatie verzameld, zoals eigendomsdocumenten, kadastrale gegevens, oude foto's en plannen. Daarnaast is een plaatsbezoek essentieel om het gebouw en de site in hun ruimtelijke context te analyseren.	
Authenticiteit	Materiaal, structuur en ruimte, waarom soms verloren of verborgen elementen					Sporen van het verleden tonen in plaats van ze te bedekken met pleister het maken van oude delen van het gebouw zichtbaar in nieuwe delen van het gebouw het behoud van de authenticiteit van het gebouw en locatie		Doorheen de tijd kunnen materialen, structuren of ruimtelijke elementen verloren gaan of verborgen raken. Om de authenticiteit te bewaren, is het aangewezen deze elementen zichtbaar te houden of opnieuw te herstellen, in plaats van ze weg te werken achter afwerkingen zoals pleisterlagen. Dit principe geldt niet alleen op gebouwniveau, maar ook op schaal van de volledige site.	
Zeldzaamheid	Erfgoed waarden via externe informatie							Zeldzaamheid als erfgoedwaarde wordt bepaald door het plaatsen van een gebouw binnen een bredere context via externe bronnen zoals inventarissen, vergelijkende studies en typologische analyses. Door het te vergelijken met gelijkaardige voorbeelden wordt duidelijk in welke mate het gaat om een uitzonderlijk of eerder representatief voorbeeld binnen zijn categorie. Dit kan betrekking hebben op de architectuurstijl, typologie, functie of de positie binnen het oeuvre van de architect. Op die manier wordt de unieke waarde van het erfgoed objectief onderbouwd.	
Kernwaarden	Ordenen van erfgoedwaarden naarmate belang gebouw: neutraal, positief, hoog, laag Na bepalen van kernwaarden, sterke kanten de kernwaarden geven gebouw identiteit Zwakke kanten oplossen, op voorhand al	Visie op de krachtlijnen van een site, alle analyses samen De onderzoeker maakt een analyse van alle bevindingen uit de onderzoeken en bepaalt welke elementen de sterktes van de site zijn BESLISMOMENT 2: - keuring projectteam van visie op krachtlijnen van de site EVALUATIE-TABEL: - concepten afgewogen tov elkaar door gebruik termen 'goed en haalbaar' niet + en -			de kracht en sterktes van het gebouw gedetailleerd uitschrijven in een soort van vragenlijst	er werd altijd een herbeoordeling plaatsgevonden ookal was er tijdsdruk voordat er een definitieve beslissing werd genomen - elk project met uitgebreide analyse	zorgvuldig omgaan met kwetsbare elementen die een fundamenteel onderdeel vormen van ons materieel en immaterieel erfgoed uit een poll van FRH (future religious heritage, België) zei 72% dat religieuze gebouwen open moet zijn voor niet-religieuze activiteiten hoe de noodzaak om het materiële religieuze erfgoed te behouden kan worden gecombineerd met het behoud en de overdracht van de betekenis ervan; en hoe de kwestie van het behoud kan worden gecombineerd met het vermogen om positieve processen op gang te brengen die sociale en economische voordelen opleveren, met het oog op duurzame stedelijke ontwikkeling	Op basis van een beoordeling worden de kernwaarden van het erfgoed bepaald. Deze kernwaarden geven het gebouw zijn identiteit en vormen het uitgangspunt voor verdere ontwerpkeuzes. Daarbij is het essentieel om zorgvuldig om te gaan met kwetsbare elementen. De uitdaging bestaat erin om het behoud van materieel religieus erfgoed te combineren met de overdracht van de immateriële betekenis ervan. Tegelijk moet erfgoedbehoud worden benaderd als een hefboom voor positieve processen die sociale en economische meerwaarde creëren, met het oog op een duurzame stedelijke ontwikkeling.	

Duurzaamheid								vormen van gebruik die ecologisch en cultureel duurzaam zijn geen negatieve invloed hebben op de uitzonderlijke universele waarde, integriteit en/of authenticiteit van het goed Ecologische duurzaamheid: het behoud en de versterking van de uitzonderlijke waarden van het erfgoed en zijn omgeving, zowel op cultureel als op natuurgebied. • Inclusieve economische ontwikkeling: de mogelijkheid om een rechtvaardig economisch model voor alle belanghebbenden tot stand te brengen, dat inkomsten en werkgelegenheid voor de lokale gemeenschap genereert, met bijzondere aandacht voor gemarginaliseerde bevolkingsgroepen. • Inclusieve sociale ontwikkeling: het verbeteren van kansen en het verminderen van sociale of economische ongelijkheden voor lokale of andere betrokken gemeenschappen, ongeacht etniciteit, religie, economische of enige andere status	Duurzame vormen van gebruik binnen erfgoedcontexten mogen geen negatieve impact hebben op de uitzonderlijke universele waarde, integriteit en authenticiteit van het goed. Duurzaamheid wordt hierbij benaderd vanuit drie complementaire dimensies. Ecologische duurzaamheid richt zich op het behoud en de versterking van de erfgoedwaarden en hun omgeving, zowel cultureel als natuurlijk. Economische duurzaamheid vertrekt vanuit een inclusief model dat werkgelegenheid en eerlijke economische kansen creëert voor lokale gemeenschappen, met aandacht voor kwetsbare groepen. Sociale duurzaamheid focust op het verminderen van ongelijkheden en het versterken van inclusieve kansen voor alle betrokken gemeenschappen, ongeacht afkomst, religie of socio-economische status. Samen vormen deze dimensies een kader voor een evenwichtige en toekomstgerichte herbestemming van erfgoed.	
In de omgeving	Gebouw is deel van context, relatie overwegen - hoe gebouw zich verhoudt met straat - privé vs publiek - semiprivate plek					Speelt visuele rol, verhouding tussen interieur en exterieur moet verduidelijkt wordt - herkenningspunt en indentiteit voor gemeenschap -conotaties van ruimtes rondom (plein feest, tuin kerkhof) - mobiliteit en groenaanleg belangrijk - wat doen met de toren, vaak alle afgescheden van de rest		Een degelijke methodologie moet gericht zijn op een grondige kennis van het gebouw en zijn omgeving en rekening houden met alle verbanden met het stedelijke en natuurlijke landschap, om zo oplossingen op maat te bieden die nauwkeurig zijn afgestemd op het individuele geval. Op deze manier kunnen praktijken van adaptief hergebruik “een reflectieve dialoog tussen verleden, heden en toekomst (. . .) tot stand brengen door middel van een verstandige en zinvolle afweging van belangen”	Een gebouw maakt steeds deel uit van een bredere context, waardoor de relatie met de omgeving zorgvuldig moet worden meegenomen in het ontwerpproces. Daarbij is het relevant te onderzoeken hoe het zich verhoudt tot zijn omgeving: is het eerder privé, semi-privé of publiek? Vaak fungeert een gebouw bovendien als herkenningspunt binnen de gemeenschap, waarbij ook de betekenis van de omliggende ruimte een rol speelt. Daarom moet rekening worden gehouden met zowel het stedenbouwkundig als het landschappelijk kader. Dit vraagt om een reflectieve dialoog tussen verleden, heden en toekomst.	
Schaal en historie	Nieuwe functie moet natuurlijk aanvoelen, stedenbouwkundige oplossing voort uit een analyse - hoe is het nu, hoe toen.. - kernwaarden verleden herkenbaar maken en als beeld opnemen in stedenbouwkundig ontwerp							Dit wordt ook herhaald in een officieel document van de Italiaanse Bisschoppenconferentie (CEI – Conferenza Episcopale Italiana), waarin ernstig wordt gewaarschuwd tegen het gebruik van leegstaande kerken voor ongeschikte doeleinden, zoals in het verleden is gebeurd, en waarin in plaats daarvan wordt aanbevolen om alle vormen van gebruik in verband met pastoraal en caritatieve activiteiten in overweging te nemen, die voorrang moeten krijgen boven enig economisch gewin, en waarin non-profitorganisaties en vrijwilligersorganisaties worden genoemd als mogelijke gebruikers. om na te denken over hoe het religieuze erfgoed tot zijn recht kan worden gebracht op een manier die in overeenstemming is met de aard en de oorspronkelijke bestemming ervan.	Een nieuwe functie moet op een vanzelfsprekende manier aanvoelen binnen de stedenbouwkundige context en voortkomen uit een grondige analyse van de bestaande situatie en historische ontwikkeling. Daarbij is het belangrijk om zowel de huidige als vroegere toestand te begrijpen, zodat kernwaarden uit het verleden herkenbaar blijven en geïntegreerd worden in het stedenbouwkundig ontwerp. Dit principe wordt ook bevestigd in beleidsdocumenten, zoals die van de Italiaanse Bisschoppenconferentie (CEI), waarin wordt gewaarschuwd tegen ongeschikte herbestemmingen van leegstaande kerken. In plaats daarvan wordt prioriteit gegeven aan pastorale en caritatieve functies, waarbij non-profit en vrijwilligersorganisaties als geschikte gebruikers worden beschouwd, boven economisch gedreven invullingen. Zo wordt benadrukt dat religieus erfgoed best herbestemd wordt op een manier die aansluit bij zijn oorspronkelijke aard en betekenis.	
Herbestemming van de stad	Leesbaarheid van stad met primaire en secundaire structuren vergelijkbaar met gebouw - toegankelijkheid verbeteren								De leesbaarheid van de stad wordt bepaald door de herkenbaarheid van primaire en secundaire structuren, vergelijkbaar met de gelaagdheid binnen een gebouw. Door deze structuren duidelijk te maken en op elkaar af te stemmen, kan de ruimtelijke samenhang worden versterkt. Dit draagt ook bij aan het verbeteren van de toegankelijkheid en oriëntatie binnen de stedelijke context.	
Uitvoering										
Doel		Herbestemmingsonderzoek leidt tot een rapport waarin alle elementen samengebracht zijn tot één geheel, het rapport geeft een syntese van traject, is geen momentopname van de site maar een leidraad voor de toekomst van het gebouw op lang termijn	door middel van ontwerp onderzoek snel duidelijkheid te krijgen over de wenselijkheid en haalbaarheid van suggesties en scenario's om tot verantwoordelijke beleidskeuzes te komen - ingezet als realiteitstoets - met duidelijk stramien dat bruikbaar is op verschillende kerken			elke architect heeft een unieke aanpak van herbestemming maar er is vaak een gedeeld framework verschillende hoofdstappen moeten genomen worden elk project maakte gebruik van C/A model Er is verder onderzoek nodig naar de methoden en hulpmiddelen die architecten in AR-projecten gebruiken om aan dit criterium te voldoen uiteindelijk EARHB liidek heeft dezelfde stappen als de vorige theoretische modellen maar heeft innerloops tussenin de verschillende stappen	Een gebouw levend houden betekent mogelijk maken om het te gebruiken met respect voor zijn vormelijke en typologische kenmerken. Elke functionele herinrichting moet rekening houden met de realiteit bouwkundige structuur, zijn geschiedenis en zijn transformaties, en tot uiting komen in een “waardeoordeel” heeft zijn sleutelrol in de geschiedenis van de lokale gemeenschap, waarvan dit gebouw de herinnering in te spelen op bijzonder relevante lokale behoeften en tegelijkertijd de waarden van ons gebouwd erfgoed te behouden en te versterken, kunnen we komen tot een bredere visie op duurzame ontwikkeling, die ook sociale en culturele duurzaamheid omvat Een geslaagde ingreep in religieus erfgoed kan niet alleen de materiële staat van het gebouw herstellen, maar ook de band met de hedendaagse stad en haar inwoners, en zo bijdragen aan de verspreiding van culturele waarden, de sociale gelijkheid bevorderen en voordelen opleveren voor het leven van de gemeenschap.			

	inventaris	analyse van het gebouw	analyse van de erfgoedwaarden	waardenbepaling	bouwtechnische analyse	ruimtelijke analyse	visie op de krachtlijnen van de site	initiatief	stel een overlegteam samen	intake gesprek met coördinator	startgesprek en kennismaking team met plaatsbezoek	onderzoek van het potentieel	ontwerpend onderzoek	financiële haalbaarheid	uitwerken scenario's	rapport	ontwerpend onderzoek	finale beslissing	vergunningstraject	uitvoering	nazorg en onderhoud	evaluatie na een aantal jaren	aantal elementen aanwezig
EARHB model (Arfa et al, 2024)	☐	☒	☐	☒	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐	☒	☒	☐	☐	☐	☒	☒	☐	☒	☒	45,45%	
Tijddlijn herbestemmingsonderzoek (Van Roy & Vermeulen, 2014)	☒	☐	☒	☐	☒	☒	☒	☐	☒	☐	☐	☒	☒	☐	☒	☒	☐	☐	☐	☐	☒	☐	50%
Schematische weergave herbestemmingstraject (agentschap Onroerend Erfgoed, 2018)	☐	☐	☒	☐	☒	☒	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒	☐	☐	☐	☒	☒	☐	☐	☐	27,27%
Ontwerpend onderzoek voor het Projectbureau Herbestemming Kerken 2016-2021 (Ardul, et al., 2024)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☒	☒	☒	☐	☒	☒	☐	☐	☒	☐	☐	☐	☐	27%
Aantal modellen waarin aanwezig	25%	25%	50%	25%	50%	50%	25%	25%	25%	25%	25%	75%	50%	50%	50%	25%	25%	75%	25%	25%	50%	25%	

Outlook

Re: Bachelorproef: Herbestemming van religieus erfgoed

Van Vastert Cuykens <vastert.cuykens@herita.be>
Datum Di 12-5-2026 16:36
Aan Fleur SANCHEZ <Fleur.SANCHEZ@student.howest.be>

Dag Fleur,

Ik heb antwoorden geformuleerd in je mail. Hopelijk kan je hier al mee verder?

Vriendelijke groet,
Vastert

Vastert Cuykens
Stafmedewerker
Herita vzw, Oude Beurs 27, 2000 Antwerpen
M +32 (0)474 34 96 82

Van: Fleur SANCHEZ <Fleur.SANCHEZ@student.howest.be>
Verzonden: Maandag, 11 Mei, 2026 09:35
Aan: Vastert Cuykens <vastert.cuykens@herita.be>
Onderwerp: Re: Bachelorproef: Herbestemming van religieus erfgoed

Dag Vastert

Hieronder vindt u de vragen:

- Wat is jullie toekomstvisie voor de Abdij van Herkenrode als volledige site?
De Abdij van Herkenrode is een absolute topper binnen het portfolio van Herita als National Trust. We ontwikkelen de site als een gratis domein met betalende belevingen en in de toekomst betalende parking. Gezien de monumentaliteit van de site wordt het een erfgoedplek waar bezoekers makkelijk een dag of meer kunnen doorbrengen, ongeacht hun profiel. De eerstvolgende stap hierin is de voorstelling van CLAUSURA en de vernieuwde Sleutelroute (nieuwe publieksbeleving) die openen op 18 juni. Met de nieuwe publieksbeleving zullen mensen de geschiedenis van de site op een interactieve en visueel interessante manier leren kennen. Met CLAUSURA wordt het verdwenen historische hart van de abdij opnieuw zichtbaar, waardoor mensen zich hierbij opnieuw een beter beeld kunnen vormen. Verder staat ook duurzaamheid wel hoog op de agenda, met de herinrichting van het Neerhof en de gerichte interventies in het Engels Park. Verder is het mix van functies waarbij we ook het klooster ontwikkelen en op het neerhof, het economische hart, samenwerken met bedrijven voor verhuur en exploitatie.

- Welke rol moeten de infirmerie en het voormalige verblijf van de zusters binnen die toekomstvisie krijgen?
Deze gebouwen zijn momenteel nog niet betrokken bij de heropening van de site, gezien de restauratienoden. De herbestemming van de nieuwe infirmerie staat op de planning, met - onder voorbehoud - de start van de restauratie in 2029 en opening in 2030. De scenografie wordt uitgebreid in functie van de ontwikkeling, onder andere mogelijks met de nieuwe infirmerie. Voor de zusterverblijven start de restauratie in 2027 en worden deze mogelijks in 2028 deel van de scenografie. Bij het klooster onderzoeken we om mogelijke logies in te richten tegen 2029.
- Is de restauratie gericht op behoud, of worden er ook al ingrepen voorzien die toekomstige functies mogelijk maken?
Verschilt van gebouw tot gebouw, aangezien er verschillende functies zijn, maar in alle gevallen houden we steeds rekening met de integratie van hedendaagse technieken. Niet altijd kennen we de bestemming op voorhand.
- Zijn er voor deze gebouwen al mogelijke functies of programma's onderzocht?
Zoals in het antwoord op de tweede vraag al werd aangehaald, zijn hier wel al mogelijke functies voor bepaald, maar als er zich bepaalde opportuniteiten voordoen, gaan we die niet uit de weg.
- In welke fase bevindt de site zich momenteel: eerder in de voorstudie, haalbaarheidsstudie, programmabepaling of al richting concreet ontwerp?
Gezien de monumentaliteit van de site, wordt deze stapsgewijs aangepakt en bevinden verschillende delen van de site zich dus in verschillende fases. Voor de restauratie van al onze sites vertrekken wij steeds vanuit zogenaamde ontwikkelingsfiches, waarbij we een duidelijke planning vooropstellen wanneer welke delen en functies van een site worden aangepakt. Dit heeft dan niet enkel betrekking op restauratie, maar ook op bijvoorbeeld publiekswerking, horeca,... Een groot deel van de site is in het recente verleden al gerestaureerd en ontwikkeld.
- Welke stappen zijn er verder al ondernomen om tot een toekomstig programma te komen?
Dit bouwt verder op wat er al is, de publieksbeleving, in een mix met commerciële activiteiten.
- Worden toekomstige gebruikers, lokale partners of bezoekers betrokken bij het bepalen van de visie?
Zeker. Voor de vernieuwde bezoekersbeleving gaan wij aan de slag gaan met de bezoekersfeedback om toekomstige nieuwe delen optimaal te kunnen integreren en de bestaande delen te verfijnen. Met lokale partners gaan we ook steeds in overleg, maar daar zoeken we vooral ook partners die mee passen in het verhaal van de site.
- Welke uitdagingen zien jullie momenteel als de grootste drempels voor de herbestemming?
Restaureren en herbestemmen vraagt tijd en middelen. Het is dus noodzakelijk om de juiste partners te blijven vinden die zich hierop kunnen aligneren.
- Hoe zien jullie de Abdij van Herkenrode evolueren op lange termijn, bijvoorbeeld binnen 10 of 20 jaar?
Dit is eigenlijk wat hetzelfde als de eerste vraag, we willen dat de Abdij een plek is voor iedereen, ongeacht de achtergrond of leeftijd van de bezoeker.

Indien het mogelijk is, zou ik de informatie hierover graag ten laatste tegen 15 mei ontvangen. Op die dag zit ik opnieuw samen met mijn externe promotor, Bas Meulman, om de verdere aanpak van de testcase te bespreken.

De effectieve test van de methodologie op de Abdij van Herkenrode zou plaatsvinden op maandag 18 mei.

Alvast hartelijk bedankt voor uw tijd en hulp!
Met vriendelijke groeten
Fleur

Van: Vastert Cuykens <vastert.cuykens@herita.be>
Verzonden: maandag 11 mei 2026 09:21

BIJLAGE

Interviews met ontwerpers van de praktijkcases

Bachelor	Toegepaste Architectuur
Afstudeerrichting	Toegepaste Architectuur
Academiejaar	2025 - 2026
Student	Sanchez Fleur
Interne begeleider	Vercruysse Delphine
Externe promotor	Meulman Bas en Vanclooster Dirk

INHOUD

BIJLAGE	1
1 INTERVIEW 1, JORIS WILLEMS BOVENBOUW ARCHITECTEN	3
1.1 Ontwerpproces en aanpak	3
1.2 Informatie en opdracht kader	3
1.3 Stakeholders en participatie	3
1.4 Ontwerpbeslissingen en ingrepen	4
1.5 Ruimtelijke ontwerpprincipes	4
1.6 Reflectie	5
1.7 Methodiek en toepasbaarheid	5
2 INTERVIEW 2, BAS MEULMAN ZOOM ARCHITECTEN	6
2.1 Ontwerpproces en aanpak	6
2.2 Stakeholders en participatie	6
2.3 Ontwerpbeslissingen en ingrepen	6
2.4 Informatie en opdracht kader	7
2.5 Ruimtelijke ontwerpprincipes	7
2.6 Reflectie	7
2.7 Methodiek en toepasbaarheid	7
3 INTERVIEW 3, JULIE JONCKHEERE TRIGINTA	8
3.1 Ontwerpproces en aanpak	8
3.2 Stakeholders en participatie	8
3.3 Ontwerpbeslissingen en ingrepen	8
3.4 Informatie en opdracht kader	9
3.5 Ruimtelijke ontwerpprincipes	9
3.6 Reflectie	9
3.7 Methodiek en toepasbaarheid	9

1 INTERVIEW 1, JORIS WILLEMS BOVENBOUW ARCHITECTEN

Op 7 mei 2026 voerde ik via Teams een interview uit met Joris Willems. Hij was bij het laatste deel betrokken bij het ontwerp van het begijnhof in Hasselt.

1.1 ONTWERPPROCES EN AANPAK

In 2018 werd door de Vlaams Bouwmeester een Open Oproep uitgeschreven. Hiervoor werd een tijdelijke vennootschap aangegaan met David Kohn Architects uit Londen. Samen met de landschapsarchitect werd een teamvisie ontwikkeld voor de site. Op dat moment werden de grote lijnen en de belangrijkste uitgangspunten vastgelegd. Bepaalde elementen maakten al deel uit van de vraagstelling en moesten dus niet meer volledig door de ontwerpers worden bedacht. Vanuit de Vlaams Bouwmeester werden verschillende visies van vier finalisten zichtbaar, vooral op het vlak van hoe om te gaan met herbestemming binnen een bestaande context.

Een ontwerpvisie houdt een bepaalde mate van uitspraak in. Ze leidt tot belangrijke voorstellen rond het verhaal, het beeld en de richting van de architectuur. Een voorbeeld hiervan is de panoramatoren, die op dat moment wordt verantwoord en gematerialiseerd. In deze fase kan echter nog niet alles volledig gerealiseerd of uitgewerkt worden. Er kunnen nog kleine fouten of niet-uitvoerbare elementen aanwezig zijn, die later in het concrete ontwerp worden opgelost. Voor programmaonderzoek is het wel logisch om met scenario's te werken en alternatieven te onderzoeken.

Verder hangt de toegepaste methodiek sterk af van het type opdracht. Wanneer er veel ervaring aanwezig is binnen een ontwerpteam, wordt niet altijd strikt volgens een vaste methodologie gewerkt. De methode is dan vooral referentieel: men onderzoekt gelijkaardige projecten op vlak van programma of schaal en gebruikt deze als basis om oplossingen te ontwikkelen. Soms wordt er met scenario's gewerkt, maar niet noodzakelijk als vaste methode. Het gaat dan eerder om een trial-and-errorbenadering. In de specifieke context van het Begijnhof voerden de ontwerpers onderzoek naar begijnhoven om het karakter ervan te bepalen. Daarnaast werd ook de architecturale context van de regio onderzocht om ontwerpkeuzes af te wegen.

1.2 INFORMATIE EN OPDRACHTKADER

De verkregen informatie bestond vooral uit wat online beschikbaar was via de Vlaams Bouwmeester, zoals aannames rond het programma en het gebruik van de site. Erfgoedonderzoeken worden in de competitiefase meegegeven, waarbij de waardestelling van de site wordt bepaald. Ook de plannen van de bestaande context werden ter beschikking gesteld, al gaat het vaak nog om basisarchiefplannen die verder aangepast moeten worden. Tegenwoordig wordt vaak een 3D-scan uitgevoerd met een pointcloud, waaruit een 3D-model en 2D-tekeningen kunnen worden afgeleid. Om aan een competitie te starten zijn deze plannen niet noodzakelijk, maar naarmate men evolueert naar een schets- of voorontwerp vormen actuele plannen wel een duidelijke meerwaarde.

De analyse blijft relatief beperkt. De nodige documenten worden aangeleverd, maar de analyse bestaat vooral uit het interpreteren van deze documenten om aanleidingen te vinden voor de ontwerpvisie. Een voorbeeld van zo'n aanleiding is de panoramatoren, die verwijst naar de voormalige kerktoren. Daarnaast kan ook naar referentieprojecten worden gekeken, bijvoorbeeld op het vlak van interieur.

1.3 STAKEHOLDERS EN PARTICIPATIE

In de context van het Begijnhof is Bovenbouw architecten alleen maar architecten, ontwerpers maar je maakt wel gebruik van de nodige expertise zoals erfgoedconsulenten. Buurtparticipatie kwam op dat moment op maar niet specifiek gebruikt tijdens het ontwerp. Er werden wel avonden voorzien waar de

buurt het concrete ontwerp met maquettes kon bekijken. De mensen van UHasselt zijn het gehele proces erbij betrokken en naar geluisterd geweest wat hun noden waren zoals studenten, professoren.

Uiteindelijk heeft het een effect gehad op het ontwerp, met de gebruiker zijn er altijd overlegmomenten samen geweest en feedback van de gebruiker gegeven dat weer aanleidingen vormde naar ontwerpkeuzes. Er werden regelmatige overleggen plaatsgevonden tussen dit team van actoren en ontwerpers.

1.4 ONTWERPBESLISSINGEN EN INGREPEN

In context van Begijnhof werd veel beslist aan de hand van randvoorwaarden zoals: erfgoedwaarden, brandpreventie voorschriften, toegankelijkheidsvoorschriften en eisen zoals: programma en functionaliteit. Er werd in de Open Oproep al gevraagd naar een extra doorgang, deze is dan uiteindelijk in de tuinmuur geïmplementeerd. Het is echter ook het enigste park in Hasselt dus hierdoor was het extra belangrijker dat deze opengetrokken werd naar de stad toe. Het heeft dus een zeer logische plaats namelijk recht over het originele poortgebouw. Verder maakt het ook een logische connectie naar andere gebouwen van de U Hasselt zoals de oude gevangenis. Verder op vlak van vorm van doorgang werd er dan gekozen voor een cirkelvormige omdat het uitnodigend is om doorheen te gaan.

Het is vooral een proces van trial and error vanuit referentie waarbij je werkt totdat je er vertrouwen in hebt dat het gaat lukken en op het momenten dat er specifieke elementen zoals de schouw doorgang voorkomen dan weet je dat het goed gaat zijn. De ontwerphouding is zeer flexibel, er is niet een manier van beslissing maken. Er worden dingen bedacht en kritisch naar gekeken maar voor een gevoelsmatige en kwalitatieve benadering.

1.5 RUIMTELIJKE ONTWERPPRINCIPES

Verder waren vroeger op de hoekwoningen waren deze volledig gesloten langs de straatkant. Op de hoek waren er vroeger gezamenlijke functies gelegen in de woning hiervoor voor de tweede wereldoorlog raamopeningen. Dat waren toen zeer horizontale banale raamopeningen midden in de muur. Een hoek is een belangrijke plek, er komt veel verkeer langs op vlak van contextanalyse. Vanuit erfgoed zie je dat die ramen er origineel niet waren. De gaten werden dichtgemetseld maar omdat het een dubbel hoge ruimte in zit moest er wel daglicht binnen komen dus van daar de perforaties.

De vraag was voor ruimte voor ontwerpstudio's voor de masters van architectuur van de UHasselt, het leek dus handig voor hun om dit in de zolder te plaatsen doordat het lange ruimtes zijn. Maar het probleem is dan weer licht. Vroeger waren er ooit al dakkapellen geweest op verschillende momenten in de geschiedenis, nu werden ze uitgelijnd met de ritmiek van de gevel langs de tuin. De vormgeving zorgt voor het blijvend gesloten karakter maar dan opengewerkt langs de zijkant voor het effectieve licht. Dit zorgt voor praktische voordelen zoals geen inkijk voor de burens en aan de binnenzijde heb je een verticaal vlak dat normaal gezien alleen maar schuin is in een dak. Dit kan zo een plek voor jury of tentoonstelling nissen worden. Er ontstaat zo een aanleiding voor het programma zo uit te voeren.

Het programma heeft ook een scheiding in publiek en semi-publiek en privé namelijk de faculteit zelf, de tuin en de XX. Er waren oorspronkelijk 13 huizen hier met dus 13 voordeuren, deze hebben ze teruggebracht naar vier voordeuren. Huis 1 zijn de gastenverblijven, huis 4 is meer voor het publieke programma waarbij de expositieruimte en in de kapittelzaal het auditorium aanwezig is. Huis 8 kunnen al de studenten naar binnen gaan en huis 13 is op het einde van de vleugel waar alle professoren en lectoren zitten. Die zones zijn allemaal van elkaar gescheiden.

Verder hebben die huizen allemaal dezelfde indeling namelijk een voordeur, gang, trap, ruimte links en rechts. Na de tweede wereldoorlog werd dit deels al aangepast omdat er toen de provinciale bibliotheek in

kwam maar. Een faculteit moet geconnecteerd worden dus hebben ze op elk verdiep enfilades voorzien waarbij alle deuren naar de transparante vleugel zijn verplaatst zodat de circulatie altijd daarloopt en de ruimtes maximaal benut kunnen worden. Op sommige momenten zit daar bijvoorbeeld een schouw in de weg. Je kan dat zien als een probleem en ermee stoppen en dan heb je geen oplossing maar je kan ook de schouw optillen waardoor je een opening krijgt en daar de deur inwerken. Dan krijg je architectuur door het bedenken van oplossingen die op verschillende schalen werken. Dit idee werd ook toegepast bij lambriseringen. Om zoveel mogelijk elementen te hergebruiken en een spanningsveld te creëren.

1.6 REFLECTIE

Binnen het bureau zelf werden er geen vaste reflectie momenten georganiseerd tijdens of na het ontwerp. Men is er momenteel wel mee bezig om dit in hun bureaustructuur te verkrijgen. Tuurlijk neem je dingen mee dat zit intern maar het effectief kwantificeren niet.

1.7 METHODIEK EN TOEPASBAARHEID

Wij als bureau zouden dit zelf niet gebruiken, omdat we niet op die manier werken maar ik zie dit zeker als hulpmiddel voor andere voor bureaus die nog niet met zo'n soort projecten gewerkt hebben of de ervaringen nog niet hebben. De lessen kan je altijd wel in een methode vatten, namelijk de balans tussen alle randvoorwaarden dat zit onoplosmakelijk aan de opdracht en het zijn startpunten om daaruit te ontwerpen. Soms zijn erfgoed argumenten doorslaggevend soms brandweer argumenten, dit hangt af van project tot project. Het kan iets zijn waar bij je jezelf bewust maakt welke partijen je wanneer inzet in het proces. Voor erfgoed is dit heel goed uitgeprakt bijvoorbeeld omdat er zo nauw werd samen gewerkt met experts van erfgoed. erfgoed is dit heel goed uitpakket, bijvoorbeeld omdat er zo nauw werd samengewerkt. Een flexibele methode is essentieel voor zo een soort site.

Het kan iets zijn dat je vanaf het begin van je visie toepast zo een methodologie, je legt alles vast per thema en visualiseert zodat het duidelijk wordt per veld wat je ontwikkelt. En telkens kan bekijken welk traject je bewandeld hebt. En op het einde bekijkt of je het resultaat hebt verkregen dat je verwachtte. Het moet zeker in de context van religieus erfgoed een flexibel en organisch geheel zijn, het is geen lineair proces.

Verder zal er sowieso een haalbaarheidsstudie geweest zijn. Dit zal waarschijnlijk door de provincie gebeurd zijn. We merken die fases op, ze zijn nu bezig met een project in Antwerpen op de Stuivenberg voor 180 miljoen euro. Hierbij heeft die fase 1 zo'n drie jaar geduurd, waarbij men net over is gegaan naar fase 2, zal nog 15 jaar duren, zo gezegd. Bij het Begijnhof zijn zij gestart in fase 2.

Een algemeen iets is dat je altijd dingen tegen komt die je niet verwacht waarvoor je telkens een oplossing moet voor bieden. Je kan altijd onderzoek doen om deze risico's te voorkomen maar soms gaat dat ook niet. Daarom dat de methodiek zeer flexibel moet kunnen zijn.

2 INTERVIEW 2, BAS MEULMAN ZOOM ARCHITECTEN

Op 15 mei 2026 voerde ik via Teams een interview uit met Bas Meulman. Hij is ontwerper bij Zoom Architecten en heeft meegewerkt in Fase 2 van het Godshuis de Lichtervelde in Nazareth.

2.1 ONTWERPPROCES EN AANPAK

Het project kwam bij ZOOM Architecten terecht via Callebaut Architecten. Zij hadden, samen met Triginta, tijdens de ontwerpvisie al schetsen gemaakt. De programma's waren toen al bepaald en Triginta had een exclusiviteitscontract gekregen. Omdat Callebaut Architecten vaak samenwerkt met ZOOM Architecten en de rollen verdeeld worden tussen restauratie en ontwerp, kwam ZOOM mee binnen in het team. Zij gingen verder aan de slag met de bestaande schetsen en controleerden of deze voldeden aan randvoorwaarden, zoals toegankelijkheid. Wanneer alles werd goedgekeurd door Triginta, werd het concept verder geconcretiseerd en uitgewerkt voor de omgevingsvergunning.

Er wordt gewerkt met een vaste ontwerpmethodiek waarbij eerst alle gegevens worden verzameld. Daarna wordt onderzocht hoe de bestaande structuur in elkaar zit en hoe het nieuwe programma hierin geïntegreerd kan worden, met een belangrijke focus op circulatie. Men onderzoekt waar mensen toekomen en hoe ze zich door het gebouw zullen bewegen. Vaak zijn de bestaande ruimtes geschikt op vlak van programma, maar vormt toegankelijkheid een knelpunt. Daarom worden de verticale en horizontale circulatie eerst geanalyseerd en geprioriteerd.

2.2 STAKEHOLDERS EN PARTICIPATIE

De eigenaar van het klooster is de stichting Kindsheid Jesu. Zij waakten erover dat hun gedachtengoed behouden bleef binnen de herbestemming, namelijk door te kiezen voor een sociale invulling. De opdracht werd via Veneco geplaatst, de intercommunale die als schakel tussen de verschillende partijen fungeerde. Veneco stelde Triginta aan, die vervolgens een erfpacht van 99 jaar kreeg.

Andere betrokken stakeholders waren onder meer de gemeente Nazareth, de dienst toegankelijkheid, de brandweer en de toekomstige gebruikers.

2.3 ONTWERPBESLISSINGEN EN INGEPEN

In het Godshuis wordt één zeer belangrijke ingreep uitgevoerd, namelijk de verticale circulatie. Hiervoor wordt een travee weggehaald en worden een nieuwe lift en trap geplaatst vanuit een functionele noodzaak. Een tweede ingreep zijn de twee nieuwe verbindingsgebouwen. Het gebouw bestaat duidelijk uit één middenbeuk, twee zijbeuken en een kapel. De middenbeuk en zijbeuken zijn echter doorheen de tijd vaak aangepast, waardoor ze niet meer in hun oorspronkelijke staat verkeren en minder kwalitatief zijn. Om de architectuur opnieuw zuiverder leesbaar te maken, worden bestaande toevoegingen verwijderd en worden twee duidelijke nieuwe volumes toegevoegd. Deze zijn bewust herkenbaar als nieuwe toevoegingen.

Tijdens de ontwerpvergaderingen worden deze beslissingen genomen met de randvoorwaarden in het achterhoofd. Daarbij wordt vooral veel afgetoetst met het Agentschap Onroerend Erfgoed om na te gaan of de ingrepen effectief mogelijk zijn.

2.4 INFORMATIE EN OPDRACHTKADER

Voor ZOOM Architecten was er al veel informatie beschikbaar, omdat zij in een latere fase bij het project betrokken werden. Er was al een schetsontwerp uitgewerkt en het programma lag dus al vast. Het enige wat nog niet duidelijk was afgetoetst, was de controle met de brandweer en de dienst toegankelijkheid. Verder was de informatie die zij verkregen zeer volledig.

Verder werd er een infomarkt georganiseerd op een dorpsfeest om de buurt te informeren over de plannen voor het gebouw. Dit gebeurde op het moment dat het ontwerp al concreet was. Tijdens de fase van de ontwerpvisie werd er dus niet aan participatie gedaan.

2.5 RUIMTELIJKE ONTWERPPRINCIPES

Naast circulatie is ook de structuur erg belangrijk. Naast de midden- en zijbeuken bestaat het gebouw intern ook duidelijk uit een centrale gang met daaraan telkens de kamers. Dit ruimtelijke principe werd zoveel mogelijk behouden. Wanneer een effectieve gesloten gang niet mogelijk was, werd deze geïmiteerd door middel van een kolomstructuur.

Binnen het ontwerpteam stond ZOOM Architecten in voor de interne coördinatie, Callebaut Architecten voor de restauratie. Daarnaast waren ook een landschapsarchitect, een stabiliteitsingenieur, een akoestisch expert en een ingenieur technieken betrokken.

2.6 REFLECTIE

Er werden geen specifieke reflectiemomenten georganiseerd. Wel waren er overlegmomenten met Trīginta, waarbij werd aangegeven dat het proces sneller moest verlopen. Op dat moment werd opnieuw bekeken of alles effectief haalbaar was binnen de vooropgestelde planning. Dit kan echter niet beschouwd worden als een echte reflectie op het proces.

2.7 METHODIEK EN TOEPASBAARHEID

Zij herkenden de fases zeker. In fase 1 maakten ze nog geen deel uit van het ontwerpteam; ze zijn pas in fase 2 betrokken geraakt. Omdat fase 1 al volledig afgerond was, hadden ze al veel informatie om mee van start te gaan.

Hij gaf aan dat het model heel nuttig kan zijn als een soort checklist voor wat een ontwerper allemaal moet doen. Bij zo'n proces komt namelijk heel veel kijken. Hun bureau heeft dit al meerdere keren gedaan en weet door referentieprojecten wat er allemaal nodig is. Voor iemand die nog geen eigen methodiek heeft ontwikkeld, kan zo'n checklist dus een duidelijke ondersteuning bieden. Voor ontwerpers is dit zeker in het begin erg handig. Ook voor opdrachtgevers kan het een nuttige tool zijn, omdat het proces ook voor hen complex is en de checklist als leidraad kan dienen.

Een applicatie leek hem minder geschikt. Een website of publicatie die men kan openzetten en waarin het traject beschreven wordt, leek hem interessanter. Daarin kunnen de to do's en aandachtspunten worden opgenomen waarmee rekening gehouden moet worden, bijvoorbeeld in de vorm van een checklist gekoppeld aan een tijdlijn.

Wat vaak onderschat wordt, is de invloed van de verschillende actoren op het ontwerp en de doorlooptijd van zo'n project. Het ontwerp moet voortdurend afgetoetst worden met verschillende stakeholders, wat zorgt voor aanpassingen en extra tijd. Iedereen heeft tijd nodig om het dossier te bekijken, te evalueren en daarna opnieuw bij te sturen. Daarom kan zo'n checklist handig zijn om bijvoorbeeld na te gaan wie tijdig gecontacteerd moet worden.

3 INTERVIEW 3, JULIE JONCKHEERE TRIGINTA

Op 13 mei 2026 voerde ik via Teams een interview uit met Julie Jonckheere. Zij is project developer bij Triginta en heeft alles van Fase 1 meegemaakt bij het Godshuis de Lichtervelde in Nazareth.

3.1 ONTWERPPROCES EN AANPAK

Een wedstrijdvraag geformuleerd voor investeerders vanuit Veneco om het gebouw te heberstemmen met een wens voor een sociaal-maatschappelijke invulling. Triginta heeft dan Callbaut architecten in onderaanneming aangenomen voor de teamsamenstelling. Doorheen het traject merkte men op dat ze erg sterk zijn in het restaureren en dat ze nog iemand nodig hadden voor het ontwerp van het interieur. Hiervoor werden Zoom architecten aangesteld. Dit was nadat er een exclusiviteitsovereenkomst met Veneco was ondertekend. Het gebouw is ook niet gekocht, het is een erfpacht. Dit betekent dat Triginta voor 99 jaar het gebouw mag beheren en alle inkomsten ook voor hun zijn.

Er werd geen effectief programma gegeven. Er heeft dus een fase 1 plaatsgevonden waarbij Triginta zelf heeft onderzocht welke functies er op die plek passen aan de hand van een contextanalyse met hulp van Callebaut Architecten. Men is gestart bij het bekijken vanuit een commercieel standpunt: welke functies in de buurt nodig zijn en voldoende inkomsten zouden genereren. Verder ook hoe dit gecombineerd kan worden met functies van sociaal-maatschappelijk belang. In de wedstrijd werd al aangegeven dat er plek voorzien moet worden voor een kinderdagverblijf. Verder zijn ze op zoek gegaan naar partijen die hun functie in het gebouw zouden willen. Ze bekijken direct hoeveel oppervlakte elke functie nodig zou hebben en welke kosten ervoor zijn en wat het rendement ervan is, dus eerder een kwantitatieve aanpak. Dit doen ze aan de hand van financiële modellen zoals een excel sjabloon. Hierin vergelijken ze alle aspecten ook de sterktes en zwaktes en maken ze daar een SWOT-analyse van.

Hierna werd er ook gekeken naar het RUP om af te toetsen of die mogelijke functies er wel inkonden. Het lag in een zone van gemeenschapsvoorzieningen waardoor je niet allemaal appartementen of woningen van zou kunnen maken. Die randvoorwaarden bepalen meer de functie dan op basis van het gebouw zelf. Het gebouw kreeg het programma met kantoren, kinderdagverblijf en de partij Zonnehoeve die studio's voor begeleid zelfstandig wonen erin voor zien en een atelier voor een dagwerking. Eens dit programma vast lag zijn ze gaan bekijken hoe ze dit in het ontwerp steken met als belangrijkste element de circulatiestromen zoveel mogelijk gescheiden te houden.

3.2 STAKEHOLDERS EN PARTICIPATIE

Er is geen participatie plaatsgevonden met buurtbewoners, omdat het niet in een stedelijke zone lag. De gebouwen rondom zijn bijvoorbeeld al een woonzorgcentrum, een school, de KIJ,.. Moest dit wel in een stedelijkere context gelegen zijn met nabije burens was dit wel gebeurd. Echter had Veneco al een duidelijke richting gegeven naar het programma toe. Namelijk het kinderdagverblijf en het sociaal-maatschappelijk programma.

3.3 ONTWERPBESLISSINGEN EN INGEPEN

Door de verschillende functies zullen er verschillende circulatiestromen aanwezig zijn. Dit was dus het belangrijkste uitgangspunt voor hen: hoe zij onderling kunnen circuleren maar toch gescheiden houden. In het bestaande gebouw waren er oorspronkelijk twee trappenkernen. Deze zijn vervangen door één centrale trappenkern. Dit is enkel in functie van de kantoorgebruikers omdat zij op de eerste en tweede verdieping zitten. Op het gelijkvloers zijn er verschillende toegangen voor iedere functie, bijvoorbeeld in de vleugel van begeleid zelfstandig wonen.

De SWOT-analyse wordt meer over het geheel van het proces gebruikt zoals financiële haalbaarheid niet perse op vlak van het ontwerp. Om de beslissingen te maken op vlak van ontwerp speelt het bouwbudget een erg grote rol. Er werd vooral gekeken naar wat is er echt nodig voor een gebruiker. Als een architecturaal aspect dat esthetisch mooi was maar niet echt een meerwaarde had voor een gebruiker werd dit geminimaliseerd.

3.4 INFORMATIE EN OPDRACHTKADER

In het begin kregen men een volledig dossier met 2D-plannen van de landmeter. Ook was er een document verkregen van Monumentwacht waarin alles genoteerd stond op vlak van technische staat voor restauratie, ergoedwaarden en asbestinventaris. Veneco was ook op voorhand al met het agentschap Onroerend Erfgoed en de gemeente gaan praten over de toekomst van de site. Deze randvoorwaarden werden ook in een verslag verkregen in het begin.

3.5 RUIMTELIJKE ONTWERPPRINCIPES

De organisatie en circulatie van de circulaties speelden de voornaamste rol, dit werd constant met de brandweer afgestemd. De trappenkern was enkel in functie van de kantoorgebruikers omdat zij op de eerste en tweede verdieping zitten. Op het gelijkvloers zijn er verschillende toegangen voor iedere functie, bijvoorbeeld in de vleugel van begeleid zelfstandig wonen. Hierdoor worden de functies zoveel mogelijk van elkaar gescheiden.

Verder werd er ook gespeeld met de structuur, er was niet zeker of alle houten draagvloeren behouden gingen blijven. In de bestaande toestand waren er verschillende tussenverdiepen tussen de zijvleugels en de centrale beuk. Uiteindelijk werd er besloten om deze te behouden en op de eerste verdieping ter hoogte van alle draagmuren grote openingen in te maken, zodat er een openlandschapskantoor kwam, maar nog steeds de aparte ruimtes had.

3.6 REFLECTIE

Dit word eigenlijk niet echt gedaan, intern worden wel ervaringen gedeeld. In het begin waren er minder mensen betrokken eigenlijk enkel Callebaut Architecten. Het team groeit altijd naar het einde van het proces toe. Ook omdat de haalbaarheidsstudie erg afhankelijk is van project tot project.

3.7 METHODIEK EN TOEPASBAARHEID

We merken inderdaad deze twee fases enkel zijn hier Fase 1 en Fase 2 door elkaar gelopen, vaak bij overheidsopdrachten is het programma specifieker en hier moest dit nog onderzocht worden wat er haalbaar was. Op een schets past alles maar erna word bekeken kan dit nu echt allemaal gerealiseerd worden.

Het toepassen van de methodologie is bij hun moeilijk omdat elk project dat ze doen wel anders is. In grote lijnen zijn die stappen er, maar soms kan een project totaal anders verlopen. Zo een tool kan erg handig zijn voor ontwerpers in hun begin van hun carrière om hun wegwijs te maken in het proces. Elk aspect komt wel aanbod maar soms in andere chronologie.

Verder zou het in het begin heel handig zijn als tijdslijn om te bekijken welke stappen men moet doen en hoeveel tijd ervoor gerekend moet worden. Het is een goeie leidraad om een mogelijk project bijvoorbeeld af te wegen ofdat het iets voor de bureau qua capaciteit of niet.

Als laatste zijn het de bouwkosten dat het meeste onderschat worden bij het herbestemmingsproces, zeker als het moet voldoen voor Onroerend Erfgoed. Je kan niet zomaar je eigen buitenschrijnwerk

kiezen, het moet een bepaald materiaal en kleur zijn naar historisch model, dit is niet altijd economisch haalbaar.

